

J.M. Coetzee

ДЖ.М.КУТСИ

НОСИТЕЛ НА НОБЕЛОВА НАГРАДА ЗА ЛИТЕРАТУРА

**ДНЕВНИК НА ЕДНА
ЛОША ГОДИНА**

ЖАНЕТ 49

ДЖ. М. КУТСИ
ДНЕВНИК НА ЕДНА ЛОША
ГОДИНА

Превод: Иглика Василева

chitanka.info

„Ако бъда притиснат да сложа етикет на моите политически схващания, ще кажа, че те са от вида на песимистично-анархичната пасивност, или на анархично-пасивния песимизъм, или на песимистично-пасивния анархизъм: анархизъм, защото опитът ми показва, че най-вредното в политиката е самата власт; пасивност — защото храня съмнение относно волята за промяна в този свят, воля често предварително заразена с жаждата за власт; и песимизъм, защото не вярвам, че в основата си нещата могат да бъдат променени.“

Дж. М. Кутси, е един от най-уважаваните автори, пишещи на английски език днес. Завършва Университета в Кейптаун с две специалности — английски език и математика. Няколко години работи в Англия като компютърен програмист, след което е приет в Тексаския университет в Остин, от който получава докторска степен по английски език и лингвистика. От 1984 до 2003 г. Кутси преподава в някои от водещите университети в САЩ: Харвард, Станфърд, Джонс Хопкинс, Чикагския университет и Университета на щата Ню Йорк.

Автор на петнайсет романа и няколко сборника с есета, Кутси е носител на многобройни литературни награди. Той е първият писател, удостоен с „Букър“ два пъти — за „Живот и страдания на Майкъл К“ (1983) и „Позор“ (1999). През 2003 г. получава Нобелова награда за литература.

Джон Максвел Кутси е роден в Кейптаун, Южна Африка през 1940 година. Завършва Университета в Кейптаун и Тексаския университет в Остин. Преподава в някои от водещите университети в САЩ.

От 2002 г. живее в Австралия. Освен като писател, Кутси работи активно като литературен критик и преводач от нидерландски и африкаанс. Виден критик на апартейда в Южна Африка. Отявлен защитник на правата на животните. Вегетарианец.

* * *

Иглика Василева е родена през 1947 година. Завършва английска филология в Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Превежда проза от английски език. Сред превежданите от нея автори са Съмърсет Моъм, Е. Л. Доктороу, Пол Остър, Уолт Уитман, Владимир Набоков, Вирджиния Улф, Иън Макюън, Лорънс Дърел, Айрис Мърдок, Хенри Джеймс и Джеймс Джойс. Носител е на многобройни награди, включително национална награда „Христо Г. Данов“ за литературен превод, награда за най-добър англоезичен превод на Съюза на преводачите в България, награда за художествен превод „Кръстан Дянков“ и почетна грамота на Министерство на културата за принос в развитието на българската култура.

ПЪРВА ЧАСТ
КАТЕГОРИЧНИ МНЕНИЯ
12 СЕПТЕМВРИ 2005 — 31 МАЙ 2006

01. ЗА ПРОИЗХОДА НА ДЪРЖАВАТА

Всяко описание на произхода на държавата започва от предпоставката, че „ние“ — не ние читателите, а някакво родово общо ние, толкова всеобхватно, че да не изключва никого — участва в нейното създаване. Докато всъщност единственото „ние“, което знаем — ние самите и близките ни, — са все хора, родени във вече съществуващата държава; нашите предци също са били родени в държава — колкото и назад във времето да се връщаме по техните следи. Държавата винаги е там преди нас.

(Всъщност доколко назад може да се връщаме? В Африка е общоприето да се смята, че след седмото поколение вече не правим разлика между история и мит.)

Ако въпреки всички свидетелства на здравия разум приемем предпоставката, че ние или нашите предци са създали държавата, тогава трябва да приемем и произтичащия от това извод: че ние или нашите предци сме имали възможност да създадем държавата под някаква друга форма; може би, също така, че бихме могли да я променим, ако вземем това колективно решение. Но истината е, че дори и колективно, на тези, които са „под управлението на“ държавата, които „принадлежат на“ държавата, ще им бъде много трудно наистина да променят нейната форма; те — ние — със сигурност сме безсилни да я премахнем.

Едва ли е във властта ни да променим формата на държавата и напълно невъзможно да я отменим, защото, застанали визави с държавата, ние сме безсилни и това е точната дума. В мита за възникването на държавата, както отбелязва Томас Хобс, нашето изпадане в безсилие е било доброволно: за да се спасим от насилието на безкрайните междуособни кръвопролития (набеси след набеси, отмъщения след отмъщения, вендети), ние, всеки индивидуално и поединично, сме преотстъпили на държавата правото да използва физическа сила (правото е сила, силата е право), с което сме прекрачили в сферата (в закрилата) на закона. Онези, които са

предпочели или предпочитат да стоят извън този договор, живеят извън закона.

Видях я за пръв път в общата пералня. Беше късна сутрин през един тих пролетен ден; седях загледан във въртящото се пране, когато тази наистина изумителна млада жена влезе. Изумителна, защото последното нещо, което очаквах, беше това видение; и защото правата ѝ рокля с доматен цвят беше изумително къса.

Законът закриля съобразяващите се с него граждани. Той дори закриля до известна степен и онзи, който, без да отрича силата на закона, въпреки това използва сила срещу своите съграждани — наказанието, предвидено за нарушителя, трябва да съответства на извършеното от него нарушение. Дори войникът, който е враг, доколкото е представител на противникова държава, макар и пленен, не трябва да бъде убиван. Но няма закон, който да защитава онзи, който е извън закона — човекът, вдигнал се на оръжие срещу собствената си държава, а именно държавата, която претендира, че той е нейна собственост.

Извън държавата (общността, *statum civitatis*), твърди Хобс, индивидът може да си мисли, че се радва на пълна свобода, но тази свобода не му носи нищо добро. От друга страна, вътре в рамките на държавата „всеки гражданин се ползва с толкова свобода, колкото му е нужно, за да живее добре и спокойно, (докато) достатъчно свобода е отнета от други, за да им се вземе страха... Равносметката: извън общността е империята на страстите, войните, страха, мизерията, опасностите, самотата, варварщината, невежеството, диващината; вътре в общността е империята на разума, мира, сигурността, богатството, великолепието, обществото, добрия вкус, науката и добронамереността.“

Онова, което Хобсовият мит за произхода не споменава, е, че предаването на властта в ръцете на държавата е необратимо. Отнето ни е правото на избор да променим мнението си, да решим, че монополът върху използването на сила, предоставен на държавата от закона, в

крайна сметка не е онова, което искаме, че бихме предпочели да се върнем в естественото си състояние.

Ние се раждаме поданици. От мига на нашето раждане ние сме поданици. Един от белезите на това подчинение е свидетелството за раждане. Обиграната държава държи да удостоверява ражданията и ревностно пази този свой монопол. Или ти се дава (и то става част от тебе) свидетелство, издадено от държавата, чрез което придобиваш *идентичност*, която през целия ти живот дава възможност на държавата да те идентифицира и проследява (както се проследява престъпник); или живееш без самоличност и се самоосъждаш да съществуваш извън държавата като животно (животните не притежават документи за самоличност).

Моят вид вероятно също я е стреснал: грохнал възрастен мъж в ъгъла на помещението, който на пръв поглед прилича по-скоро на уличен просяк. Здравсти, каза тя невъзмутимо, след което продължи да си гледа работата, а именно, да изпразни две бели платнени торби в барабана на пералнята, който се пълнеше отгоре — торби, в които мъжкото бельо като че преобладаваше.

Не само че не можеш да прекрачиш в държавата без документ за раждане; ти, в очите на държавата, не можеш и да умреш, докато смъртта ти не бъде удостоверена — можеш да бъдеш освидетелстван като мъртвец само от служител, като самият той (тя) трябва да е упълномощен(а) за това от държавата. Държавата следи за установяването на смъртта с изключително усърдие — погледнете само огромната котерия от специалисти по съдебна медицина и бюрократи, които оглеждаха внимателно, фотографираха, мушкаха и подбутваха планината от човешки трупове след опустошителното цунами от декември 2004-та, с цел да се установи самоличността на всеки един от тях. Никакви средства не се пестят, за да се осигури пълно и точно преброяване на поданиците.

От това дали даден гражданин живее или умира, държавата не се интересува. Онова, което има значение за нея и за нейните регистри, е дали гражданинът е жив или мъртъв.

* * *

„Седемте самураи“ е филм, който напълно владее изразните си средства, но в същото време е достатъчно наивен. Занимава се простишко и директно с най-очевидното. По-точно, занимава се с раждането на държавата и го прави с шекспировска яснота и изчерпателност. Всъщност онова, което „Седемте самураи“ предлага, е преди всичко теорията на Куросава за произхода на държавата.

Хубав ден, подхвърлих. Така е, отговори тя с гръб към мен. Нова ли си? — попитах, имайки предвид дали е отскоро в „Сидънам Тауърс“, въпреки че и други значения са възможни, Отскоро ли си на тая земя?_ например. Не, отвърна тя. Как само скърца, колко е трудно да подкараш разговора. Живея на партера, продължих. Позволено ми е да предприемам такива маневри, нищо че ще минат за словоохотливост. Такова бърливо старче, ще подхвърли тя пред собственика на розовата риза с бяла яка, едва се спасих от него, нали човек не иска да е груб. Живея на партера, и то от 1995-а, но все още не познавам всички съседни, казах. Така е, отвърна тя и млъкна, с което искаше да каже: Да, чух те много добре и съм напълно съгласна, истинска трагедия е да не познаваш що за хора са съседите ти, но така се живее в големия град — а пък мен ме чака работа, затова нека оставим тази размяна на любезности да отмре от само себе си, а?_

Историята, разказана във филма, е за едно село по време на политически метеж — тоест време, когато на практика държавата е престанала да съществува, — както и за отношенията на селяните с отряд въоръжени бандити. След като години наред са връхлитали селото като ураган, изнасилвали жените, избивали мъжете, които оказват съпротива и отмъквали всичките хранителни запаси, на бандитите изведнъж им хрумва да систематизират посещенията си, като се явяват в селото само веднъж годишно, за да си вземат, или по-

скоро да изтръгнат със сила, своята лепта (данък). Което ще рече, че от плячкаджии, ограбващи селото, бандитите се превръщат в паразити.

И човек се досеща, че тези бандити сигурно си имат и други „умиротворени“ села, които контролират, че ги нападат по ротационен принцип и че, взети вкупом, те представляват територията, от която взимат налози. По всяка вероятност им се налага да се справят и с конкурентни банди, за да запазят властта си над определени села, въпреки че това не е показано във филма.

Бандитите все още не са започнали да живеят сред поданиците си, не са поели грижата за ежедневните им нужди, което ще рече, че още не са превърнали селяните в население от роби. По този начин Куросава предоставя на вниманието ни един много ранен етап в израстването на държавата.

Главното действие във филма започва, когато селяните си съставят план да наемат собствена банда от безмилостни главорези, в случая седемте безработни самураи от заглавието, за да ги закрилят от бандитите. Планът се оказва успешен, бандитите са победени (в по-голямата си част филмът показва схватки, стълкновения и боеве), а самураите побеждават. След като вече са видели как действа системата за закрила и изнудване, групата самураи — новите паразити — излизат пред селяните с едно предложение: срещу определена сума те, така да се каже, ще вземат селото под своя закрила, тоест ще заемат мястото на бандитите. И тук в един доста измислен и нереален край селяните отказват: приканват самураите да си тръгнат и те го правят.

Има черна-черна коса и е добре сложена. Кожата ѝ излъчва някакво златисто сияние, искрящо_ може би е думата. Що се отнася до яркочервената рокля, това май не е дрехата, която би избрала, ако очакваше да срещне непознат мъж в общата пералня в единайсет сутринта в работен ден. Червена права рокля и кожени каишки. Каишки на краката, нещо като джапанки от кожа._

В наше време историята на Куросава за произхода на държавата още се разиграва в Африка, където шайки въоръжени мъже завземат властта — тоест завладяват националната хазна и механизмите за

облагане на населението с данъци, ликвидират противниците си и обявяват Година първа от сътворението. Въпреки че в повечето случаи тези военни африкански банди не са нито по-големи, нито по-силни от групировките на организираната престъпност в Азия или Източна Европа, техните действия се отразяват почитателно в медиите — дори в западните медии, — в рубриките за политика (световни новини) вместо в рубриките за престъпления.

Човек може да даде много примери и от Европа за раждането и прераждането на държавата. След вакуума във властта, който настъпва след поражението на армиите на Третия райх през 1944–45 г., съперничаещи си банди се боричкат за властта в новоосвободените нации; кой къде ще вземе властта се определя от това кой коя чужда армия може да повика на помощ.

Дали през 1944 г. някой е казал на френския народ: *Помислете: оттеглянето на нашите германски господари означава, че за един кратък период няма никой да ни управлява. Искаме ли да сложим край на този период, или, може би, искаме да го продължим завинаги — да станем първия народ в съвременното, който ще отхвърли държавата? Нека ние, като истински французи, използваме нашата нова и ненадейно придобита свобода, за да обсъдим въпроса без задръжки.* Вероятно някой поет е изрекъл тези думи; но ако го е направил, гласът му със сигурност е бил заглушен на мига от въоръжените банди, които в този случай, както и във всички останали случаи, имат много повече общо една с друга, отколкото с народа.

* * *

Докато я наблюдавах, някаква болка, метафизическа болка, ме прониза, но не направих нищо да я потисна. Тя я усети интуитивно, разбра, че у стареца, седнал на пластмасовия стол в ъгъла, става нещо лично, нещо, свързано с възрастта, съжалението и съзливостта за нещата. Което не ѝ се понрави много, тъй като не беше искала да го предизвика, въпреки че то беше преклонение пред нея, пред нейната красота и свежест, както и пред пестеливата дължина на роклята ѝ. Ако идваше от някой друг, ако имаше по-просто и по-директно значение, тогава може би и тя щеше да е по-

готова да го приветства, но от един възрастен мъж въпросното значение се разтваряше в тежка меланхолия, и то точно днес, в един толкова хубав ден, когато при това бързаш да свършиш всичките си задачи за деня.

Във времената на крале, на поданика му се казва: *Ти си бил поданик на крал А, но сега крал А е мъртъв и ето че вече си поданик на крал Б.* После идва демокрацията и за пръв път на поданика му се предоставя правото на избор: *Как искаш? Да бъдеш (колективно) управляван от Гражданина А или от Гражданина Б?*

Гражданинът винаги бива поставян пред свършен факт: в първия случай пред факта на неговото поданичество, а във втория — пред факта на неговото право на избор. Формата на избора не се дискутира. В избирателната бюлетина не пише: *Искате ли А, или Б, или нито един от двамата?* Със сигурност не пише: *Искате ли А, или Б, или изобщо никого?* Гражданинът, който иска да изрази неодобрението си към така предложената форма на избиране, има само една възможност пред себе си — да не гласува, или пък да унищожи избирателната бюлетина, но тогава неговият глас не се брои, с други думи, не се взема под внимание, игнорира се.

Изправен пред избора А или Б, имайки предвид типа личности А и типа Б, които обикновено се добират до избирателните списъци, повечето хора, обикновени хора, дълбоко в себе си са склонни да не изберат нито един от двамата. Ала това е само склонност, а държавата не борава със склонности. Те не са част от обменната валута в политиката. Това, с което държавата борава, са изборите. На обикновения човек му се ще да каже: *Понякога съм склонен да посоча А, понякога — Б, но по-често ми се струва, че и двамата трябва да се махнат; или пък: Харесвам по нещичко у А и по нещичко у Б, но само понякога, иначе нито А, нито Б, а някой свършено различен.* Държавата обаче поклаща глава: *Трябва да избереш, казва тя, или А, или Б.*

* * *

Мина седмица преди да я видя отново — в луксозен жилищен блок като този не е никак лесно да проследиш съседите си, — и то само за миг, докато излизаше през външната врата; блесна пред погледа ми с бели опънати панталони, които показваха задник толкова съвършен, че можеше да се оприличи на ангелски. Боже, изпълни ми едно желание преди да умра, прошепнах; но после се засрамах от това твърде конкретно желание и го оттеглих.

Понастоящем „разпространението на демокрация“ в Близкия Изток, така както се върши от Съединените щати, означава разпространение на правилата на демокрацията. Тоест означава да кажеш на хората, че докато преди са нямали избор, сега имат. Преди са имали един А и нищо друго освен А; сега обаче те вече могат да избират между А и Б. „Разпространението на демокрация“ означава да се създадат условия за народа да избира свободно между А и Б. Разпространението на свобода и демокрация вървят ръка за ръка. Хората, ангажирани да популяризират свободата и демокрацията, не виждат никаква ирония в току-що даденото описание на процеса.

По време на Студената война обяснението от страна на западните демокрации относно забраната на техните комунистически партии е било, че партия, чиято прокламирана цел е унищожаването на демократичния процес, не бива да се допуска до участие в демократичния процес, който по същество се свежда до избор между А и Б.

* * *

Защо е толкова трудно да се каже нещо за политиката извън политиката? Защо не може да има разговор за политиката, който да не е сам по себе си политически? За Аристотел отговорът е, че политиката е вкоренена в човешката природа, което ще рече, че е част от нашата съдба, както монархията е съдбата на пчелния кошер. Да се стремим към систематично, надполитическо обсъждане на политиката е безсмислено.

От Вини, който отговаря за Северната кула на „Тауърс“, научих, че тя — като благоразумно я описах не като младата жена със съблазнително късата рокля или сега вече с елегантните бели панталони_, а само като младата жена с тъмна коса — е съпруга или най-малкото приятелка на бледия, винаги забързан, закръглен и вечно потен мъж, с когото пътищата ни се пресичат от време на време във фойето и когото лично аз съм кръстил господин Абърдийн; и още, че не е нова в обичайния смисъл на думата, тъй като (заедно с господин А.) още от януари живеят в елегантен апартамент на последния етаж на същата тази Северна кула._

02. ЗА АНАРХИЗМА

Когато думата „копелетата“ се използва в Австралия, всеки разбира нейния смисъл. Навремето с „копелетата“ каторжниците са наричали мъжете, поставени йерархично над тях, които са ги налагали с пръчка при всяка проява на несъгласие. Сега „копелетата“ са политиците, мъжете и жените, които управляват държавата. Проблемът: как да се отстоява легитимността на старата перспектива, перспективата отдолу, перспективата на каторжника, когато самата природа на въпросната перспектива е да бъде нелегитимна, *срещу* закона, *срещу* копелетата.

Опозицията *срещу* копелетата и опозицията най-общо казано *срещу* правителството под знамето на либертинството е придобила лоша слава, защото твърде често корените ѝ се разпознават в неохотата да се плащат данъци. Каквито и да са нечии възгледи за плащането на дан на копелетата, първата стратегическа стъпка трябва да бъде разграничаването от точно тази черта на либертинството. Как да стане? „Вземете ми половината от това, което притежавам, вземете ми половината от това, което печеля, давам ви го; но в замяна ме оставете на мира.“ Това достатъчно ли е, за да докажеш искреността си?

Младият приятел на Мишел дьо Монтен — Етиен дьо Ла Боези, в писанията си от 1549-а говори за пасивността на населението спрямо господарите му и в това той вижда първия придобит и впоследствие наследен порок, едно твърдоглаво „желание да бъдат управлявани“, което се е вкоренило у хората така дълбоко, „че дори любовта към свободата започва да им изглежда нещо не съвсем естествено“.

Благодаря ти, казах на Вини. В един идеален свят сигурно щях да намеря начин да го доразпитам (Кой апартамент? Под какво име?), без това да изглежда неприлично. Но нашият свят не е идеалният свят.

За мен връзката ѝ с въпросния господин Абърдийн, без съмнение с лунички по гърба, бе голямо разочарование. Направо ми се сви

сърцето при мисълта за двамата един до друг, искам да кажа, един до друг в леглото, тъй като в крайна сметка това е, което има значение. И не само заради оскърблението — оскърбление от явната несправедливост — такъв безинтересен мъж да има такава божествена любовница, но и заради това как би изглеждал плодът от техния съюз, когато нейният златист блясък бъде заличен от неговата келтска бледност.

„Невероятно е да се види как хората от народа, веднъж подчинени, ненадейно изпадат в толкова дълбока забрава за по-ранната си независимост, че за тях става невъзможно да се събудят и да си я възвърнат; всъщност те продължават да служат робски без да бъдат подтиквани, така непринудено, че на пръв поглед човек би казал — те не са изгубили свободата си, а са извоювали робството си. Може би е вярно, нека започнем с това, че човек служи, защото така трябва, защото силom е принуден да го прави; но онези, които идват по-късно, служат без всякакво съжаление и с охота — по собствена воля изпълняват онова, което техните предшественици са вършели по принуда. И става така, че хора, родени под иго, израсли в робство, се чувстват доволни да живеят така, както са родени... като по този начин приемат за естествени условията, при които са били родени.“

Добре казано. Въпреки това по отношение на един важен аспект Ла Боези бърка. Алтернативите не са само безмълвна робия от една страна и бунт срещу робията — от друга. Има и трети път, който хиляди и милиони хора избират всеки ден. Това е пътят на пасивната съпротива, на доброволно избраното уединение, на вътрешната емиграция.

Дните могат да минават и в измисляне на щастливи съвпадения, за да позволят кратката размяна на реплики в общата пералня да бъде подновена другаде. Но животът е твърде кратък за

подобно измисляне на схеми. Затова нека направо ви кажа, че втория път, когато пътищата ни се срещнаха, се случи в един градски парк на отсрещната страна на улицата, където я зърнах да си почива под екстравагантно голяма шапка за слънце и да прелиства списание. Този път беше в по-приятелско настроение и не толкова рязка с мен; успях да разбера от собствената ѝ уста, че в момента не се занимава с нищо важно, или, както сама се изрази, намирала се между два ангажимента_ за работа, което обясняваше шапката за слънце, списанието и безделието на дните ѝ. Предишната ѝ работа, така ми каза, била в сферата на туристическите услуги, но след време (не бързала) искала да се прехвърли в друг сектор, но в същата сфера._

03. ЗА ДЕМОКРАЦИЯТА

Главният проблем в живота на държавата е проблемът за приемствеността: как да се осигури преминаването на властта от едни ръце в други, без да се стигне до въоръжен конфликт.

В мирни времена забравяме какво ужасно нещо е гражданската война, колко бързо се превръща в безсмислена касапница. Притчата на Ръоне Жирар за воюващите помежду си близнаци е много на мястото си в случая: колкото по-малко са съществените различия между две партии, толкова по-ожесточена е взаимната им омраза. Човек неволно се сеща за коментарите на Даниел Дефо върху религиозните борби в Англия: привържениците на националната църква обичали да се кълнат наляво-надясно как зверски ненавиждат всички католици, паписти и други поддръжници на Папата, без дори да знаят дали Папата е човек или кон.

По-ранните решения на проблема за приемствеността изглеждат подчертано произволни: например, при смъртта на владетеля неговият първороден син поема властта. Удобството на решението с първородния син се състои в това, че първородният син е единствен; неудобството е, че въпросният първороден син може да няма никакви способности, нито дори желание да управлява. Кралските летописи са пълни с истории за некомпетентни принцове, да не говорим за крале, неспособни да създадат синове.

От практическа гледна точка няма никакво значение как се постига приемственост, стига това да не хвърли страната в гражданска война. Система, в която многобройни (въпреки че обикновено те са само двама) кандидати за водачи на нацията се представят пред народа и се подлагат на теста, наречен гласуване, е само един от начините, който изобретателният ум може да роди. Не самата система обаче има значение, а единодушието да се приемат и спазват получените резултати. Така само по себе си наследяването на властта от първородния син не е нито по-добър, нито по-лош вариант от приемствеността при демократични избори. Но да живееш в

демократия означава да живееш във време, когато единствено демократичната система се радва на валидност и престиж.

През цялото време, докато ми подаваше тази доста несвързана и безцелна информация, въздухът около нас буквално пращеше като наелектризиран и този ток не можеше да идва от мен, отдавна вече не го излъчвам, следователно идваше от нея, без да е специално насочен към някого, а просто изстрелван в пространството. Във въпросните услуги, повтори тя, или в противен случай в човешки ресурси, защото имала известен опит и в областта на човешките ресурси (каквото и да означава това); и ето че отново сянката на онази болка ме прихлупи — същата, за която бях споменал по-рано, метафизическа или поне постфизическа.

И както във времето на крале би било наивно да се смята, че първородният син е най-подходящият владетел, така и в наше време е наивно да се смята, че демократично избраният лидер е най-подходящият за целта. Правилото за приемственост не представлява формула за разпознаване на най-добрия управник, то е формула за придаване легитимност на един или друг и по този начин за предотвратяване на граждански конфликт. Електоратът — *демосът* — вярва, че неговата задача е да избере най-добрия кандидат, докато всъщност неговата задача е далеч по-проста: да благослови един човек (глас народен, глас божи), няма значение кой. Преброяването на бюлетините може и да прилича на начин за установяване на това кой е истинският (сиреч, най-гръмкият) глас народен; но силата на формулата за тайно гласуване, подобно силата на формулата за първородния син, се крие във факта, че е обективна, недвусмислена и извън полето на политическия дебат. Хвърлянето на ези-тура би било също толкова обективно, също толкова недвусмислено и също толкова неоспоримо, и следователно със същата убеденост може да се приеме (както се и прави), че представлява глас божи. Ние не избираме нашите управници с хвърляне на ези-тура — хвърлянето на монети се свързва единствено с презряното комарджийство, — но кой ще се осмели да

твърди, че светът би станал по-лош, отколкото е сега, ако управниците още от зората на времето са били избирани чрез жребий?

Междувременно, продължи тя, помагам на Алан с докладите и така нататък, така че той може да разчита на мен като на секретарка.

Алан, повторих.

Докато пиша тези думи, си представям как тази антидемократична теза изглежда в очите на скептичния читател, който непрекъснато ще сравнява моите твърдения със съществуващите факти: дали това, което твърдя за демокрацията, важи за демократична Австралия, за демократичните САЩ и така нататък. Читателят трябва да има предвид, че на всяка демократична Австралия отговарят поне по две републики Беларус или Чад, или Фиджи, или Колумбия, които също така се придържат към формулата за тайното гласуване.

По почти всички показатели Австралия представлява напреднала демокрация. Тя също така е страна, в която преобладава цинизмът към политиката и презрението към политиците. Но този цинизъм и това презрение са удобно настанени в рамките на системата. Ако имаш резерви по отношение на системата и искаш да я промениш, продължава демократичният спор, направи го, влизайки вътре в системата: стани кандидат за политически пост, подложи се на критичната проверка на вота на избирателите. Демокрацията не позволява никаква политика извън демократичната система. В това отношение демокрацията е тоталитарна.

Ако се опълчиш срещу демокрацията във време, когато всеки твърди, че е демократ по душа, рискуваш да изгубиш връзка с действителността. За да си възвърнеш тази връзка, трябва във всеки миг да си напомняш какво значи да се изправиш очи в очи срещу държавата — демократичната държава или всяка друга — в лицето на държавния служител. Тогава си задайте въпроса: Кой на кого служи? Кой е служителят и кой — господарят?

*Алан, каза тя, моят партньор. И ме изгледа. Погледът ѝ не казваше Да, фактически аз съм омъжена жена, така че ако преследваш онова, което вероятно си си наумил, това вече ще означава тайно прелюбодеяние с всички рискове и вълнения, произтичащи от него_, не, ни най-малко, точно обратното — той казваше *Ти май си мислиш, че аз съм нещо като дете, трябва ли да ти доказвам, че изобщо не съм дете?*_*

Аз също имам нужда от секретарка, подхвърлих, решен да действам смело.

Така ли, учуди се тя.

04. ЗА МАКИАВЕЛИ

В радиорубриките за разговор със слушателя обикновени членове на обществото често се обаждат да кажат, че макар и добре да разбират, че мъченията общо взето са нещо лошо, те понякога можели да бъдат и необходими. Някои от тях дори разсъждават, че било простимо да се използва злото в името на по-голямото добро. Най-общо казано, не одобряват абсолютното отричане на мъченията: онези, които го отричат напълно, твърдят те, не стоят с двата крака на земята, не живеят в реалния свят.

Макиавели твърди, че ако владетелят трябва да оглежда всяко свое действие и от нравствена гледна точка, без съмнение го чака поражение от страна на противника, който няма да се поддаде на подобно морално изпитание. За да задържиш властта, трябва не само да успееш да усъвършенстваш такива умения като измама, подлост и предателство, но и да си готов да ги използваш, когато е необходимо.

У Макиавели необходимостта, *necessita*, е водещият принцип. Старото предмакиавелианско схващане е било изцяло за върховенството на моралния закон. Ако понякога се случвало така, че се налагало този закон за морала да бъде нарушен, това се смятало за печална несправедливост, а оправданието било, че в края на краищата и владетелите са хора, тоест и те грешат. Новото макиавелианско схващане е, че нарушаването на моралния кодекс е оправдано, щом е необходимо.

Това слага началото на дуализма в модерната политическа култура, която поддържа едновременно и абсолютни, и относителни стойностни стандарти. Модерната държава се позовава на морала, на религията и на природния закон, обявявайки ги за идеологическа основа на своето съществуване. В същото време обаче е готова да претъпи някое или всички от горните норми в интерес на самосъхранението си.

Да, отговорих, по професия съм писател и се мъча да спазя един много спешен срок, затова търся човек, който да препише ръкописа ми и дори едновременно с това да направи известни редакторски поправки, с една дума — да го приведе в приличен вид.

Тя не реагира.

За да стане чист, подреден и четлив, казах.

Обърни се към някое бюро за машинописни услуги, отвърна ми тя. Има едно на Кинг стрийт, което компанията на Алан използва при екстрени случаи.

Макиавели не отрича, че изискванията, които ни поставя моралът, са абсолютни. В същото време той твърди, че в интерес на държавата владетелят „често е принуден (*necessitato*) да пренебрегва всякаква лоялност, милосърдие, човечност и религия“.

Онзи, който се обажда в радиото и оправдава използването на мъчения при разпит на затворници, също е възприел този двоен стандарт в начина си на мислене; тоест без изобщо да отхвърля абсолютните повели на християнската етика (обичай ближния си като себе си), такъв човек одобрява възможността властта — армия, тайна полиция — да действа с развързани ръце, да прави каквото намери за необходимо, за да защити обществото от враговете на държавата.

Типичната реакция на либерално настроените интелектуалци е да се хванат за това противоречие: как е възможно нещо да бъде едновременно и правилно, и неправилно, или най-малкото едновременно и сбъркано, и вярно? Онова, което либералите интелектуалци не успяват да разберат, е, че това така наречено противоречие изразява квинтесенцията на макиавелизма и следователно на модерността, квинтесенция, която е изцяло възприета от обикновения човек. Светът се управлява от необходимости, казва човекът от улицата, а не от някакъв абстрактен морален кодекс. Ние трябва да правим това, което е необходимо.

Ако желаете да опонирате на човека от улицата, нищо няма да постигнете като му изтъквате морални доводи и принципи, още по-малко като изисквате от хората да живеят така, че да няма противоречие между това, което казват, и това, което правят. Обикновеният живот е пълен с противоречия; обикновените хора са

свикнали да се приспособяват към тях. Вместо това трябва да атакувате метафизическия, надемпиричен статус на *necessita* и да покажете колко измамлив е той.

Не ми трябва човек от бюро, отговорих ѝ. Имам нужда от някой, който да поема работата на части и бързо след това да ми я връща. Този човек трябва да има усет, интуитивно да разбира какво се опитвам да постигна. Дали пък ти няма да проявиш интерес към тази работа, тъй като сме почти съседни и след като си, както сама се изрази, между два ангажмента? Ще платя, казах и споменах такава тарифа на час, която, дори някога да е била царица в своята област, би трябвало да я накара да се замисли. Заради спешността, добавих. Заради заплашително надвисналия краен срок.

05. ЗА ТЕРОРИЗМА

Австралийският парламент възнамерява да гласува антитерористични закони, резултатът от които ще бъде ограничаване на редица граждански права за неопределено време. Думата *истеричен* беше настойчиво използвана, за да се опише начинът, по който правителствата на САЩ, Англия, а сега и на Австралия, реагират на терористични атаки. Тя не е лоша дума и не че е неописателна, но не носи никакво обяснение. Защо нашите управници, обикновено доста флегматични мъже, трябва да реагират така невъздържано и истерично на „убожданията“ на тероризма, когато десетилетия наред са били в състояние да си вършат ежедневната работа необезпокоявани от никого, а и са били съвсем наясно, че в някакъв дълбок бункер някъде в Урал врагът дебне и изчаква с пръст върху бутона, готов, в случай на провокация, да ги затрие, да заличи и тях, и градовете им от лицето на земята?

Едно от възможните обяснения е, че новият враг е ирационален. Старите съветски врагове може и да са били вероломни, дори сатанински лукави, но не и ирационални. Те са играли играта на атомна дипломация, сякаш е игра на шах: било е възможно тази така наречена атомна заплаха да се използва в репертоара им от различни политически ходове, но решението да се прибегне до нея в крайна сметка би се взело рационално (взимането на решения на базата на теорията на вероятностите тук се възприема като във висша степен рационално, макар по силата на самата си същност да включва хазартни елементи и поемането на риск), както се взимат решенията на Запад. Следователно играта би се играла по едни и същи правила и от двете страни.

Интуитивно да разбира: това бяха думите ми. Те бяха нещо като хвърляне на зар или изстрел в тъмното, но дадох резултат. Коя уважаваща себе си жена ще каже, че не може да разбира интуитивно? И ето че моите мнения, под формата на надраскана

чернова, минаха под взора и през ръцете на Аня (нейното име), на Алан и Аня, А & А, апартамент 2514, въпреки че въпросната Аня не беше редактирала и един ред през живота си и въпреки че Бруно Гайстлер от „Митвох Ферлаг“ разполагаше в издателството си с квалифицирани хора, свършено способни да свалят английския текст от диктофона и едновременно с това да го превърнат в приличен ръкопис на немски.

Новото състезание обаче (така продължава обяснението) не се играе по правилата на рационалността. Руснаците са превърнали оцеляването (националното оцеляване, което в политиката означава оцеляването на държавата, а в играта на международен шах — способността да продължаваш да играеш) в тяхното най-трудно за договаряне условие. Ислямистките терористи, от друга страна, изобщо не държат на оцеляването нито в индивидуален план (този живот е едно нищо в сравнение с живота след смъртта), нито в национален (Ислямът е нещо много по-голямо от нацията; Бог няма да позволи да бъде победен Исляма). Нито пък въпросните терористи си правят дребни и рационални сметки за изгоди и облаги, защото самият факт да нанесеш удар по враговете на Аллах, е вече достатъчен сам по себе си, а цената на този удар, материална или в човешки жертви, няма никакво значение.

Това е едно от обясненията защо „войната срещу терора“ не е като другите войни. Но има и второ обяснение, на което не се дава чак толкова голяма гласност, а именно, че щом терористите не са просто еквивалент на противникова армия, а по-скоро банда въоръжени престъпници, която не представлява определена страна, няма определена родина, конфликтът, в който участват, със сигурност е различен от конфликтите между отделните държави и затова трябва да се играе по съвършено различни правила. „Не преговаряме с терористи, не преговаряме с престъпници.“

Държавата винаги е била много обидчива на тема с кого си има работа. За държавата единствените договори, които имат валидност, са договорите, сключени с други държави. Как управниците на тези други държави са дошли на власт е от второстепенно значение. Веднъж

„признат“, всеки довчера вражески управник веднага бива квалифициран за съиграч, тоест член на лигата.

Станах. Сега ще те оставя, казах, да си дочетеш списанието. Ако имах шапка, щях да я сваля, защото това щеше да бъде истинският старомоден жест в случая.

Не си тръгвай още, спря ме тя. Първо ми кажи що за книга е това, което пишеш?

Това, което в момента нахвърлям, не е точно книга, обясних, а по-скоро принос към една книга.

Преобладаващите правила относно това кой може да играе играта на война и кой не може, са правила на егоизма, съставени от националните правителства и, доколкото аз знам, няма случай да са били разгласявани пред гражданите за одобрение. Всъщност те са дипломатически обусловени и се отнасят до използването на военна сила като последна дипломатическа мярка и въпрос, който се обсъжда само и единствено между правителства. Нарушения на това метаправило се наказват с изключителна строгост. Затова имаме Гуантанамо, което е повече зрелище отколкото пленнически лагер: едно ужасяващо излагане на показ на това, което се случва с мъжете, избрали да играят извън правилата на играта.

В новото австралийско законодателство е включен закон срещу благосклонното говорене в защита на тероризма. Това, разбира се, е ограничение на свободата на словото, пък и няма претенции да е нещо друго.

Но кой интелигентен човек ще иска да говори благосклонно в полза на ислямските терористи — непреклонни самонадеяни млади мъже, готови да се взривяват на публично място, за да могат да убият колкото е възможно повече от хората, които определят като врагове на вярата? Никой, разбира се. Тогава защо трябва да се узаконява забраната, освен може би в най-абстрактен смисъл, като някакво абстрактно нарушение на свободата на словото? Поради две причини. Първата, защото, въпреки че пускането на бомби от голяма височина върху потънало в сън село е не по-малък акт на терор от това да се

взривиш сред гълпа хора, съвсем законно е да се говори благосклонно за въздушни бомбардировки („Шок и ужас“). И второ, защото ситуацията на самоубиеца с бомбата не е лишена от трагичен потенциал. Чие сърце е толкова закоравяло, че да не изпита капка симпатия към човека, който, след като семейството му е било избито по време на израелско нападение, опасва бомбата около кръста си и с пълното съзнание, че не го очаква никакъв мохамедански рай, пълен с хурии, а по-скоро обзет от мъка и гняв, тръгва да погуби колкото е възможно повече от убийците на семейството си? *Няма друг начин, освен смъртта* е белег, а може би дори и дефиниция на трагичното.

Самата книга е хрумване на немски издател. Заглавието ѝ е „Категорични мнения“. Идеята е шестима сътрудници от различни страни да си кажат думата върху избрани от тях проблеми на нашето съвремие — колкото по-спорни, толкова по-добре. Шестима известни писатели да кажат какво му е най-лошото на днешния свят. Книгата ще се появи на немски в края на следващата година. Затова и крайният срок е толкова кратък. Правата на френски са вече продадени, но не и на английски, доколкото ми е известно.

Спомням си, че през деветдесетте години публикувах сборник есета върху цензурата. Книгата не направи почти никакво впечатление. Един от рецензентите я отхвърли като неуместна в зората на новата ера, започнала с рухването на Берлинската стена и разпадането на СССР. Сега, когато сме на крачка от установяването в целия свят на либералната демокрация, каза ми той, държавата няма да има причина да ограничава свободата ни да пишем и говорим каквото пожелаем; а и електронните медии ще направят наблюдението и контрола на комуникациите невъзможно.

Е, и какво виждаме днес, през 2005-а? Не само повторната поява на старомодните ограничения на свободата на словото, и то от най-банален вид — свидетели сме на такива законодателства в САЩ, Обединеното кралство, вече и в Австралия, — а и на повече наблюдение (от неясни агенции) на цялата световна телефонна и електронна мрежа. Значи отново *deja vu*.

Вече няма да има тайни, твърдят новите теоретици на наблюдението, имайки предвид нещо много интересно: че ерата, в която тайните са имали значение, в която тайните са били в състояние да влияят със силата си върху живота на хората (помислете си за ролята на тайните у Дикенс, у Хенри Джеймс) е приключила; вече всичко, което си струва да се знае, може да бъде узнато, и то за броени секунди, без почти никакви усилия; фактически личният живот, както излиза, е вече белег от миналото.

И какво му е най-лошото на днешния свят, попита тя.

*Не мога да кажа какво ще изскочи на първо място в списъка — имам предвид списъка, който ние шестимата ще съставим, — но ако настояваш да разбереш, май всички ще сме единодушни, че светът е несправедлив. Несправедливо разпределение на богатата, несправедливост навсякъде, това ще кажем. Ето ни, шестима *„eminences grises“*^[1], които сме издрапали до най-високия връх, сега, след като вече сме го изкачили, какво виждаме? Виждаме, че сме твърде стари и немощни, за да се наслаждаваме както се полага на плодовете на нашия триумф. Това ли било?, си казваме наум и оглеждаме света на удоволствията, на които повече не можем да се наслаждаваме. Струваше ли си целият този труд?_*

Най-поразителното в това твърдение е не толкова неговата арогантност, колкото това, че по невнимание или недоглеждане разкрива цялото схващане за тайната, което се шири в официалните кръгове: а именно, че тайната е информационна стока и като такава попада под крилото на информационната наука, един от клоновете на която е *добивната промишленост*, извличането на зрънца информация (тайни) от тоновете събрани сведения.

Господарите на информацията пак са забравили поезията, където думите могат да имат значение свършено различно от това, с което фигурират в речника, където искрата на метафората е винаги една крачка пред декодиращата функция и където един свършено различен и неподозрян прочит е винаги възможен.

Това казах на Аня при тази среща и нищо повече. Онова, което не казах обаче, защото не ми прави чест, беше, че когато Бруно ми направи това предложение, на мига се съгласих. Да, ще го направя, отговорих; да, ще спазя убийствения ти срок. Една възможност, казах си, да недоволствам публично, една възможност да си отмъстя като с магическа пръчка на света, че не е успял да отговори на моите илюзии за него: как бих могъл да откажа?

[1] Сиви кардинали (фр.). — Б.пр. ↑

06. ЗА НАСОЧВАЩИТЕ СИСТЕМИ

Имаше моменти по време на Студената война, когато в областта на военната технология руснаците изоставаха толкова много от американците, че в случай на световна атомна война биха били пометени, без дори да успеят да нанесат ответен удар. В такива периоди *взаимното* в доктрината за неизбежното Взаимно унищожение в случай на ядрен конфликт се явява чиста фикция.

Тези разклащания в равновесието на силите възникваха поради това, че от време на време американците успяваха да постигнат огромен напредък в областта на телеметрията, навигацията и насочващите системи. Независимо че притежаваха мощни ракети и безброй ядрени глави, капацитетът на руснаците да ги изстрелят точно към целта винаги е бил незадоволителен в сравнение с този на американците.

Чисто и просто като машинописка, Аня от горния етаж се оказва голямо разочарование. Изработваше си дневната норма, това не представляваше проблем, но онова разбиране, на което се надявах, онова отношение към нещата, за които пишех, отсъстваше напълно. Понякога гледам текста, който ми е дала и не мога да повярвам на очите си. Според Даниел Дефо, чета аз нейния препис, истинският англичанин ненавижда всички „папаисти и папирството“^[1]. Генералите на Брежнев заседавали „някъде в Уран“.

Когато нося кошницата с мръсното пране и се разминавам с него, никога не забравям да си въртна задника, моят ненагледен задник с опъната по него дънкова пола. Ако бях мъж, нямаше да мога да откъсна очи от себе си. Алан твърди, че в света има толкова много различни задници, колкото и човешки лица. Огледалце, огледалце на стената, викам му на Алан, чий е най-

прекрасен на земята? Твоят, принцесо, кралице, няма никакво съмнение в това — твоят!

Въпреки това обаче, в нито един момент руснаците не отправиха заплахи, че ще използват пилоти доброволци, които да разбият самолетите си, натоварени с ядрени бомби, в определени цели в Америка, жертвайки живота им по този начин. Сигурно са съществували такива доброволци, но руснаците не са заявявали, че разполагат с подобен резерв, нито че военната им тактика може да включва самоубийствени актове.

В техните по-късни космически авантюри и двете страни полагаха неимоверни усилия да върнат на земята собствените си изстреляни в космоса астронавти или космонавти, въпреки че доброволци, готови да дадат живота си за прослава на родината, със сигурност не са липсвали (нито една обаче от двете страни не е имала угризения относно изпращането на кучета, мишки и маймуни в космоса на самоубийствени мисии). Руснаците биха могли да имат космонавти на луната и преди 1969-а, ако бяха готови да ги оставят да умрат там бавно, след като преди това са забили знамето.

Пиша това, което чувам, после пускам спелчека, обяснява ми тя. Може би понякога спелчекът го бърка, но е по-добре, отколкото да се догаждам.

Всичко, за което пише, е политика — той, Сеньора, не Алан. Много съм разочарована. Кара ме непрекъснато да се прозявам. Опитвам се да му внуша да се откаже, защото на хората вече им е писнало от политика. Пък и други теми — колкото щеш. Би могъл например да пише за крикет — да предложи личната си гледна точка. Знам, че гледа крикет. Когато се връщаме с Алън късно вечер, той си седи тежко отпуснат в креслото пред телевизора — вижда се от улицата, никога не спуска щорите.

Това отношение към човешкия живот е странно. Военни командири не се и замислят преди да заповядат на войските си да влязат в бой, с пълното съзнание, че голям брой от хората им ще бъдат убити. Войници, които не се подчиняват на заповедите или отказват да влязат в бой са наказвани, дори разстрелвани. От друга страна обаче офицерският дух повелява, че е недопустимо да се избират отделни войници и да им се заповядва да жертват живота си — например, да внесат експлозиви в редиците на врага и да се взривят. Въпреки това — един още по-голям парадокс — войници, които по своя собствена инициатива извършват подобни действия, се възприемат като герои.

През Втората световна война отношението на Запада към японските летци *камикадзе* остава двояко. Тези млади мъже със сигурност са много храбри — твърди общоприетата версия; въпреки това обаче те не могат да бъдат определени като истински герои, защото, макар и да жертват живота си и по всяка вероятност в известен смисъл да са поискали доброволно да го сторят, психологически те се явяват част от един военен и национален дух, който не зачита отделния човешки живот. Така че подобни доброволци за самоубийствени мисии представляват по-скоро нещо като културен рефлекс, а не са пример за истинско решение, взето независимо, автономно и свободно. Пилотите *камикадзе*, значи, не са повече герои от, да речем, пчелите, които инстинктивно жертват живота си, за да защитят кошера.

Спелчекът не притежава собствен ум, отговарям ѝ аз. Ако оставиш всичко в живота си на спелчека, то със същия успех може да си хвърляш зарчета.

Самата аз нямам нищо против крикета, но когато е за кратко. Приятно е да съзерцаваш бели панталони, опънати по млади мъжки задници. Каква гледка само бихме били двамата с Андрю Флинтгов, ако тръгнем да се разхождаме по улицата например и в такт поклащаме задниците си. Той е по-млад от мен, този Андрю Флинтгов, но вече има жена и деца. Женичката му вероятно се гърчи от притеснение, когато той тръгне по турнири,

сигурно го сънува как припада по прелестите на съблазнителки като мен — готини, възбуждащи и екзотични.

По същия начин във Виетнам готовността на виетнамските бунтовници да понесат огромни загуби при фронтални атаки срещу техните американски врагове се отдавала не толкова на личния им героизъм, а по-скоро на типичния за Изтока фатализъм. Що се отнася до техните командири, готовността им да заповядват предприемането на такива атаки само доказвала циничното им незачитане и презрение към стойността на човешкия живот.

В началото, когато се случиха най-първите самоубийствени бомбени атентати в Израел, на Запад може и да е съществувало някакво двойствено отношение към тях от морална гледна точка. В края на краищата, да се самовзривиш изисква повече смелост (трябва повече „да ти стиска“), отколкото да оставиш тиктакаща бомба сред най-голямата тълпа и да си плюеш на петите. Но тази двойственост много скоро се изпарява. Защото, започва да се твърди в подобни случаи, самоубийците с бомби жертват живота си в името на гибелни цели, поради което никога не могат да бъдат истински герои. Нещо повече, тъй като те и без това не ценят собствения си живот (вярват, че само след миг ще се озоват в рая), излиза, че в известен смисъл нищо не жертват.

Сега не говорим за живота, отвъръща ми тя. Говорим за писане на машина. Говорим за правопис. Защо англичаните ще искат всичко да е правилно написано, след като и без това ще се превежда на немски?

Според Сеньора зрението му не било като навремето. Независимо от това, като се прокрадвам котешки край него, усещам погледа му върху себе си. Това е играта между него и мен. Нямам нищо против. За какво друго ти е дупето? Използвай го, не го пести!

Когато не нося кошници с мръсно пране, аз съм неговата секретарка на непълен работен ден. Също така, понякога, неговата домашна помощница. Отначало се предполагаше, че ще бъде само негова секретария, неговата секретна ария, неговата фея и фетиш, всъщност не дори и това, а само неговата машинописка, неговата машинна мишка, неговата трак-трак-истка.

Имало е едно време войни (Троянската например, или в по-ново време Англобурската война), в които храбростта на врага се признавала, уважавала и помнела. Тази глава от историята май вече е затворена. В днешните войни няма никакво признаване, дори само по принцип, на факта, че врагът също може да има герои. Западът гледа на самоубийствените атентати в Израело-Палестинския конфликт или в окупиран Ирак като на нещо по-лошо и от най-обикновена партизанска война: докато за участниците в такава война може най-малкото да се каже, че са се вдигнали на оръжие, то самоубиецът с бомба се сражава — ако това изобщо може да се нарече сражаване — по недостоен и подъл начин.

Млъкнах. Очевидно не понасяше критика. Няма значение, казвам, ще свикнеш и тогава ще ти бъде по-лесно.

Диктува велики мисли на машинката си, после ми връчва записите, плюс сноп листове, пълни с полуслепите му драсканици, в които трудните думи са изписани внимателно с печатни букви. Взимам записите, слагам си слушалките и най-тържествено ги печатам. Пооправям текста тук-таме доколкото мога, и където нещо му липсва, най-вече известна доза сексапил, въпреки че — както се предполага — той е великият писател, а аз съм само една малка филипинка.

Човек би искал да запази у себе си някакво уважение към онзи, който е избрал смъртта пред безчестието, но в случая с ислямските

бомбени самоубийци проявата на уважение е нещо много трудно, особено когато човек вижда колко много са те на брой (логическо заключение, което може да се окаже свършено невалидно, но което изразява стария масов предразсъдък на Запада срещу манталитета на Другия) и колко евтин е в очите им човешкият живот. В такава едно неясно положение може би е полезно човек да си припомни все пак, че въпросните самоубийствени бомбени атентати идват в отговор на нещо, че те са отчаяни стъпки срещу американските (и израелски) постижения в областта на насочващите системи, които далеч надминават капацитета на техните опоненти. В момента предприемачите на отбраната в САЩ работят върху реализирането на бойното поле на имперското бъдеще, в което на американския военен състав вече няма да му се налага да присъства физически на въпросното поле и където разгромът и унищожението на (човека) врага ще се осъществява от роботи бойци, направлявани електронно от техници, базирани във военен кораб на стотици мили от въпросното място или, защо не, направо от командна зала в самия Пентагон. Пред лицето на такава заплаха как другояче да запазиш достойнство, освен като отчаяно и предизвикателно се откажеш от живота си?

Тя се нацупи. Очаквах вътре да има повече разказ, отвърща. Трудно е да навлезеш в текста, когато темата се мени непрекъснато.

Сегретария. Звучи като коктейл от Хаити: ром със сок от ананас и кръв от бик, разбит с малки парченца лед и украсен отгоре с тестиси от петел.

Истината е, че той няма нужда от сегретария, нито дори от типиста-машинописиста, може сам да си набира великите мисли, нали сега продават клавиатури с огромни букви, точно за такива като него. Но го мързи да пише (страда от някакво „непреодолимо отвращение“ както сам казва), предпочитал да стиска писалката си и да усеща как думите излизат от другия ѝ край. Нищо не можело да се сравнява с това как думите прекрачват в света, казва той, направо тръпки те побиват. Аз изпъвам рамене, стягам се и

свивам устни. Не бива да говориш такива неща пред едно добро момиче, Сеньор, викам му. Обръщам се и тръгвам да си вървя с подчертано поклащане на задника; чувствам очите му жадно впити в мен.

[1] Даниел Дефо е писал много памфлети и сатири срещу поддръжниците на папата и католицизма. — Б.пр. ↑

07. ЗА АЛ КАЙДА

Снощи в един телевизионен филм на БиБиСи се твърдеше, че по някакви си нейни съображения администрацията на САЩ предпочитала да поддържа мита за Ал Кайда като за мощна тайна терористична организация с клетки по целия свят, докато истината е, че Ал Кайда е малко или много унищожена и че това, което виждаме днес, са само терористични атаки на автономни групи от мюсюлмански радикали.

Лично аз нямам никакво съмнение, че основните претенции и послания на документалния филм са съвършено верни, а именно, че „ислямският тероризъм“ не представлява централно контролирана и координирана конспирация и че администрацията на САЩ, по всяка вероятност съвсем умишлено, преувеличава опасностите, пред които е изправено обществото. Ако наистина съществуваше такава сатанинска организация с агенти по целия свят, решени да деморализират западните народи и да унищожат западната цивилизация, досега тя със сигурност щеше да отрови водата на водоснабдителните системи в тези страни или да започне да сваля търговските им самолети, или да причини масова зараза със смъртоносен вирус — все терористични актове, които могат лесно да бъдат доведени до успешен край.

Тъй като не очаквам да разчете почерка ми — това би било прекалено от моя страна, всеки ден записвам съчиненото от мен на диктофон и ѝ давам както лентата, така и ръкописа, за да си служи и с двете. Това е метод, който съм използвал преди, затова очаквах да проработи и сега, въпреки че — няма да отрека — почеркът ми става все по-нечетлив. Май моторният ми апарат дава фира. Това е част от състоянието ми. Това е част от това, което се случва с мен. Има дни, в които присвивам очи пред току-що написания текст и самият аз не мога да го дешифрирам.

Научила съм го от патиците, така си мисля: поклащане на опашката толкова бързо, че прилича на потрепване. Так-так, насам-натам. Защо трябва да се правим на толкова важни, че да не можем да се учим от патиците?

Откъде си, поиска да узнае още първия ден в общата пералня, където започна всичко. Как откъде, от горния етаж, любезни ми господине, така му казах. Не, нямам предвид това, продължава той, къде си родена? Защо ти трябва да знаеш, отвърнах му. Нито очите ми са достатъчно руси, нито косата ми — достатъчно синя за твоя вкус, нали?

В телевизионното предаване беше включена и историята на четирима млади американци мюсюлмани, изправени на съд заради планирана атака срещу Дисниленд. По време на процеса обвинението представи като доказателство срещу тях едно домашно видео, открито в апартамента им. Видеото представляваше съвършено любителско начинание. Включваше продължително заснемане на една боклукчийска кофа, както и ходилата на фотографа, докато крачи наоколо. Обвинението твърдеше, че това аматьорство е фиктивно, че това, което виждаме, е един от техните разузнавателни инструменти: кофата за боклук била потенциално скривалище за бомбата, а крачещите ходила са измервали разстоянието от точка А до точка Б.

Обосновката на обвинението за това налудничаво тълкуване се състоеше в това, че самото дилетантство на видеото е вече основание за подозрение, тъй като, щом става дума за Ал Кайда, нищо не е това, което изглежда.

Така че продължаваме по този осеян с грешки път. „Добивайки италическа идентичност.“ Ама тя какво си мисли, аз да не съм Еней? „Град ски.“ Значи цял един град се разхожда наоколо надянал ски. Сюрреалистични образи. Може би това си въобразява за писателя: че говори екзалтирано пред микрофона, разпалено казва първото нещо, което му мине през ума, след това предава този мишмаш на бедното момиче или на някакъв алеаторен уред и чака да види какво те ще успеят да направят от него.

Като казах горния етаж, нямах предвид кой знае какво, а само това, че имаме апартамент на двајсет и петия етаж, тоест двајсет и пет нива над него, със слънчева веранда, от която, ако присвиеш очи, се вижда пристанището. Така че двамата сме нещо като съседи, далечни съседи, Сеньорът и Сегретарията.

Като се стъмни, трябва да си спускаш щорите, предупредих го аз, разни хора могат да видят какво къташ. Какво толкова кътам, че да представлява интерес за непознати, вика той. Не знам, отговарям му, хората се интересуват от какво ли не. Ами, продължава той, скоро ще им омръзне да ме гледат, аз съм човешко същество, което по нищо не се различава от тях. Глупости, прекъснах го, ние всички сме различни по неуловим начин, не сме мравки, нито овце. Затова надничаме когато няма щори на прозорците: да видим неуловимото. Съвсем естествено е.

Откъде тези обвинители се бяха научили да разсъждават по този начин? Отговорът: от часовете по литература в САЩ през осемдесетте и деветдесетте години на миналия век, където са им втълпявали, че в критиката проявата на подозрителност е най-ценното качество и че критикът не бива да приема нищо за чиста монета. Изложени на това влияние на литературната теория, тези не много умни висшисти, възпитаници на заведения с преподаване на хуманитарни науки в тяхната фаза на постмодернизъм, излизат въоръжени с набор инструменти за анализ, които смътно усещат, че могат да използват и извън класната стая, както и с една интуиция, че способността да доказват, че нищо не е каквото изглежда, може да им послужи при намирането на работа. Предоставянето на този инструментариум в ръцете им представлява *trahison des clerics*^[1] на нашето време. „Вие ме научихте на език и моята полза от това е, че знам как да псувам.“

Питам я, колкото е възможно по-небрежно, какво е работила досега, какви „услуги“ и „човешки ресурси“ всъщност има предвид. Това ли ти е начинът да разбереш дали имам диплома за

машинописка, отвърща ми тя. Последното нещо, което ме интересува, са дипломите, казвам ѝ, просто се опитвам да си допълня картината за теб самата. Вършила съм какво ли не, продължава тя, едно, второ, трето, не съм си водила дневник. Но какво означават тези едно, второ, трето, не отстъпвам аз. Добре тогава, отвърща ми — ето, как ти се струва това: през юни и юли работих на една рецепция. Временно. В коткарник^[2]. Зяпвам от изненада. Най-обикновен коткарник, повтаря ми, без лицето ѝ да трепне: нали ги знаеш, където събират уличните котки.

Куросава. „Седемте самураи“. Джон Хауард и Либералите се явяват като седемте самураи отново и отново. Кой ще повярва? Спомням си как гледах „Седемте самураи“ в Тайван на японски, със субтитри на китайски. Почти през цялото време изобщо не разбирах какво става. Единственият образ, който се запечата в ума ми, бяха дългите голи бедра на лудия с пера на главата.

Прасци, покрити с броня, голи бедра, голи задници: каква мода в онези дни! Биха могли да подлудят всяко момиче.

[1] Заглавието на книга от Жулиен Бенда (1867–1956) — френски философ и романист, — преведена на английски като „Предателството на интелектуалците“. — Б.пр. ↑

[2] На английски думата (cathouse) има само едно значение и то е бардак, публичен дом. — Б.пр. ↑

08. ЗА УНИВЕРСИТЕТИТЕ

Това, че университетите били самоуправляващи се институции, никога не е било съвсем вярно. Но това, което университетите трябваше да преживеят през осемдесетте и деветдесетте години, е вече срамно, защото под заплахата да бъдат лишени от финансиране, те позволиха да бъдат превърнати в търговски дружества, а професорите в тях, които до този момент са провеждали изследванията си в условията на пълна независимост, влязоха в ролята на изтормозени чиновници, които трябва да попълват всевъзможни квоти под строгия надзор на професионални мениджъри. И е много съмнително дали изобщо предишният престиж на старото професорство ще бъде някога възстановен.

Коткарник. Представям си я как стои на рецепцията на въпросния коткарник. Моля, заповядайте, настанете се удобно, след миг ще ви донесат Урсула, или предпочитате да видите Тифани?

А преди коткарника? — упорствам аз.

Ами пиши за крикет, викам му аз. Напиши спомените си. Всичко друго, но не и политика. Нещата, за които пишеш, не се връзват с политиката. Политиката означава да оплюваш другия, за да седнеш на мястото му и няма нищо общо с логиката. Пиши за света наоколо. Пиши за птиците. Има цяла банда свраки, които крачат важно-важно в парка, като че ли е техен, би могъл да пише за тях. Къш, чудовища такива, изшътквам ги аз, но те, разбира се, изобщо не ми обръщат внимание. Никакво чело, черепът преминава направо в човка, няма място за мозък.

Онова, което казва за политиката, направо ме успива. Политиката е навсякъде около нас, тя е като въздуха, по-точно като замърсения въздух. Не можеш да се пребориш със замърсения

въздух. Най-добре изобщо да не му обръщаш внимание, да свикнеш с него, да се адаптираш.

Във времето, когато Полша е била управлявана от комунистическия режим, е имало дисиденти, които са организирали вечерни курсове в собствените си домове, както и семинари върху творчеството на писатели и философи, отстранени от официалната учебна програма (Платон е бил един от тях). И никой на никого не е плащал, въпреки че може би е имало други форми на отплата. Ако изобщо духът на университетите има шанс да оцелее, нещо от този род трябва да се случи в страните, където образованието е вече изцяло подчинено на комерчески принципи. С други думи, истинският университет може би наистина трябва да се премести в хорските домове и да издава дипломи, чиято единствена стойност ще бъдат имената на учените, които са подписали документа.

Ако толкова държиш на професионална характеристика, трябваше да ми я поискаш в началото, отговаря ми тя. Вместо да ме наемаш, съдейки единствено по външния ми вид. Искаш ли да прекъснем още сега? Мен ме устройва. Тогава ще можеш да си намериш човек, който да отговаря на високите ти изисквания. Или пък ще се обърнеш към някое бюро, както ти предложих в самото начало.

Алан влиза в стаята, докато аз още пиша. Сега пък с какво си се хванала, пита ме. Преписвам на онзи старец, отвърщам му. А той за какво пише, любопитства Алан. За самураи, осведомявам го. Приближава се, наднича над рамото ми и чете. Свидетелства за раждане на животните ли — тоя да не е изперкал? Да не би да иска всички те да бъдат и кръщавани? Клифърд Джон, плъх. Сузан Анабел, плъхкия. Ами смъртни актове не иска ли? Кога ще дойдеш в леглото?

09. ЗА ЗАЛИВА ГУАНТАНАМО

Някой трябва да постави балет със заглавие „Гуантанамо, Гуантанамо!“. Кордебалет от затворници с оковани крака, привързани с вериги един към друг, с дебели плъстени ръкавици с един пръст, пухени слушалки на ушите и глави, покрити с черни качулки, изпълняват танца на преследваните и отчаяните. Около тях пазачи с маслинозелени униформи подскачат екзалтирано и злорадстват сатанински, вдигнали в ръце остени за добитък и полицейски палки. Мушкат затворниците с остените и те подрипват, после ги събарят на земята и натикват палките в анусите им, докато затворниците се гърчат от болка. В един ъгъл мъж на кокили с маска на Доналд Ръмсфелд пише нещо пред висока катедра, после се разкършва в лудешка джига и пак пише.

Един ден това нещо ще бъде поставено, но не от мен. Дори може да стане голям хит в Лондон, в Берлин и Ню Йорк. Но няма да има абсолютно никакъв ефект върху хората, станали прицел на пародията, които и без това не дават пет пари за мнението на публиката.

Моля те, казах ѝ. Не ме разбирай погрешно.

Да не разбирам погрешно какво? Това, дето ми каза, че не мога да пиша на машина ли?

Разбира се, че можеш. Много добре знам, че тази работа е под твоята квалификация и съжалявам за думите си, нека продължим, нека нещата си останат така.

Три години сме заедно, но Алан все още си пада по мен и понякога така се разгорещява, така се възбужда, сякаш всеки момент ще се пръсне. Докато ме чука, много обича да му говоря за бившите си гаджета. И после? Не спира да пита. И после? И после? После той поиска да му го лапна, казвам му. С тази уста ли? С тези устни ли? И ме обсипва с огнени целувки като

обезумял. Да, с тези устни, отговарям му и се отскубвам от обятията му, дотук ми е дошло с това негово плямпане, и той се изпразва.

Разбира се, всичко е лъжа. Измислям си, за да го възбудя. Тия неща, дето ми ги разправяш, казва ми той след това — това са само лъжи, нали така? Само лъжи, съгласявам се, и му пускам една загадъчна усмивка. Мъжът никога не трябва да е сигурен.

10. ЗА НАЦИОНАЛНИЯ СРАМ

Една неотдавнашна статия в „Ню Йоркър“ твърди, че било ясно като бял ден, че администрацията на САЩ е подела кампания, начело с Ричард Чейни, срещу изтезанията на затворници, пленени в така наречената война срещу терора, но в същото време тя работи най-активно срещу приемането на закони и споразумения, които забраняват изтезанията. Затова съвсем законно можем да твърдим, че въпросната администрация, макар и законна (в смисъл, че е била законно избрана), е всъщност незаконна или антизаконна — в смисъл, че действа отвъд границите на закона, заобикаля закона и в крайна сметка не зачита неговото върховенство.

Безсрамието на тази администрация е невероятно. Всичките им опровержения са половинчати. Разликата, която наетите от тях адвокати правят между изтезание и принуда, е отявлено лицемерна, *pro forma*. При новосъздаденото разпределение на силите, казват ни те косвено, старото чувство на срам е изкоренено. Каквото и отвращение да изпитвате, то не води до нищо. Ние сме недосегаеми, защото сме твърде силни.

Демостен: докато робът се страхува само от болката, онова, от което свободният човек се страхува, е предимно срамът. Ако приемем твърденията в статията на „Ню Йоркър“, тогава въпросът за всеки един американец поотделно се превръща в морален: как да се държа пред лицето на този срам, на който съм подложен? Как да спася честта си?

Направих каквото можах да успокоя топката. Слава богу, че не съм господин Абърдийн_, помислих си, женен за тази раздражителна млада жена. Но това, разбира се, е глупост. Бих дал да ми отрежат дясната ръка само и само да бъда на мястото на господин Абърдийн._

* * *

И ’кво за онзи старец, пита ме, не се е пробвал да ти се пуска, нали? Дали ми е пуснал ръка, това ли питаш, казвам. Не, не ми е пускал ръка. Не се е и опитвал дори. Но и да се беше опитал, какво от това? Какво ще направиш? Ще слезеш долу и ще го ступаш, така ли? По този начин най-много да попаднеш във вестниците. И да станеш за посмешище: „Известен писател под ударите на ревнив любовник“.

Самоубийството може да спаси честта на някого и нищо чудно да съществуват самоубийства на честта сред американците, за които никой не е чул. Но какво да кажем за политическите действия? Ще се окажат ли те достатъчни — не говоря за въоръжена съпротива, а за действия в рамките на закона и на демократичната система (петиции, демонстрации, изпращане на писма)?

Безчестието не зачита тънките различия. Безчестието те връхлита, стоварва се на раменете ти и веднъж настанило се, никакви смислени доводи не могат да го отклонят от пътя му. В настоящата атмосфера на непрекъснато подклаждан страх и при липсата на всеобщо народно негодувание срещу изтезанията, политическите действия на отделни граждани едва ли биха могли да имат някакъв реален ефект. Въпреки това обаче, при упорито преследване на целта и в дух на яростна нетърпимост, подобни действия биха могли поне да дадат възможност на хората да вдигнат глава. Чисто символичните действия от друга страна обаче — горенето на флагове, викането с все сила на: „Аз се отвращавам от лидерите на моята страна и се разграничавам от тях“ — със сигурност не са достатъчни.

Не мога да повярвам, че при вида на тяхната стъпкана в калта и презрително погазена чест поне в някои американски сърца няма да се породят мисли за отмъщение и смърт. Не мога да повярвам, че все още никой не е замислил убийството на онези престъпници от високите етажи на властта.

Как смяташ, дали мога да стана модел, пита ме най-ненадейно. Намира се в апартамента ми. Току-що ми е донесла дневната порция преписани листове и тъкмо се кани да си тръгне, когато,

неизвестно защо, решава да се помае още малко. Слага ръка върху устните си, разрошва косата си и ме поглежда предизвикателно.

Докато съм при него, нищо не се е опитвал да направи, но какво става след като си тръгна, е съвсем друга история. Само един Бог вижда какви ги върши след това, Бог и Пресветата Дева, и всички останали светци. Изчезнаха ми едни пликчета и съм сигурна, че той ги е задигнал от сушилнята. Предполагам, че като си тръгна, си разкопчава панталоните, увива си го в моите пликчета, затваря очи и си представя божествения ми задник, след което се изпразва. После се закопчава отпред, връща се към Джон Хауърд и Джордж Буш и какви злодеи били те двамата.

Дали все пак не е съществувал някакъв заговор ала Щауфенберг^[1], който един ден да излезе на бял свят?

Във всеки случай, тъй като няма изгледи за промяна в политиката, целта, и не само за американците със съвест, но и за всеки един гражданин на Запада най-общо казано, трябва да бъде намирането на начин да се спаси човешката чест, което в известна степен се припокрива и с това човек да запази самоуважение, но също така и да не се явява с омърсени ръце пред съда на историята.

Съдът на историята очевидно занимава умовете и на хората от американската администрация. Историята ще ни съди въз основа на делата, които оставяме след себе си, твърдят те публично; а над тези дела, казват си те насаме, ние имаме безпрецедентен контрол. Нека от най-тъмните си престъпления да не оставим и следа — писмена или материална. Нека архивите бъдат нарязани на ленти, твърдите дискове — унищожени, телата — изгорени, прахта им — разпръсната.

Те презират Ричард Никсън. Никсън беше аматьор, казват те. Никсън беше немарлив по отношение на сигурността. В техния списък с приоритети сигурността — под която те разбират секретността — стои на първо, второ и трето място.

Модел ли, повтарям колебливо; общо взето се търсят по-високи момичета. По-високи и по-млади. Ще трябва да се конкурираш с кльощави шестнайсетгодишни мацки.

Ето, това имам предвид като говоря за вечно вдигнатите щори и шока, който предизвикват у хората.

Алан гласува за Хауард. Що се отнася до мен, аз не бих гласувала за него на изборите през 2004-та, но в последния момент точно това направих. По-добре познатото зло, отколкото непознатото, казах си тогава. Те непрекъснато повтарят, че човек имал на разположение три години да мисли и да вземе решение, от едните избори до другите, но това не е така. Човек винаги чака до последния момент и тогава решава. Също като с Алан, когато той ме попита: искаш ли? Не беше нужно да му казвам „да“, можех да му отговоря с „не“. Но не го направих. И ето ни сега, живеем заедно, господин Копя сено и госпожица Игла, като дупе и гащи.

За най-пъклените им дела никой никога няма да узнае — трябва да сме готови да преглътнем този факт. За да разберем най-лошото, трябва да екстраполираме и да използваме въображението си. По всяка вероятност най-лошото ще е това, на което смятаме, че са способни (способни да поръчат за изпълнение или способни да се правят, че не виждат); а те са способни на всичко и това е повече от очевидно.

Засега няма доказателства, че австралийци са участвали в истински зверства. Или американците не са искали да ги принуждават да вземат участие, или пък е имало натиск, на който австралийците са се противопоставили. Един австралиеца, таен агент, мъж на име Род Бартън, учен, специалист в своята област, така се случило, че трябвало да участва в разпита на иракски учени, след което не беше издържал, беше дал гласност на видяното, а после — и това му прави чест — беше напуснал службите.

От друга страна обаче, австралийското правителство винаги е имало най-унизителното поведение в така наречената Коалиция на желаещите и дори винаги е било готово да изтърпи унижението за това, че в замяна не получава никакви компенсации, пускайки в

отговор само една тънка крива усмивчица. По време на преговорите със Съединените щати за условията на двустранната търговия, молбите му за отстъпки, предвид преданото сътрудничество и партньорство в Ирак и къде ли не още, са били отхвърлени на бърза ръка. Също така то послушно запази мълчание по случая с Дейвид Хикс, млад австралиеца мюсюлманин, хвърлен от американците в Гуантанамо. Да не говорим за това, че незавидната му участ събуди у някои министри от кабинета желание за мъст, последвано от морално падение, сравнимо единствено с това на Доналд Ръмсфелд или самия Буш на по-млади години.

Не ти говоря за тия модели, прекъсва ме тя. Тогавя за какви, питам. За фотографски модел, да позирам за снимки, отвръща ми.

Правим ли го или не, каза Алан през онази нощ в „Роналдо“. Да приема или не, попитах се мислено. Две петлета се скарали пред поповата врата. И Хауард така го избраха. Иш-миш, ти жумиш! И после ала-бала-ница, счупена паница.

Както вече казах, очите му играят, на Сеньора. „Зрението ми си отива, както и всичко останало, но най-вече зрението ми.“ Затова вика, че изстисквал червейчета от писалката си. Изписаните от него страници, които ми връчва, не ми вършат никаква работа. Очертава буквите доста четливо, всички „т“ и „п“ и „и“ и дори „w“, но когато трябва да изпише цял абзац, няма и един прав ред — редовете му падат и потъват в морето като пикиращ самолет или като останал без дъх баритон. Никога нагоре, винаги надолу.

Въпреки че е била съучастник в престъпленията на американците, би било пресилено да се каже, че Австралия е изпаднала в същата онази антизаконност или извънзаконност, които са типични за Америка. Но това състояние на нещата може скоро да се промени. В новите полицейски пълномощия, с които австралийското правителство се кани да се окичи, човек не може да не види презрение

към господството на закона. Това са извънредни времена, според мантрата, която те повтарят — а извънредните времена изискват извънредни мерки. На Австралия не ѝ трябва много, за да се плъзне по плоскостта и да се озове в положението на Америка, където въз основа на обвинения от информатори („източници“) хора просто изчезват или биват отхвърляни от обществото, а само огласяването на тяхното изчезване вече се смята за престъпление.

Дали безчестието е човешко състояние, което се проявява на степени и в различни нюанси? Ако съществува състояние на дълбоко безчестие, тогава съществува ли състояние на плитко безчестие или, може би, слабо безчестие, като безкофеиново кафе? Изкушението е да кажеш не: безчестието си е безчестие. Въпреки това, ако днес чуя, че някой американец е предпочел да се самоубие вместо да живее в позор, аз ще го разбера много добре; докато един австралиеца, който се самоубие в отговор на действията на кабинета Хауард, рискува да изглежда смешен в очите на сънародниците си. Американската администрация е издигнала отмъстителността до равнището на пъклена безчовечност, докато низостта на австралийците е все още поносима и донякъде симпатична.

Нацупва капризно устни и разкърива бедра. Нали разбираш, казва ми. Не би ли искал една такава снимка от мен? Можеш да си я сложиш на бюрото.

Зрението лошо, зъбите пък — не е за разправяне. На негово място щях направо да си ги извадя и да си спретна една хубава протеза. Някоя жена няма да го търпи с тия зъби, веднага ще го изпрати на зъболекар едно, две, три, морето още спи. Или ще си оправиш зъбите, или аз се махам. Навремето е бил женен. Знам, защото го попитах. И така, сеньор К., питам го, никога ли не си се женил? Напротив, бил съм женен, отговори ми той. Стоя и чакам да каже още нещо: колко деца, кога е умряла жена му, ако изобщо е умряла, от какво е умряла... такива неща.

Поколението от бели южноафриканци, към което принадлежа и аз, както и следващото поколение, а може би дори и по-следващото, ще ходят вечно с наведени от срам глави заради престъпленията, извършени в тяхно име. Онези от тях, които искат да спасят личната си гордост като най-категорично отказват да сведат глави пред присъдата на света, страдат от болезнено негодувание и неукротим гняв за това, че са били осъдени без да имат правото да бъдат изслушани, но в чисто психически план това може да се окаже също толкова тежко бреме. Тези хора трябва да се научат на един-два трика от англичаните и начина, по който те се справят с колективната вина. Британците просто заявиха, че нямат нищо общо със своите имперски предци. Империята отдавна не съществува, казват те, така че защо трябва ние да носим отговорност? Освен това хората, които са управлявали нашата империя, са били викторианци — мрачни, намусени, непреклонни, облечени в тъмни дрехи, тоест по нищо не приличат на нас.

Забравено ли е вчерашното сдърпване — простено и забравено? Може би. Или може би не го помни като сдърпване. Сигурно е пробягало в ума ѝ като едва доловим полъх на вятъра, набраздил водната повърхност.

Но това е всичко: *Напротив, бил съм женен, сякаш очакваше да проявя разбиране, Бил съм женен, но не ми хареса и не желая да говоря за това.*

Алан също е бил женен, заявих, без да ме е питал. Казвала ли съм ти? Той напусна жена си заради мен. И това му костваше много пари. Аз трябва да поддържам разговора, защото той никога нищо не пита, не и след като поиска да узнае откъде съм. *Откъде си, попита ме през онзи първи ден и аз му отвърнах: Как откъде, от горния етаж, любезни ми господине. Но това не му хареса. Стори му се твърде нагло.*

Преди няколко дни чух едно изпълнение на Петата симфония на Сибелиус. Като приближиха заключителните акорди, изпитах точно

онази огромна, заливащата те отвсякъде емоция, която тази музика поначало цели да предизвика. Какво ли е било, почудих се, да си финландец сред публиката при първото изпълнение на симфонията в Хелзинки преди почти век и да почувстваш как тази мощна възвишеност те завладява? Отговорът: човек би се почувствал горд, че *един от нас* е сътворил тази музика, горд, че от нищото ние, човешките същества, можем да създадем такова нещо. Точно обратното на усещането за срам от това, че *ние, същите тези хора*, сме издигнали Гуантанамо. От едната страна — възвишена музика, от другата — машина за причиняване на болка и унижение на себеподобния: най-доброто и най-лошото, на което са способни хората.

Тъй като всяка дума, която произнася, е музика за слуха, има право да говори каквото ѝ скимне. По същия начин — тъй като всичко, което върши, е симпатично — има право да върши каквото ѝ скимне. Така разсъждава едно разглезено дете. Работата е там, че тя вече не е дете. И в това има нещо обезпокоително.

* * *

Кухнята му е пълна с празни бутилки, които се предполага, че не забелязвам. И с хлебарки. Това само показва колко отдавна жена му е умряла или избягала. Туп-туп, туп-туп, преминават по перваза на дюшемето, щом решат, че не гледаш към тях. Навсякъде трохи, дори върху бюрото му. Същински рай за хлебарките. Нищо чудно, че зъбите са му развалени. Хруп-хруп, драс-драс, дрън-дрън. Долу либералите! Какво казал Хобс. Какво казал Макиавели. Бре-бре!

[1] Клаус фон Щауфенберг — германски офицер и един от основните организатори на заговора от 20 юли 1944, който в крайна сметка се превръща в неуспешен опит за убийството на Хитлер. — Б.пр. ↑

11. ЗА ПРОКЛЯТИЕТО

В една книга върху древногръцката религия имаше есе от човек на име Вернел от Лайден по повод някакви изписани оловни плочки, открити в различни храмове в древния свят. Тъй като с тях, каквато била практиката, се призовавало някакво божество да помага и най-вече да поправи стореното зло на молителя, Вернел ги нарича „клетвени плочки“.

В Мемфис, четвърти век преди Христа, една клетвена плочка (на гръцки) е открита в храма на Серапис: „О, божествени Серапис и вие богове, въздигнати редом със Серапис, към вас отправям молитва, аз, Артемизия... срещу бащата на моята дъщеря, който я лиши от погребалните ѝ дарове (?) и от ковчегата ѝ... Тъй като несправедливо се отнесе и към мен, и към моите деца, ти, Серапис, и вие, богове, трябва да сторите така, щото той да не лежи погребан до децата си и щото самият той да не може да погребее родителите си. Докато това мое обвинение има сила, нека той погине в мъки по суша или по море...“.

Разпитвам я за Алан, с какво се занимава. Алан е консултант по инвестиции, казва ми тя. Самостоятелно ли работи, питам. Не, в сдружение с други, казва ми, но всъщност разполага с голяма самостоятелност, както и останалите му колеги в сдружението, тоест те са нещо като партньори. Дали Алан ще иска да ми даде съвет за инвестиции, питам я.

Обикновено, още в разцвета на младостта, си слагат снимка на съпругата/съпруга в спалнята. Или пък фотография от сватбата — щастливата двойка. А после и децата, по реда на появяването им. Но в неговата спалня няма нищо, ама нищичко. На стената виси свитък на чужд език (латински?) сложен в рамка, с името му, изписано с красиви букви с много завъртулки по тях и с голям червен восъчен печат в единия ъгъл. Удостоверение за

самоличност? Диплома? Свидетелство, което му разрешава да практикува писателския занаят? Мислех, че това е нещо, което, ако го умееш, го вършиш. И толкоз.

Госпожа Сондърс вика, че бил от Колумбия, но излезе, че не е права, изобщо не е от Южна Америка.

Днес сигурно има хора по целия свят, които, след като отказват да приемат, че във вселената няма справедливост, призовават своите богове на помощ срещу Америка, една Америка, която сама се е провъзгласила за неподвластна на общочовешките закони. Дори боговете да не откликнат днес или утре, казват си молителите, все пак възможно е да се размърдат и да направят нещо след поколение или две. По този начин на практика тяхната молитва се превръща в проклятие: нека споменът за стореното ни зло никога не избледнява, нека наказанието застигне злосторника през идните поколения.

Това в основни линии е и дълбоката тема в творчеството на Уилям Фокнър: възмездието за заграбените земи на индианците, както и за изнасилването на робините, се връща под непредвидима форма много по-късно, след като са минали поколения, за да преследва потисника. Като обърне поглед назад, онзи, към когото проклятието е отправено, поклаща глава печално. *А ние си мислехме, че те са безсилни, казва си той, затова и правехме каквото правехме; сега разбираме, че не са били никак безсилни.*

Двоуми се. Ще го питам, отговаря ми, но по принцип не обича да работи с приятели. Аз не съм приятел, казвам ѝ, а просто някой, който по стечение на обстоятелствата живее на долния етаж; но няма значение, реших просто да попитам. Откога работи в това партньорство?

От седем години. Бил е един от членовете основатели.

Никога не сме се разбирали, като приех работата, че трябва да изхвърлям бутилките му, да почиствам банята или да пръскам против хлебарки. Но не можеш да оставиш човек да тъне в такава

мръсотия. Това е обида. Обида за кого? За тези, които го посещават. За родителите, които са му дали живот. За най-обикновеното приличие.

Алан иска да знае колко пари има той. Откъде да знам, казвам му, той не разговаря с мен по финансови въпроси. Погледни в чекмеджетата му, подканя ме той. Погледни в кухненския бюфет. Търси кутия от обувки: по това ще разбереш дали е от ония, дето си кътат парите в кутии. Стегната с връв ли, питам го. С връв или с ластик, отвръща ми. Алан никога не разбира кога се майтапя с него. Истински глупак. И какво да направя като намеря кутията, питам го. Вземи парите и върни кутията на мястото ѝ, казва ми. А после, питам го. После, като се обади в полицията? Добре, тогава почакай, докато го откарат в моргата и тогава вземи парите, казва Алан, и кутията, и парите, преди да се пристигнали лешоядите. Какви лешояди, питам. Как какви — роднините, отговаря ми Алан.

„Трагичната вина — пише Жан-Пиер Вернан — се проявява в постоянния сблъсък между древната религиозна концепция за злодеянието като оскверняване, като петно, което се лепва на целия народ и неумолимо се предава от поколение на поколение... докато според новата концепция, приета в правото, виновният се определя като отделен индивид, който, действайки без задръжки, преднамерено и съзнателно е извършил престъпление.“

Драмата, която се разиграва пред очите ни, е на един управник, Джордж Буш (и тук няма значение дали Буш ще се окаже пионка в ръцете на други), чието високомерие се състои в това, че смята себе си за недосегаем за силата на проклятието, че, според него, нито едно конкретно проклятие не може да го стигне, нито проклятието в най-общ смисъл; Буш всъщност отива и по-далеч, твърдейки, че самият той не може да извърши престъпление, тъй като той е този, който прави законите, определящи кое е престъпление и кое не.

А вие двамата откога сте женени?

Ние не сме женени. Мисля, че ти казах. Не се вманиачаваме на тази тема. Искам да кажа, какво си мислят хората — дали сме женени, или не — нас не ни интересува, пускаме го покрай ушите си.

Алан е в голяма грешка, но независимо от това аз проверявам бюфетите, ей така, колкото да се уверя, шкафчетата в банята, в кухнята и всички чекмеджета в спалнята. В единствена кутия от обувки намерих комплект за лъскане на обувки: четки с изпадали косми и изсъхнала вакса, хванала отгоре кора.

Сигурно си има сейф, казва Алан, погледни зад картините на стената. Или са в банката, казвам му, където нормалните хора си държат парите. Той не е нормален, продължава Алан. Разбира се, че не е нормален, не е свръхестествено нормален, казвам, но колко нормален трябва да бъдеш, за да си държиш парите в банка? Изобщо какво ни дава право да му крадем парите? Това не е кражба, казва Алан, не и ако е умрял. Както и да е, ако ние не ги вземем, някой друг ще го направи. Не е кражба, ако е умрял ли, учудих се. Това не го знаех. Не се прави на ударена, много добре разбираш за какво ти говоря, казва ми той.

С безчинствата, извършени от него и неговите слуги, най-вече с престъпленията, свързани с изтезания, както и с неговото надменно твърдение, че стои над закона, младият Буш всъщност предизвиква боговете и със самото безсрамие на това предизвикателство осигурява възмездие на боговете, което ще се стовари върху децата и внуците на рода му.

Случаят не е единствен, дори в наше време. Младите германци се възмуцават: *Нашите ръце не са изцапани с кръв, защо трябва да гледат на нас като на расисти и убийци?* Отговорът: *Защото имате злощастие да сте внуци на своите деди; защото върху ви тегне проклятие.*

Значи не мислите за деца.

Нищо подобно, нямам ни най-малка представа за какво говори Алан. Откъде се е взела тази негова фиксидея за стареца и парите му? Самият той не е останал без пари, дори доста ги е надиплил. Но нещо в цялата тази картинка изглежда го обижда, сякаш старецът е испански галеон, който пори моретата, а трюмът му е препълнен със злато от Антилските острови, което ще изчезне завинаги, ако той, Алан, не се спусне да го спаси.

Алан потърси името му в интернет. И тогава разбрах, че не е от Колумбия и изобщо не е никакъв сеньор. Роден в Южна Африка през 1934 г., така пишеше. Писател и критик. Следваше дълъг списък със заглавия и дати. За жена нищо не се споменаваше. А Бела Сондърс се кълне, че бил от Южна Америка, викам му аз. Ти сигурна ли си, че това е твоят човек? И тогава Алан изкара една снимка на екрана. Това е той, нали? Наистина беше той, въпреки че снимката трябва да е била отпреди доста години, когато е изглеждал по-добре, както повечето мъже всъщност, а не само кожа и кости.

Проклятието застига човека с власт в момента, когато той спре да си казва: *Хората твърдят, че ако извърша това и това, аз и моят род ще бъдем прокълнати — дали да действам?* И после сам си отговаря: *Пфу! Няма богове и божества, няма проклетие, това са измислици!*

Нечестивият стоварва проклятието върху собственото си потомство; в отговор потомците проклинат името му.

Не, Алан не иска деца.

Мога ли да ти направя една забележка, попитах го вчера, след като му донесох написаните на машина листове. Твоят английски е много добър, имайки предвид всичко, но ние не казваме „радио разговор“, което няма да се разбере, а казваме „разговор със слушатели“.

Имайки предвид ли, отвърща ми той. Имайки предвид какво?

Имайки предвид, че това не е майчиният ти език.

Майчин език, повтори той. Какво означава това майчин език?

Означава език, който си научил още в скута на майка си, отговорих му.

Това го знам, продължи той. Питам те за твоя избор на метафора. Трябва ли да имам език, научен в скута на жена? Трябва ли да имам език, засукан с майчиното мляко?

12. ЗА ПЕДОФИЛИЯТА

Сегашната истерия относно сексуалното малтретиране на деца, и не само въпросните деяния сами по себе си, но и фиктивното им изобразяване под формата на така наречената „детска порнография“, повдигат някои странни въпроси, свързани с липсата на последователност и дори логичност. Когато Стенли Кубрик снима „Лолита“ преди трийсет години, той успява да заобиколи съществуващото табу — в онези дни все още сравнително умерено, — като използва актриса, за която добре се знае, че не е дете и трудно може да бъде преобразена да изглежда така. Но в днешната атмосфера тази хитрост няма да мине: фактът (чистият факт, идеята), че белетристичната героиня е дете, ще прецака факта, че образът на екрана не е на дете. Когато става въпрос за секс с малолетни, законът, заедно с шумната подкрепа на общественото мнение, не е в състояние да прави никаква разлика, никакво разграничение.

Съществува един невинен, непринуден, дори рутинен начин да повдигнеш въпроса за децата. И в момента, в който произнеса първата дума, думата значи_, любопитството ми е съвсем невинно. Но между значи и втората дума, вие, дяволът винаги ме издебва и аз си представям Аня в лятна вечер как, плувнала в пот, потръпва в обятията на този червенокос Алан с лунички по раменете, как с радост разтваря утробата си за бликналите му мъжки сокове._

А, значи ми се караш, отвърнах. Моля те, приеми най-покорни извинения от един недостоеен човек като мен.

Той ме изгледа строго. Къде съм казал „радио разговор“, попита.

Показах му мястото. Той се наведе, надникна, пак се наведе, задраска думата „радио“ и в полето бавно и с усилие написа с молив „със слушатели“. Ето, каза, сега по-добре ли е?

Много по-добре, казах. Зрението ти не е чак толкова зле.

Почти винаги носи вълнено сако с цвят на горчица, като че взето от гардероба на някой английски филм от петдесетте години, което мирише ужасно на изсъхнали лимонени обелки. Когато ме кара да прочета нещо, надничайки над рамото му, винаги си намирам извинение да не го направя. Трябва някоя нощ да се промъкна в апартамента му, да задигна това сако и да го занеса на химическо чистене. Или да го изгоря.

Как, за бога, се стигна до това положение на нещата? Преди феминистите да се намесят в разправията във втората половина на двайсети век, цензурата и стожерите на морала търпяха поражение след поражение и навсякъде бяха заели отбранителни позиции. По въпроса за порнографията обаче феминизмът, който в други отношения действа като прогресивно движение, реши да се сдружи с религиозните консерватори и тогава вече всичко се обърка. Ето защо днес, докато от една страна средствата за масово осведомяване безнаказано си позволяват все по-отвратително и по-отвратително показване на секса, от друга страна естетическите доводи, че в изкуството няма табу (изкуството „преработва“ своя материал, пречиствайки го от всичко грозно) и следователно творецът трябва да стои над закона, получиха шумна плесница. В няколко добре дефинирани области табуто удържа победа: не само определени изображения, предимно на секс с малолетни, бяха обявени извън закона с последващи жестоки наказания, но и дискусии на базата на въпросното табу се оказаха крайно нежелателни, да не кажем направо забранени.

Докато се стигне до произнасянето на едносричното вие_, тя вижда, по силата на някакво магическо преобразяване, или може би просто зървайки картината, отпечатана върху ретината ми, онова, което виждам и аз. Ако изчервяването е част от репертоара ѝ, щеше да се изчерви. Но то не е. Какво имаш предвид, обажда се с хладен глас, дали използваме противозачатъчни средства ли? И пуска тънка

усмивчица, сякаш ме приканва. Да, казва тя в отговор на собствения си въпрос, използваме противозачатъчни средства. Едно или друго. _

Тези неща, дето ги преписвам, колко още има, питам го.

Ами тези неща, които ги преписваш, отвърна ми той, поне засега представляват различни мнения, мнения върху ежедневието ни, които се вместили в графата „разни“. Това „разни“ не е като роман с начало, среда и край. Не знам колко страници ще излязат. Всъщност колкото пожелаят германците.

Защо ги пишеш тия неща? Защо вместо тях не напишеш друг роман? Нали там ти е силата, в романите?

Роман ли? О, не. Вече нямам тази издръжливост. За да пишеш роман, трябва да си като Атлас, да крепиш целия свят върху плещите си и да го държиш там в продължение на месеци и години, докато нещата се избистрят от само себе си. Твърде тежка работа, особено в сегашното ми състояние.

Радикалната феминистка атака срещу порнографията, поведена от хора като Катарин Маккинън, преследваше постигането на две внушения. Първо, че изобразяването на възрастни мъже, които правят секс с деца (което ще рече или деца актьори, които играят деца, или пък актьори, независимо на каква възраст, които играят деца) поощрява насилието над действителни деца в реалния свят. Второ, че включването на деца или пък жени, които извършват полов акт пред камерата, представлява форма на сексуална експлоатация (в порнографската индустрия в съвременния ѝ вид е разпространен доводът, че жените в нея действат по принуда).

Някои парливи хипотетични въпроси обаче се налагат от само себе си. Трябва ли да съществува забрана за публикуването в книжна форма на разказ — тоест авторска художествена проза, — в който, да речем, жена миньонче, актриса на два̀сет години, играе пред камерата ролята на дете, което прави секс с възрастен мъж? Ако не, тогава защо да се въвежда забрана върху филмовата версия на същия този разказ, която не е нищо друго, освен прехвърляне от конвенционалните

(вербални) изразни средства към естествените възможности на снимачната фотография?

Сега само да си посмял_, казват очите й — _само да си посмял да ме попиташ какви по-точно противозачатъчни средства?

Едно или друго, повтарям. Мм... няма да питам какви. Но нека ви предложи един добър съвет: не го оставяйте за много късно.

Въпреки това, продължих, ние всички си имаме мнение, особено по отношение на политиката. Ако обаче разкажеш някаква история, хората поне ще млъкнат и ще се заслушат. История или шега.

Историите сами се разказват, не ги разказват другите, рече ми той. Това научих след като цял живот съм работил с истории. Никога не се опитвай да се намесваш. Изчакай историята сама да ти проговори. Чакай и се надявай да не е по рождение глуха, няма и сляпа. Това го можех на младини. Можех да чакам търпеливо месеци наред. Сега се отегчавам. Разсейвам се.

А аз, престраших се да го попитам, аз ще намеря ли място сред твоите мнения? Изобщо имаш ли мнение за секретарки, което си готов да споделиш със света?

А какво да кажем за представянето на деца, които правят секс не с възрастни, а с други деца? Новата правоверна общоприетост май намеква, че онова, което е осъдително, не е идеята за секс между малолетни (повечето от тях водят активен полов живот, дори правят безразборен секс), нито показването на полов акт, истински или фиктивен, между актьори, които са малолетни, а присъствието на окото на възрастния в общата картина — или зад камерата, или в мрака на киносалона. Друг интересен въпрос: ако имаме филм, направен от малолетни с малолетни актьори, които правят секс, и после този филм се прожектира само пред публика от малолетни, дали тогава ще се сметне, че има нарушение на табуто? Вероятно не. Въпреки това

неотдавна в един американски щат седемнайсетгодишно момче беше осъдено да лежи в затвора за това, че е правило секс с петнайсетгодишната си приятелка (момчето е било предадено на правосъдието от собствените си родители).

Що се отнася до секса между учители и ученици, толкова силно е възмущението в наше време, че изговарянето и на най-невинното застъпничество предизвиква надигане (буквално) на мощна вълна и плахият опит бива направо пометен от тоновете вода, които те заливат и изблъскват назад. Онова, срещу което се изправяш, когато си отвориш устата да изкажеш мнение, не е заглушаващото действие на цензора, а направо указ, който те осъжда на изгнание.

Като че говориш от собствен опит, казва ми тя. Нямах ли деца?

Не, нямам, отвързвам ѝ. Децата са дар от Бога. Очевидно не съм заслужил този дар.

Съжалявам, казва ми тя.

Той ме прониза с поглед.

Защото, ако се каниш да ме цитираш, не забравяй, че за това ми се полага хонорар.

* * *

Реших, че това е много умна забележка за една секретария. След това я повторих и пред Алан. Ако наистина използва твои думи в книгата, мигновено реагира той, можеш като нищо да го съдиш. Алан никога не пропуска шанс. Реже като нож. Можеш да осъдиш и него, и издателите му. Ще го съдиш за *crimen injuria*^[1]. Ще се вдигне страхотен шум по вестниците. А после може да се споразумеем извън съда.

[1] Става дума за специфичен наказателен състав в Южна Африка, който покрива различни престъпления — обида, заплаха,

блудство, престъпления против расовото равенство и най-общо против човешкото достойнство. — Б.пр. ↑

13. ЗА ТЯЛОТО

Говорим за куче с ударен крак или за птица със счупено крило. Но кучето не мисли за себе си по този начин, нито птицата. За кучето, когато се опита да ходи, съществува само *боли ме*, а за птицата, когато иска да полети — само *не мога*.

С нас нещата стоят по-различно. Самият факт, че съществуват такива всекидневно използвани изрази като „моят крак“, „моето око“, „моят мозък“ и дори „моето тяло“, означава, че ние вярваме в наличието на някаква нематериална, вероятно фиктивна цялост, която осъществява връзката на притежателя с притежаваното по отношение на „частите“ на тялото или дори по отношение на цялото тяло. Ако не е така, тогава подобни изрази би трябвало да показват, че езикът няма за какво да се залови, не може да проработи, преди да е разделил единството на опита.

Снощи сънувах кошмар, който след това си записах. Бях умрял и към дверите на забвението ме водеше млада жена. Онова, което не си записах, беше въпросът, който ми хрумна докато пишех: Тя ли е въпросната жена?_

Защо ми е притрябвало да го съдя?

Събуди се! Той не може да прави с теб каквото си поиска. Да се спре на теб, да си фантазира разни мръсотии и после да ги продава за пари. Освен това няма право да използва твоите думи и да ги публикува без твое разрешение. Това е плагиатство. Дори по-лошо от плагиатство. Ти притежаваш идентичност и тя принадлежи на теб и само на теб. Това е най-ценното ти притежание и от определена гледна точка ти си длъжна да го защитаваш. С всички средства.

Всички части на тялото не са скачени с нас в еднаква степен. Ако от тялото ми извадят тумор и ми го покажат върху хирургически поднос с думите „твоят тумор“, ще изпитам отвращение към този изрязък, който в известен смисъл е „от“ мен, но вече съм се отказал от него, дори се радвам, че са го премахнали; докато ако ми отрежат едната ръка и ми я покажат по същия начин, без съмнение това ще ми причини дълбоко страдание.

Що се отнася до рязането на коса, нокти и така нататък, човек не проявява чувства, тъй като тяхната загуба е част от кръговрата на непрекъснатото обновяване.

Със зъбите положението е по-загадъчно. Зъбите в „моята“ уста са „мои“ зъби, част от „мен“, но аз не ги усещам толкова близки, колкото, да речем, моите устни. Смятам ги за ни повече, ни по-малко „мои“, отколкото са металните или порцеланови протези в устата ми — дело на зъболекари, чиито имена дори не помня. По-скоро се чувствам като собственик или най-малкото попечител на зъбите си, без да ги възприемам точно като част от мен. Ако ми извадят развален зъб и ми го покажат, няма да ми стане мъчно, макар че тялото ми („аз“) няма да си го възстанови.

Тези мисли за тялото не ме споходиха в абстрактен смисъл, а във връзка с конкретна личност, господин Хикс, ще го оставя неназован. Сутринта в деня на смъртта си Хикс си измил зъбите, погрижил се за тях с онова усърдие, на което ни учат като деца. След всичките си измивания той се изправил да посрещне деня, но преди денят да свърши, бил вече мъртъв. Духът му отлетял, оставяйки тялото, което вече за нищо не ставало — дори по-лошо от нищо, тъй като много скоро щяло да започне да се разлага и по този начин да се превърне в заплаха за общественото здраве. Част от това мъртво тяло представлявало и едно непокътнато чене, същото, което изтъркал с четката си сутринта; и зъбите също били умрели, в смисъл че кръвта вече не циркулирала в корените им, но въпреки това, по силата на някакъв парадокс, те не били подвластни на общото разложение на тялото, тъй като с изстиването на тялото бактериите в устната кухина също изстивали и в крайна сметка измирели.

Ако Хикс бъде заровен в земята, частите на „неговото“ тяло, които са живели най-интензивно, които са били в най-висша степен „той“, бързо ще изгният, докато „неговите“ зъби, които по всяка

вероятност е възприемал като нещо, за което трябва просто да се грижи и пази, ще оцелеят още дълго време. Но, разбира се, Хикс няма да бъде погребан, а кремиран; а хората, които са изградили пещта на крематориума, в който огънят трябва да го погълне, са взели мерки температурата да бъде толкова висока, че всичко да се превърне в пепел, дори костите, дори зъбите. Дори зъбите.

Тази млада жена, която отказва да ме нарича по име, а вместо това ми вика Сеньор, или може би Сенилен_ — тя ли е онази, на която съм поверен да ме изпроводи до смъртта?_

Защото ако това е така, какъв странен пратеник и колко неуместен само! Но вероятно в самата природа на смъртта е всичко у нея, до най-последната частица, да ни поразява, да изглежда неуместно.

Алан, не ставай глупав. Той няма да ми даде да му преписвам неговите безсрамни фантазии, ако са свързани с мен.

И защо не? Може би именно така се възбужда: като кара обекта на неговите фантазии да ги изчита. Съвсем логично е, като го погледнеш отзад напред. Това е начин да упражнява власт над жената, след като вече не може да чука.

Стига, Алан! Може би искаш да се облека в униформа на монахиня и да се явя в съда като заклета девственица, която се изчервява щом мъж я погледне? През март навършвам трийсет. Много мъже са ме поглеждали и пожелавали.

14. ЗА КЛАНЕТО НА ЖИВОТНИ

За повечето от нас това, което виждаме като гледаме кулинарни предавания по телевизията, е свършено нормално: от една страна кухненски съдове, от друга — сурови продукти, които трябва да се превърнат в сготвени. Но за хора, които не ядат месо, гледката сигурно изглежда доста неестествена. Защото сред плодовете и зеленчуците, мазнините, билките и подправките се виждат и парчета месо, отрязани само преди дни от тялото на някое създание, убито нарочно и насилствено. Животинското месо прилича много на човешкото (пък и защо да не прилича?). Така че окото, несвикнало с месната кухня, не възприема автоматично („естествено“) месото, което вижда като отрязано от труп (животински), а по-скоро представата му се смесва с тази за труп (човешки).

Важно е всеки да умее да вижда кухнята по този начин — тоест с това, което Виктор Шкловски нарича окото отстрани, — като място, където след убийства стоварват телата на жертвите, за да бъдат обработени (преправени) преди да бъдат изядени (ние рядко се храним със сурово месо; всъщност суровото месо е опасно за здравето ни).

Дух от миналото. Край пътя в покрайнините на Наура, полускрито в тревата, лежи тялото на лисица, очите ѝ са избодени, козината ѝ е потъмняла, останала съвсем без блясък, сплескана от нощния дъжд. Колко неуместно_, би казала малката чиста лисица._

Това няма нищо общо с възрастта. Защо, ще кажем ние в съда, той ѝ плаща три пъти повече от нормалната тарифна ставка за машинописка? Отговорът: защото това, което пише за теб, е унижително и смисълът на това упражнение е да те накара да приемеш и одобриш собственото си унижение. Което, в основни линии, си е вярно. Той те кани в апартамента си, за да слушаш мръснишките му приказки, после започва да си фантазира как

прави разни неща с теб, и след това ти пак трябва да слушаш тия фантазмагории от лентата и да ги пишеш на машина дума по дума — затова ти плаща като на курва. Това е по-лошо и от *crimen injuria*. Това си е чист тормоз, психологически и сексуален тормоз. Ще го спипаме, ще видиш.

Преди няколко вечери по националната телевизия, сред разнообразните кулинарни предавания, излъчиха и един документален филм за това какво става в кланицата в Порт Саид, където животните, експортирани от Австралия за Египет, срещат сетния си час. Един репортер със скрита в раницата си камера е заснел сцени как сухожилията на задните крака се срязват, за да могат животните да бъдат контролирани по-лесно; освен това той твърди, че е заснел толкова ужасяващи кадри, че просто не могат да бъдат излъчени по телевизията, показващи например животно с промушен в окото му нож и как този забит в очната кухина нож се използва, за да се повдигне главата на животното, така че на касапина да му е по-лесно да му пререже гърлото.

В интервю със същия журналист ветеринарният инспектор на кланицата, без да знае за тайното филмиране, категорично отрича в кланицата да съществуват някакви нередности. Напротив, неговата кланица била образцова, така твърди.

За известно време жестокостите, които се извършват в Порт Саид, както и в износа на жив добитък като цяло, бяха тема, която разбуди обществото в Австралия. Износителите на жив добитък дори бяха дарили на въпросната кланица едно кланично корито — огромен механизъм, който запира животните между прегради, вдига ги във въздуха и ги върти, за да може по този начин животното да понесе по-лесно смъртоносния удар. Въпросното корито стои неизползвано. Касапите твърдят, че съоръжението само ги бави, така се изрази ветеринарният инспектор.

Ако ми бяха казали, че последното ми увлечение ще бъде по момиче с предизвикателно поведение и подозрителни връзки (но нали бардакът не беше бардак, а място за бездомни котки)_, щях да си река,

че ми е писано да се опозоря със смърт, обикновено обект на присмех, подобно някой редовен клиент на заведение със съмнителна репутация, който получава сърдечен удар *in medias res*^[1] и се налага трупът му да бъде на бърза ръка облечен, измъкнат навън и тайно укрит в някоя задна уличка._

Алан, ти си луд! Аз не фигурирам в тази книга. Тя се занимава с политика. Тя е за Джон Хауард и Джордж Буш. За разни самураи с голи задници. Няма никакъв секс.

Откъде знаеш? Може би сексът е в онези абзаци, които крие от теб. Може би тепърва ще се видиш в следващата част. Не можеш да бъдеш сигурна. Защо мислиш, че се е спрял на теб, след като е можел да си наеме професионална машинописка, някоя стара заядлива крава с ниски обувки и брадавици по лицето? Поиска ли ти пробни страници? Не.

Не можем да очакваме, че един петнайсетминутен телевизионен филм ще има някакво въздействие върху порядките в търговията с добитък. Би било направо смешно да очакваме, че закоравелите египетски работници от кланицата ще започнат да отделят идващите от Австралия животни, за да се отнасят с тях по-грижливо в последния им земен път. И наистина, здравият разум е на страната на работниците. Ако на едно животно и без това ще му прерязват гърлото, има ли значение, че преди това ще клъцнеш сухожилията на задните му крака? Идеята за състрадателно умъртвяване е пълна с абсурди. Онова, което участниците в добронамерената кампания за повече хуманност искат, е само следното: като се изправи пред своя ексекUTOR, животното да бъде спокойно и смъртта да го застигне още преди да разбере какво става. Но как може животното да е спокойно след като първо са го мушкали с остен, за да се качи на кораба, а после и на товарните камиони, които минават пред гъмжащи от народ улици, и после са го закарали в непознато място, което вони на кръв и смърт? Животното е объркано, отчаяно и подивяло, затова и толкова трудно се удържа. И затова бързат да срежат сухожилията на задните му крака.

Но не, ако може да се вярва на новия ми сън, това няма да се случи. Ще издъхна в собственото си легло, ще бъда открит от моята машинописка, която ще ми затвори очите, ще вдигне телефона и ще се обади да съобщи където трябва.

* * *

Поиска ли ти препоръки? Не. Поиска ли ти да му покажеш циците си? Виж, това не знам. Може би го е направил, но ти не си ми казала. Той е избрал теб и никой друг, защото те иска, Аня, защото го възбуждаш. Защото го мъчат похотливи сънища и си представя как смучеш мръсния му оклюмал член, а после го налагаш с камшик. И какво се получава в крайна сметка? Фалшиво описание на работата, която ти предлага. Притискане с молби. Сексуален тормоз. Ще му разкатаем фамилията, казвам ти!

Повече не можех да сдържам смеха си. Обичам тази налудничава енергичност у Алан. Добри или лоши, хората като него движат света. Ела тук, господинчо, казах му, ела да ми покажеш малко истински сексуален тормоз. И двамата се хвърлихме в леглото. Завеса.

[1] По средата на делото (лат.). — Б.пр. ↑

15. ЗА ПТИЧИЯ ГРИП

Излиза така, че някои вируси, и най-вече вирусът, който причинява птичи грип, са способни да мигрират от един биологичен вид, който се явява техен естествен гостоприемник, към човека. По всяка вероятност грипната пандемия от 1918 г. също е била дело на птичия вирус.

Ако трябва да говорим смислено за вирусите като обладаващи или обладани от импулс или инстинкт, това е инстинктът да се възпроизвеждат и умножават. Като увеличават своята численост, те превземат все повече и повече организми гостоприемници. Едва ли намерението им (така да се каже) е да убиват тези организми. По-скоро биха предпочели да се разраства населението от техни гостоприемници, в които да паразитират. В крайна сметка онова, което иска един вирус, е да завладее света, така да се каже, и да се настани във всяко топлокръвно тяло. Следователно смъртта на отделния човек се явява форма на косвена вреда, грешка или лоша преценка.

Онова, което не ми хареса, когато предложих работата на Аня, беше, че дните ѝ бяха малко или много празни и че за нея работата представляваше не друго, а просто разнообразие в скуката. А дните са ѝ празни, защото не прави нищо да си намери работа в услугите, в човешките ресурси или където и да било другаде. Що се отнася до господин А., на него май му е достатъчно да се събужда сутрин с момичето до себе си в леглото, както и същото това момиче да го посреща вечер на прага с чаша питие в ръка.

Ако наистина не знаеш за какво да пишеш, казах на сеньор К., тогава защо не напишеш спомените си за твоя собствен любовен живот? Хората най-много това харесват — клюки, секс, любов с всичките им пикантни подробности. На младини сигурно си познавал много жени.

И той веднага се ококори. Мъжете обичат да им казваш, че сигурно са имали бурно минало.

Бих искал да мога да последвам съвета ти, скъпа ми Аня, казва той. Но уви, ангажиментът, който съм поел, е за изказването на категорични мнения по редица въпроси, а не за мемоари. Тоест — моята реакция към настоящето, в което се намирам.

Методът, който използва вирусът, преминавайки от един биологичен вид в друг, методът на безразборна мутация, тоест — опитваш всичко, за да видиш какво ще се получи, не може да бъде избран след рационално планиране. Отделният вирус няма мозък и следователно, *a fortiori*, не може да мисли. Но ако твърдо се придържаме към материалистическия възглед, бихме могли да твърдим, че мисленето (рационалното мислене), използвано от човешките същества когато се опитват да намерят начин за борба с вируса или поне начин да бъде спрял достъпът му до убежище в човешкия организъм, е също процес на изпробване на биохимически и неврологически възможности под командата на някаква главна неврологична програма, наричана рационално разсъждение, в процеса на което също се експериментира с това, кое дава резултат и кое не. В очите на един радикален материалист широката картина се състои от две форми на живот, като всяка от тях възприема другата според собствения си начин на мислене — човешките същества възприемат вирусната заплаха по човешки, а вирусите възприемат своите евентуални гостоприемници по „вируски“. Главните герои са въвлечени в стратегическа игра, която прилича на играта на шах, в смисъл че едната страна напада като упражнява натиск с цел да направи пробив, докато другата се отбранява и търси слаби места, срещу които да започне контраатака.

Онова, с което Аня убива свободното си време, е пазаруването. Три или четири пъти в седмицата, някъде към единайсет сутринта, тя идва да ми остави преписаните страници. Влез да изпием по едно кафе, предлагам ѝ аз. Тя поклаща глава. Трябва да пазарувам, отвърща ми. Наистина ли? Че от какво би могла да имаш нужда,

питам я. Тя ми хвърля загадъчна усмивка. От разни неща, отговаря ми.

Въпреки това, продължавам аз, винаги можеш да вмъкнеш и миналото си. Не си човек без спомени — сядаш пред бюрото и пускаш ума си да се рее. Разкажи поне няколко историйки, за да изглеждаш по-сърдечен, повече човек от плът и кръв. Нали не се сърдиш, че ти го казвам? Тъй като, в края на краищата, една машинописка не е само машина за писане.

А какво е тогава, рече той, ако не е машина за писане?

Не го каза агресивно. По-скоро прозвуча като истински въпрос, като че наистина искаше да разбере.

Ами този, който пише на машина, е човешко същество — мъж или жена, според случая, викам му аз. В моя случай — жена. Или предпочиташ да не ме възприемаш като такава?

Онова, което изглежда обезпокоително в тази метафора за взаимодействието между човешките същества и вирусите като в игра на шах, е, че вирусът винаги играе с белите фигури, а човешките същества — винаги с черните. Вирусът предприема ход — и чак тогава ние реагираме.

Между две страни, които седат да играят шах, винаги съществува мълчаливо споразумение, че ще играят според правилата. Но в шаха, който ние играем с вирусите, няма такова споразумение. Затова и не е невъзможно един ден вирусът да направи нещо равносилно на концептуален скок и вместо да играе играта, да започне да си играе с нас, което ще рече, да започне да преправя правилата според собствените си желания.

Под „разни неща“ разбира дрехи. Видях го още при първото си посещение в техния тузарски апартамент, когато, без никакво подканяне от моя страна, тя ме поведе на обиколка из жилището им, което включваше и нейната тоалетна стая. Отдавна не бях виждал стая така маниакално обзаведена с дрехи. Редици от закачалки и

рафтове, достатъчни за персонала на цял, при това немалък, бардак. И колекция от обувки ли имаш, попитах.

Разбира се, че ме възприемаше точно като такава. Би трябвало да е от камък, за да не е така — било заради уханието ми, заради гърдите ми, които бият на очи. Бедничкият човек! Какво да каже, милият? Какво може да направи? Безпомощен като дете. Какво си, ако не машина за писане? Какъв въпрос! Ами ти? Ти каква машина си? Машина за производство на мнения ли, като ония, дето правят макарони ли?

Сериозно, може ли да ти кажа какво мисля аз за твоите мнения, попитах го. Съвсем честно? Колко струват според мен?

Разбира се, дай да чуем.

Така например, той може да предпочете да отхвърли правилото, според което играчът няма право на два последователни хода. Как би изглеждало това на практика? Вместо да се стреми, както досега, да развие един-единствен щам, способен да преодолее съпротивителните сили на тялото-гостоприемник, вирусът може да успее да разработи едновременно цял клас разнородни щамове, а това би било равносилно да предприеме няколко хода едновременно по цялата шахматна дъска.

Ние приемаме, че докато се прилага решително и упорито, човешкият разум трябва да удържа победи (че е предопределен да удържа победи) над преднамерени действия от страна на други форми, тъй като човешкият разум е единственият вид разум, с който разполагаме, и единственият ключ към разгадаване кодовете на вселената. Човешкият разум, казваме ние, това е универсалният разум.

Тя се изсмя. Смяташ, че и аз съм като Имелда^[1], нали? — подхвърли и отвори с размах шкафа за обувки. Доколкото можех да преценя, имаше най-малко четирийсет чифта обувки.

Тя обича да се представя за филипинка, малката филипинка, гастарбайтер. Всъщност никога не е живяла на Филипините. Баща ѝ бил австралийски дипломат, женен за дама, която срещнал на един

коктейл в Манила и на която предстоял развод със строителен предприемач. А преди баща ѝ да избяга със секретарката си и да отвори ресторант в Касис (нечуван скандал), Аня посещавала международни училища къде ли не (във Вашингтон, Кайро, Гренобъл).

О'кей. Може да ти прозвучи малко грубо, но не е нарочно. Тонът — не знам коя е най-добрата дума, с която да го окачествя, но тонът ти отблъсква хората. Като на някой всезнайко. Всичко звучи ясно, изрично и безапелационно: аз съм единственият, който знае всички отговори, ето как стоят нещата, не спорете, защото доникъде няма да стигнете. Знаем, че в действителност не си такъв човек, но така излиза, а ти едва ли го искаш. Според мен по-добре да го смекчиш. Ако трябва да пишеш за света и начина, по който го виждаш, намери по-добър подход.

Но какво ще стане, ако се окаже, че съществуват също толкова могъщи начини на „мислене“, тоест също толкова ефективни биохимически процеси за постигане на цели, подсказвани от онези подтици или желания, за които стана дума? Какво ще стане, ако в съревнованието за това по чии правила ще продължи топлокръвният живот на тази планета човешкият разум не излезе победител? Доскорошните успехи на човешкия разум в дългата му борба с вирусовото мислене не бива да ни заблуждават, защото той е имал надмощие за не повече от миг време, от гледна точка на еволюцията. Ами ако тенденцията се обърне? Ами ако урокът, който се съдържа в тази тенденция, ни разкрие, че човешкият разум си е намерил майстора?

Какво е научила от това свое международно образование, не е съвсем ясно. Говори френски с акцент, който французите вероятно намират за очарователен, но не е чувала за Волтер. Освен това е убедена, че Киото е погрешно изписаното име на Токио.

Това ли е всичко?

Не, имам и други неща за казване, но те са на друга тема. Тогава, може ли преди това да кажа една дума в моя защита? Давай!

[1] Очевидно става дума за Имелда Маркос, бившата първа дама на Филипините, за която се знае, че била маниачка на тема обувки и е притежавала най-малко три хиляди чифта. — Б.пр. ↑

16. ЗА СЪСТЕЗАНИЯТА И СЪРЕВНОВАНИЯТА

ЕДНО.

В леката атлетика и всички надбягвания винаги се е спазвало правилото, че когато на финалната права съдията не е в състояние да определи кой е победителят, се обявява равен резултат. В случая съдията е обикновен човек, разбира се, обикновеният човек с най-острото зрение. Когато в атлетичните състезания най-острото човешко око не може да направи разлика, тогава ние обикновено казваме, че наистина разлика няма.

Алан сигурно печели добре, казах ѝ, щом може да финансира всички твои покупки. Тя сви рамене. Той много държи да изглеждам добре, отвърна ми. Обича да се фука с мен. Не се ли сърди, че работиш за мен, попитах я. Това не е обикновена работа, отговори ми.

Живеем в тъмни времена. Не можеш да очакваш от мен да пиша за тях лековато. Не и когато това, което имам да кажа, е искрено и дълбоко почувствано.

Така ли? Аз пък не виждам защо тая тъмнина на времето означава да се превърнеш в площаден оратор, раздаващ назидания и наставления. Между другото, защо да е толкова тъмно това време? Според мен, не живеем в тъмни времена. Дори напротив, смятам, че времената са си много хубави. Нека просто си кажем, че имаме различия по този въпрос, и толкоз. А сега, може ли да кажа нещо за тероризма? Като пишеш за терористи, според мен — съвсем честно ти казвам, — ти май витаеш в облаците. Даваш го доста идеалистично, нереалистично. Ако питаш мен, ти никога през живота си не си се изправял лице в лице с истински мюсюлмански фундаменталист. Хайде, кажи ми, бъркам ли? Не. Е,

аз съм се изправяла и мога да ти кажа, че те не са хора като теб и мен. Чуй какво ще ти разкажа.

По същия начин в крикета винаги се е знаело, че когато арбитърът отсъжда нещо — че топката е докоснала бухалката например, — тогава за целите на играта се приема, че е било така. Това общо приемане на нещата съответства на така или иначе фиктивния характер, който имат всички спортни състезания: спортът не е животът; онова, което се случва в спорта „наистина“, няма кой знае какво значение; това, което има значение, е онова, което се е случило според единодушното ни съгласие.

Днес обаче резултатът от състезанията се решава от прецизни уреди, по-точни и от най-точното човешко око: електронни камери разлагат секундата на сто части и всяка може да бъде сканирана и застопорена в кадър.

Предаването на властта за вземане на решения в ръцете на машините показва до каква степен се е променило самото схващане за спорта, в основата на което навремето са били детските игри — тоест участниците са си *играли* на противници — и чийто *modus operandi* винаги е бил консенсусът. Онова, което навремето е било игра, сега се е превърнало в работа и решенията за това кой губи и кой печели стават прекалено важни поради възможностите, които съдържат — което ще рече и прекалено скъпи, за да бъдат оставени на преценката на несъвършеното човешко око.

Ако беше обикновена работа, той щеше да каже, че е прехосване на способности. Но да преписваш текстовете на известен писател, това е нещо свършено различно. И с показан жест тя избърса челото си. Горещо е, каза. Ще отида да се преоблека.

Имам един вуйчо, брат на майка ми, собственик на дъскорезница в Минданао. Ислямистите в Минданао започнаха протести срещу дъскорезницата; настояваха да бъде затворена, защото крадяла от техните ресурси, от ресурсите на острова. Вуйчо

ми отказа да се подчини. Той нищо не крадеше, и така им заяви — имаше си законен бизнес. И тогава една нощ ислямистите нахълтали със сила. Застреляли управителя на дъскорезницата пред очите на жена му и децата, подпалили производствения цех и с удоволствие наблюдавали, докато гори. В името на Аллах. В името на Пророка. Това в Минданао. Същото е в Бали, същото е в Малайзия, същото е навсякъде, където стъпят фундаменталистите. Ти сам си видял какво направиха в Бали.

Първенството в този антисоциален и антихуманен обрат принадлежи на конните състезания, които, освен че са известни като спорта на кралете, винаги са имали и доста спорна репутация сред останалите видове спорт, от една страна защото състезателите не са хора, а от друга — защото най-открито се провеждат предимно заради залаганията. Казано простичко, решаването на резултата при конните надбягвания е предоставено на камерата, тъй като зад него стоят купища пари.

Изоставянето на стария „естествен“ начин за присъждане на победата в спорта в полза на новите механични начини бележи мащабна историческа промяна: от спорта като забавление за здрави млади мъже (и в по-малка степен жени), което членовете на обществото биха могли, ако имат свободно време и желание, да наблюдават безплатно, към спорта като представление, организирано за публика от плащащи си зрители и режисирано от бизнесмени, които наемат професионални състезатели. Тук професионалният бокс е първият спорт, задал този модел, а много преди него — гладиаторските борби.

Извини ме. И побърза да ме изшътка от тоалетната стая, след което обаче остави вратата отворена, така че ако се обърнех (което не направих), можех да я видя как си сваля джинсите и си навлича същата онази права рокля с доматен цвят, с която ми се яви първия ден.

Прахосваш си съчувствието по тия фундаменталисти, господин К. Те презират твоето съчувствие. Те не са като теб. Те не вярват в разговори, аргументи и доводи. Те не искат да са умни. Те презират умните. Предпочитат да са глупави, преднамерено глупави. Можеш да спориш с тях колкото си искаш, това няма да доведе доникъде. Те отдавна са си наумили какво ще правят. Едно си знаят и нищо повече не им трябва. Не се страхуват. Няма нищо против да умрат, стига с това да допринесат денят на разплатата да дойде по-скоро.

Денят на разплатата ли?

Да, денят на битката, която ще сложи край на всички битки, когато неверниците ще бъдат победени и Ислямът ще превземе света.

За поколението, отрасло при новите повели на времето, воплите за онова, което е изгубено, са толкова безинтересни, колкото и за изгубената дървена рамка на тенис ракетата. Следователно, трябва ли този плач Йеремиев да спре? Очевидният отговор е Да. Има ли някакво отношение, в което отговорът би могъл да бъде Не?

В спорта, дори в съвременния спорт, ние предпочитаме да гледаме равностойни противници. Състезание с предрешен край не може да ни въодушеви, освен, може би, когато по-слабият противник играе толкова самоотвержено, че успява да спечели нашите симпатии и възхищение. Защото да се изправиш храбро пред по-силен съперник е, разбира се, един от уроците, на които спортът като културна институция е в състояние да ни научи.

През лятото този апартамент се напича адски, каза тя, като се върна при мен. Защото е нависоко. Но на човек не му се иска да си сменя апартамента само за през лятото, нали? Обзалагам се, че на долните етажи е по-прохладно.

Мисля, че бъркаш мюсюлманите с християните. Именно християнските фундаменталисти гледат с нетърпение към

битката, която ще сложи край на всички битки. Наричат я Армагедон. Очакват го този Армагедон и възвестяването на всеселенското царство на християнския Бог. Затова толкова безразсъдно се впускат във войни. Затова са толкова безразлични към бъдещето на планетата. Това не е нашият дом, казват си те, Небесното царство е нашият дом.

Ето те пак, правиш-струваш, всичко извърташ към политиката. Аз се опитвам да ти кажа какво представляват истинските фундаменталисти, а ти го превръщаш в боксов мач — твоето мнение срещу моето, мюсюлмани срещу християни. Както вече ти казах, именно от това на човек му писва, и то много бързо. Но ти вероятно харесваш бокса — ти и терористите. Докато аз — не. Боксът не може да ме развълнува.

Сблъсъкът между едно носталгично, обърнато назад към миналото схващане за спорта и това, което преобладава днес, може да има аналогична културна стойност. Което ще рече, че въпросът дали миналото на спорта е било по-добро от настоящето му не може да се реши, но поне може без страх да се постави на обсъждане.

* * *

ДВЕ.

Като се има предвид, че храната в Австралия е в изобилие, а климатът — мек и благоприятен, защо е необходимо австралийците непрекъснато да бъдат подтиквани — от правителството, което неотдавна прие нови закони, с които да улесни работодателите при уволняването на техните служители — да работят по-усърдно и по-продължително като брой часове?

Често подхвърля такива глупости (разбира се, че не говори сериозно за смяната на апартаменти), без изобщо да се притеснява. Искам да ти покажа албума си със снимки, предложи ми тя онзи ден.

Тогава да сменим темата. Щом боксът не може да те развълнува, политиката — още по-малко, тогава какво те разпалва?

Аха, помислих си аз, значи това те интересувало, нали — какво ме разпалва! Ами една хубава книга например, отвърнах му хладно. Нали ти казах. Една хубава история от чисто човешка гледна точка, в която можеш да откриеш себе си. В това няма нищо лошо.

* * *

Снощи двамата с Алан пак си говорихме за него. Той ми разказа един свой сън, споделих с Алан. Много тъжен — как умира, но духът му изостава, бави се след него, не иска да си отиде оттук. Казах му, че трябва да го напише преди да го е забравил и да му намери място в книгата си.

Отговорът, който получаваме, е, че в условията на новата глобализирана икономика са необходими много повече усилия, за да останем в челните редици, или само дори да не изоставаме. Китайците работят повече часове на ден за по-малко пари от австралийците, така ни се казва, при това живеят по-бедно, по-скромно и по-зле. Затова Китай, е в състояние да произвежда стоки, които са много по-евтини от австралийските. И ако австралийците не започнат да работят повече, те ще *отпаднат* и ще се превърнат в *губеща страна* в голямата глобална надпревара.

Зад това порицание на отиозния живот (*otium*: време, свободно от служебни занятия, което може да се използва или да не се използва за самоусъвършенстване) и зад оправдаването на живота в непрекъснатата заетост и работа, лежат предположения, които вече дори не се нуждаят от изговаряне, толкова верни и очевидни са те сами по себе: че всеки човек на земята трябва да принадлежи към една или

друга нация и да работи в една или друга икономика и че тези национални икономики са в жестока конкуренция помежду си.

Не се хващам на тия. Нямам никакво желание да гледам обожаваното, разглежено и по всяка вероятност суетно момиченце, каквото със сигурност е била. Тази година, годината, в която пътят на нейната комета пресича моя, е нейният апогей.

Не, отвърна ми, не можел да го направи. Очаквало се в книгата да има мнения, а сънят не бил мнение. Тогава трябва да му намериш място другаде, съветвам го (казвам аз на Алан). Това е хубав сън, първо качество, с начало, среда и край. Моите сънища например нямат никакъв смисъл. А, между другото (попитах Алан), коя е тази Евридика? И тя присъствала в съня му.

Орфей и Евридика, обясни ми Алан, са известни любовници. Орфей е мъжът, Евридика — жената, която била превърната в солен стълб.

Често ми домъчнява за него, продължих. Никого си няма. Седи си в апартамента по цял ден, или в парка, и си говори с птичките.

Ами, рече Алан, като се почувства самотен, винаги може да се обърне към бутилката.

Какво искаш да кажеш с това „да се обърне към бутилката“?

Образът на икономическата дейност като състезание или съревнование е малко неясен в детайлите си, но по всяка вероятност ще се окаже, че като състезание той няма предначертан финал, или с други думи, няма естествен край. Единствената цел на бегача е да стигне челото на колоната и да се задържи там. Въпросът защо животът трябва да се оприличава на съревнование или защо националните икономики трябва да се надпреварват една с друга, вместо другарски да си тичат за здраве рамо до рамо, изобщо не се повдига. Състезание, борба, надпревара: така стоят нещата. По природа ние принадлежим на отделни нации; по природа нациите се

конкурират с други нации. Ние сме такива, каквито ни е създала природата. Светът е джунгла (метафорите се множат непрекъснато), а в джунглата всички видове се борят с всички други видове за пространство и прехрана.

След още десетина години тялото ѝ ще наедрее, чертите на лицето ѝ ще загрубеят и тя ще се превърне в още една бездействаща и безполезна натруфена дама, която се мъчи да преглътне факта, че на улицата мъжете повече не обръщат очи след нея.

Нали ти ми каза, че си пийвал тайничко. Виж какво, недей толкова да го съжالياваш. Не всеки може да си изкарва хляба като превръща случайно хрумналите му мнения в пари. Доста находчиво, като си помислиш — да действаш едновременно в две измерения.

Две измерения — индивидуалното измерение и икономическото измерение, така Алан вижда света, като индивидуалното си е само твоя лична работа и там никой не бива да ти се бърка, докато икономическото представлява голямата картина, от която си част. Аз бих могла да се съглася, защото звучи смислено, но въпреки това решавам да му противореча, затова го попитах това ли е всичко — първо, за да поспорим, и второ, за да може сам да се увери, че жената, заради която е зарязал съпругата си, е не просто кукла, която по някаква си случайност има и хубаво тяло, а жив човек със собствен начин на мислене, жена отракана и оправна, по неговите думи (но не чак толкова, колкото е „моят господар и повелител“, както обикновено добавям аз).

Истината за джунглите е, че сред нациите (видовете) на типичната джунгла вече няма нито победители, нито победени — победените вече отдавна са изчезнал вид. Джунглата представлява екосистема, в която оцеляващите видове живеят в симбиоза един с друг. Това състояние на постигнато динамично равновесие, именно то, представлява екосистемата.

Но дори да оставим настрана немного сполучливото сравнение с джунглата, твърдението, че светът трябва да бъде разделен на конкуриращи се икономики, защото такава била неговата природа, е пресилено и неестествено. Ако имаме конкуриращи се икономики, ние ги имаме, защото сами сме решили, че така искаме да върви светът. Конкуренцията е рафинирана форма на война.

Двамата с Алан сме заедно вече три години, ми каза тя. Преди Алан бях с друг, с един французин. Бяхме сгодени. Казваше се Люк. Щастливият Люк. От Лион. Беше тук, работеше във винарския бизнес. Каза на майка си за нашите планове за женитба и ѝ изпрати снимка — ние двамата. Люк и Аня.

В такъв случай, продължавам, ти наистина ли смяташ, че сеньор К. е някакъв мошеник? Нали всички ние имаме мнения, които се опитваме да прокараме в действителността? Например, аз винаги имам мнение за стил и цвят, за това кое с кое си върви. И като вляза в магазин за обувки, си купувам чифт, който по мое мнение ще подхожда на роклята, която съм си купила вчера. В резултат на това мое мнение магазинът за обувки печели, фабриката, която произвежда обувки, печели, вносителят на обувки печели и така нататък. С какво това е по-различно от сеньор К.? Той например е сънувал как умира, събудил се е в особено състояние, почудил се е какво става с него. Затова отива на преглед при своя доктор. Докторът му печели, както и неговата секретарка, също лабораторията, която прави кръвните му проби и така нататък, и всичко това в резултат на един сън. Така че в крайна сметка какво друго представлява икономическото измерение, освен общият сбор от последиците от нашите индивидуални измерения, нашите сънища, действия, мнения и така нататък?

Няма нищо неизбежно във войната. Ако искаме война, избираме войната, ако искаме мир, с еднаква лекота можем да изберем мира. Ако

искаме конкуренция, избираме конкуренцията; другият избор е да тръгнем по пътя на приятелското сътрудничество.

Онези, които непрекъснато повтарят сравнението с джунглата, всъщност имат предвид нещо, което не смеят да кажат на глас, защото звучи твърде песимистично, твърде обречено и предрешено, а именно, *че човек за човека е вълк*. Излиза, че не можем да си сътрудничим, тъй като човешката природа — да оставим настрана природата на света — е греховна, порочна и хищническа. (Клетите набедени зверове! Вълкът не е хищник по отношение на другите вълци: *lupus lupo lupus* — *вълкът за вълка е вълк* — би било чиста клевета.)

Тя изпаднала в истерия. Заявила, че няма да приеме две камбоджанки в семейството си. По-големият брат на Люк бил вече женен за момиче от Камбоджа, една стюардеса. Тогава се озъбих на Люк — кажи на майка си, че аз не съм камбоджанка, след което можеш да ѝ предадеш от мен да върви по дяволите. Ти също можеш да вървиш по дяволите. И това беше всичко. Край на връзката с Люк.

Хубав въпрос, отвърща ми Алан. Но забравяш едно нещо: че сънищата за обувки няма да се превърнат в икономическо измерение, ако не можеш да си ги позволиш, тоест да ги купиш. Същото се отнася и до тревожните сънища: тревогата сама по себе си не може да прекрачи в икономическото измерение, ако не си в състояние да направиш нещо за нея поради липса на пари. Но тук изпускаш друго по-съществено. (Алан много обича да казва *Изпускаш същественото* или *Не разбираш ли, че*, и това понякога ми доставя удоволствие, просто като го видя как се пали.) Фактите имат своята отправна точка в индивидуалното измерение, съгласява се той, но могат да се преселят и в икономическото. И точно тогава нещо се случва. Щом се натрупа една критична маса от предпоставки, тогава количеството се превръща в качество. Така че икономическото не само сумира индивидуалното, но и го превъзхожда, превишава го.

17. ЗА ИНТЕЛИГЕНТНИЯ ДИЗАЙН

Неотдавна един съд в САЩ постанови, че училищата в еди-кой си град в Пенсилвания нямат право да използват часовете по естествени науки, за да преподават онази теория за вселената, която е известна като Интелигентен дизайн, и по-точно — нямат право да преподават този Интелигентен дизайн като алтернатива на Дарвинизма.

Нямам никакво желание да се приобщавам към хората, които съставляват движението Интелигентен дизайн. Въпреки това обаче, продължавам да мисля, че еволюция чрез случайна мутация на видовете и естествен подбор е нещо не само неубедително, но и нелепо като описание на процеса, по силата на който са възникнали сложните организми. Докато няма жив човек, който да е в състояние да създаде най-обикновена муха от нищото, как тогава можем да отхвърляме с пренебрежение, като интелектуално наивен, извода, че домашната муха би трябвало да е създадена от по-висш интелект в сравнение с нашия? Ако в цялата тази картинка някой е наивен, това е човекът, който превъзнася действащите правила на западната наука и ги издига в епистемологични аксиоми с довода, че онова, чиято вярност не може да се демонстрира научно (или, да използваме една по-мека дума, предпочитана и от науката, *валидност*), не може да бъде вярно (валидно), не само според критериите за вярност (валидност), използвани от практиците в науката, но и според всякакви други критерии, които имат стойност.

Лесно пламваш, казах ѝ. Тя го прие като комплимент.

Защо продължава да ми напомня, че не е омъжена? Аз бих могъл да ѝ предложя ръката си — моята ръка и моето богатство: Зарежи Алан, бъди моя!_ Дали мога да откача дотам, че да се хвърля презглава в подобна авантюра?_

Значи, казвам аз, след като си придавам вид на оклюмала, отстъпваща, готова да приеме поражението (много отдавна съм се научила, че не си струва да се хабиш в спор с Алан, за да спечелиш), все пак ми е мъчно за стареца (което според Алан означава, че като жена се позовавам на естественото си право да бъда слаба и мекушава). В това няма нищо лошо, стига да не позволиш на чувствата си да надделеят. В това няма нищо лошо означава разбирам, знам, че си такава, но точно затова те харесвам, това е част от твоя женски чар.

Не ми изглежда никак ретроградно от философска гледна точка да приписваме интелект на вселената като цяло, вместо само на едно подмножество от млекопитаещи, обитаващи планетата Земя. Интелигентната вселена се развива целенасочено с течение на времето, дори когато въпросната цел може да остане завинаги неразбираема и недостъпна за човешкия интелект и по този начин извън обсега на нашата идея за това, какво съставлява една цел.

Доколкото желае да стигне по-далеч, различавайки универсалната интелигентност от универсума като цяло — стъпка, в предприемането на която не виждам смисъл, — човек може би ще поиска да кръсти тази интелигентност с удобното едносрично име Бог. Но дори ако човек направи тази стъпка, пак ще остане много далеч от приветстването — и приемането — на Бог, който изисква да се вярва в него, Бог, който може да се интересува от нашите мисли (за „него“) или Бог, който възнаграждава добрите дела и наказва злосторниците.

Веднъж кривнах от правия път, каза ми тя. Временно. Алан ме спаси. Така се запознахме.

Замълчах и се приготвих да чуя какво се е случило, за да кривне от правия път.

В това отношение Алан е голяма опора. Много стабилен. Като баща. Може би защото самият той е нямал баща. Знаеше ли?

Двамата с Алан често спорим и се препираме, но в леглото сме огън и плам. Един ден може да се превърнем в известни любовници. Добрият спор изостря ума, казва Алан. Освен това много неща научавам от него. Той непрекъснато чете, ходи по разни семинари и представяния на нови, съвременни теории. Чете „Уолстрийт Джърнъл“ и „Икономист“ онлайн, а иначе е абониран за „Нашънъл интерес“ и „Куадрант“. Партньорите му се присмиват, че бил голям интелектуалец. Съвсем добронамерено, разбира се, защото той винаги е с едни гърди напред в развитието на пазара и те много го уважават за това.

Когато се събрахме, той не знаеше много за секса, за това какво иска една жена, и това наистина е странно, като се има предвид, че е бил женен. Но аз успях да го прилаская, да го науча и сега той не отстъпва и на най-добрите в леглото. У него има страст, която винаги пламти за мен, а една жена може да прости много други неща заради тази страст. Господин Заек, така го наричам понякога, господин Американски заек. Веднъж го направихме четири пъти за един следобед. Това рекорд ли е или рутина, попита ме след четвъртия път. Рекорд е, отвърнах му. Господин Заек. Господин Супер Морков. Господин Голям.

Хора, които твърдят, че зад всяка особеност на всеки организъм стои дълга история на подбор и случайни мутации, би трябвало да се опитат да си отговорят на следния въпрос: защо се случва така, че интелектът, който е бил развит и предназначен за човешките същества, изглежда неспособен да проумее дори в *най-малка степен* собствената си сложност? Защо ние, човешките същества, зяпваме в недоумение — умът ни се свива благоговейно като пред зинала пропаст — всеки път, когато се опитаме да разберем, да *схванем*, определени неща, като например произхода на пространството и времето, съществуването на нищото, дори самата същност на проумяването? Лично аз не виждам какво еволюционно предимство ни дава тази комбинация — комбинацията от недостатъчност на интелектуалното схващане, заедно със съзнанието, че това схващане е недостатъчно.

Нищо не знам за Алан, отговорих.

Бил е сирак. Израсъл е в сиропиталище. Трябвало е сам да си пробива път в живота. Той е интересен човек. Трябва да го опознаеш по-отблизо.

Правило две: Никога не се забърквай със съпруга._ Каза, че си кривнала от правия път, подсетих я аз._

Между другото, казвам му аз, сеньор К. се интересува от възможностите за финансово планиране. Разбира се, казва ми Алан, ще се погрижа за паричките му. Как ще се погрижиш, питам. Добре ще се погрижа, отвърща ми той. Какво означава добре, настоявам аз. Не питай много-много, ако не искаш да получаваш лъжи, отговаря ми той. Да не му погодиш някой номер, продължавам. Няма, отговаря ми, точно обратното, ще бъда неговият ангел-хранител. Разбери, той е стар и тъжен, не млъквам аз, не може да овладее чувствата си към мен, както не можеш и ти. Не е нужно да ми напомняш, отвърща ми Алан. Моята Принцеса с пухкавото коте. Моята Кралица на клитора. Не го наранявай, моля го аз, обещавай ми. Обещавам, казва ми той.

Йожен Маре, който принадлежи към онова първо поколение, което безрезервно приема доктрината на Дарвин, все пак се е чудел в каква еволюционна посока се е запътил самият той и дали няма да се окаже пример за мутация, която никога няма да прогресира и следователно, в този смисъл, може би е обречен на изчезване. Всъщност хора като Маре често са си блъскали главата дали всички щамове у човечеството се характеризират с хиперразвит интелект и дали това не е обречен еволюционен експеримент, поел по път, който човечеството като цяло не може и не би желало да следва. Така че техният отговор на горния въпрос е бил: интелектуален апарат, който съзнателно схваща своята недостатъчност, представлява еволюционно отклонение, еволюционна аномалност.

Да, но оттогава живея много прибрано. А ти, какво ще кажеш за себе си? Криввал ли си някога от правия път?

Не, отвърнах ѝ, май не съм. А вече ми е късно. Ако кривна от правия път на моята възраст, няма да имам време да се върна обратно.

Дали вярвам на Алан ли? Не, разбира се, и той за секунда не си е помислил, че му вярвам. Съществува индивидуалното измерение, съществува и голямата картина. Една лъжа в индивидуалното измерение не се брой задължително за лъжа в голямата картина на нещата. Тя може да надскочи произхода си. Не е нужно Алан да ми го казва. То е като грима. Гримът може и да е лъжа, но само когато не всички го носят. Ако обаче всички носят грим, тогава той е в реда на нещата, а какво друго е истината, освен нещо в реда на нещата, нали така?

18. ЗА ЗЕНОН

Как броим? Как сме се научили да броим? Това, което правим като броим, същото ли е като когато се учим да броим?

Съществуват два начина да научиш дете да брое. Единият е да сложиш копчета едно до друго в редичка (Колко дълга ли? — Това се уточнява по-късно.) и да накараш детето да мести пръстче отляво надясно, като първо поставиш показалеца на едната му ръка (действа се само с едната ръка) на най-лявото копче и в същото време произнасяш думата (*номен*, название) *едно* от даден списък, после поставяш пръстчето на следващото копче и произнасяш следващото по ред в списъка — *две*, и така нататък, *докато детето схване идеята* (каква е идеята ще стане дума по-нататък), при което вече може да се каже, че детето се е научило да брое. Списъкът от названия, за които става дума, варира в различните езици, но във всички случаи се приема, че е безкраен.

Значи имаш късмет, каза тя. Пауза. Нямаш представа що за човек си, нали?

Алан вярва, че тъй като сеньор К. таи похотливи мисли към мен, той заслужава, за да бъде вразумен, шест яки тояги по кльощавия му задник (не го каза на глас, но аз знам, че съм права). Но дали похотливите мисли са чак толкова похотливи, питам се аз, когато си вече стар и не можеш да ги осъществиш и, все едно, ги държиш заключени в тяхното си там измерение? В края на краищата, в тоя свят какво му остава на един възрастен мъж, освен похотливите мисли? Сеньор К. не може да ги спре, защото ме желае, също както и аз не мога да се спра, когато съм желана. Освен това на Алан много му харесва, когато ме зяпат други мъже. Няма да си го признае, но знам, че е така. Ти си моя, нали, казва ми той, щом ме вземе в обятията си. Нали? Нали? И

стиска китките ми до болка. Твоя съм, винаги твоя, изпъшквам задъхано, и той свършва, след което свършвам и аз. Така стоят нещата между нас. Огнена страст.

Вторият начин е да се сложи едно копче пред детето и да го накарате да произнесе първото название (*едно*) от списъка, после да сложите второ копче, и така нататък, докато детето *схване идеята*.

Детето схваща идеята по индукция, но каква е идеята? Идеята е, че, макар списъкът да е безкраен (и следователно не може нито да се запомни, нито да се научи), отделните нови названия в него са много малко на брой; още повече че списъкът е добре подреден и в него има система, като отделните названия се комбинират и прекомбинират според правило — правило, което ви казва как, като разполагате с названието на числото на копчето, върху което стои пръстът ви, може да предвидите названието на следващото копче (първи образователен метод); или пък ще ви каже как, като имате последното произнесено название, да предвидите кое название трябва да произнесете когато бъде поставено следващото копче (втори образователен метод).

В англоезичните общества, които използват почти универсалната десетична система на броене, правилото ви казва, че трябва да запаметите само дванайсет названия в последователен ред (*едно, две... единайсет, дванайсет*), след което вече ще можете да *съставите* (възприемайки го като *създаване* или *предвиждане*) продължението на списъка. Но дори и това е повече от необходимото. На теория ви стигат само две числа — *едно* и *две*, или дори само едно — *едно*, плюс концепцията за прибавяне (прибавя се едно към нещо).

Съществува и друг, по-стегнат и независим от езика начин да се разкаже същата история, като се използват не названия на числа, а абстрактни символи (абстрактни в смисъл, че не са свързани с гласов символ) — 1, 2, 3... Цената на тази краткост е липсата на връзка с гласа на учещия, който повтаря едно подир друго названията от списъка, докато докосва копчетата.

Така е, нямам, отвърнах. Тя беше права. Току-що абсолютно същата мисъл ми беше минала през ума: че докато аз много ясно

усещах физическото ѝ съществуване — както това, което представлява сега, така и онова, в което щеше да се превърне един ден, по същия начин, по който човек може да има съвсем ясна представа за едно цвете, за неговата сияйност, храброто му разпъване и мястото му в света, но нямах истинска представа какво се крие в ума на тази жена, по която — без съмнение поради собствената ми скука, собственото ми безделие и собственото ми празноглавие — се увлякох до такава степен, до каквато може да полудее мъж след като сексуалният му нагон вече се е успокоил и е останала само една витаеща несигурност за това какво всъщност преследва, какво всъщност очаква да получи от обекта на страстното си заплеление.

Сред някои от последните мнения на сеньор К. има едно, което ме стъписа и ме накара да се зачудя дали пък не го бях преценила погрешно. Става дума за секса с деца. Не че го защитава, но не го и порицава. Питам се тогава, дали пък това не е начин да подсказе, че сексуалните му предпочитания са в тази посока? Защото иначе за какво му е притрябвало да пише на тази тема?

Мога да го разбера защо се възбужда при вида на миньонче като мен. Това се случва с повечето мъже. И аз щях да се чувствам така, ако бях мъж. Но малки момиченца... това е нещо съвършено различно. Виждала съм достатъчно възрастни мъже с малки момиченца във Виет Нам, дори повече от достатъчно.

Неговите съображения — които уж се отнасят до порнографията, но като че повече става дума за секс — звучат така: снимането на филм, в който мъж прави секс с дванайсетгодишна, с истинско дванайсетгодишно дете, трябва да се забрани — тук той няма колебания, тъй като сексът с малолетни, дали пред камерата, или не, е престъпление. Но ако става дума за седемнайсетгодишна, която се прави на дванайсетгодишна, тогава нещата стоели другояче. Ако в секс-сцена играят актьори на такава възраст, че даденото от тях съгласие да е законно и валидно, това изведнъж се превръщало в изкуство, а щом е изкуство, значи е о'кей.

Първата ми мисъл беше да отида при него и да му кажа: Откъде знаеш, че актриса, която прилича на дете и играе ролята на дете, не е всъщност дете? Откога филмовите надписи с имената на участниците дават и годините им в скоби, а може би и нотариално заверени свидетелства за раждане? Я слез на земята!

От мига, в който на ученика му *стане ясно*, тоест схване правилото за именуване на следващото число, цялата математика се разкрива пред очите му. Цялата математика почива върху моята способност да *броя* — моята способност, когато ми е дадено названието N , да мога да посоча $N+1$, без предварително да знам названието му и без да уча наизуст някакъв безкраен списък. Голяма част от математиката се състои от умни хитрини за пренасяне на ситуации, в които не мога да броя (не мога да назова следващия елемент от серията, например следващото ирационално число), в ситуации, в които мога да броя.

Повечето практики в математиката я упражняват, изхождайки от схващането, че ние съставяме числата в крачка, тоест без да се замислим: като имаме *едно*, веднага можем да образуваме *две*, като прилагаме правилото *прибави едно към даденото число* (едно). След това образуваме *три*, като прилагаме същото правило към наличното вече *две*; и така нататък, до безкрай. Числата не стоят някъде там в очакване да бъдат открити (в очакване да им дойде редът с напредването на процеса на броене): като следваме правилото, ние фактически ги създаваме от нищото, едно подир друго, до безкрай.

Ето какво е преимущество да бъдеш скромна машинописка. И тогава, сякаш прочела мислите ми, тя каза: Докато тя по необходимост изучава най-съкровени дълбини на нейния Сеньор, нейният Сеньор няма никаква представа за душевния живот на неговата машинописка.

Накарах Алан да изслуша лентата и той веднага напипа за какво става дума. Алан е много умен, за нула време отся

същността от брътвежите. Той се опитва да разграничи действителността от перцепцията, така ми каза Алан. Но от друга страна всичко е перцепция. Това го доказва Кант. Това е Кантианската революция. Ние просто нямаме достъп до ноумена. Затова в крайна сметка целият живот се явява серия възприятия. Същото е и с филмите, само че на части от по двайсет и четири възприятия в секунда, уловени от механично око. Ако публиката в залата приема, че има изнасилване на дете, тогава значи има изнасилване на дете, и точка по въпроса. По силата на социалния консенсус — край на историята. А ако има изнасилване на дете, тогава щрак белезниците, отиваш в пандиза — ти и твоите финансови благодетели, и твойт режисьор, и целият снимачен екип, всички се оказват съучастници в престъплението — такъв е законът черно на бяло. Докато, ако публиката не е измамена, ако актрисата има големи цици и става ясно, че е зряла жена, която се прави на малка, тогава вече нещата са други, тогава имаме налице неудачен филм, и толкоз.

Излиза, че названията на числата не са съвсем като думите в езика, въпреки че, без съмнение, принадлежат към езика. Речникът на всеки език вече загатва, че названията на числата не са като другите думи, с това, че вписва само някои от тях. Например, няма речник на английския език, в който да намерите думата *двайсет и три*. Обикновените думи, за разлика от названията на числата, са съставени от малко или много произволно избрани звуци. Така че за английския език няма да има кой знае каква разлика, ако думата *krap* замени думата *park*, в случаите където *park* се среща.

Стъпвай внимателно, предупредих я. Може би виждаш по-малко от моите съкровени дълбини, отколкото си въобразяваш. Не е задължително мненията, които преписваш, да идват от най-съкровените ми дълбини.

Значи, ако произвеждаш добра детска порнография, искам да кажа убедителна порнография, отиваш в затвора, но ако правиш лоша детска порнография, не отиваш — така ли се получава, попитах.

Ами, може и така да се обобщи, казва ми Алан, всеки сам решава какъв риск да поеме. Правиш скапан филм и не правиш пари, но и не отиваш в затвора. Правиш добър филм и имаш потенциалната възможност да натрупаш доста пари, само че отиваш в затвора. Претегляш си всички плюсове и минуси и сам решаваш. Така работи всичко — с плюсове и минуси. Най-обикновена справедливост.

Много ми се иска да събера Алан и сенъор К., за да обсъдят заедно педофилския бизнес. Алан ще го завре в миша дупка. Дори и аз бих могла да го завре в миша дупка, ако искам. Ще го завре и после ще си изляза. *Още ли мислиш, че съм кукличка, а?*, ще му кажа. *Още ли мислиш, че не мога да чета между редовете? Задръж си парите, не са ми притрябвали, преписвай си сам. Излизам гордо. Завеса.*

В математиката обаче би настанал истински хаос и объркване, ако 3618 смени 8163, там където 8163 се среща (например: $8162 + 1 = 3618$; $907 \times 9 = 3618$). Трябва да признаем, че съществуват някои основни правила на словообразуване в самия език — правила с куп изключения, — които ни дават възможност да предвидим как от един глагол, например, може да се образува сродно съществително, прилагателно и наречие (*действам — действие — деен — дейно*); но няма нищо толкова всеобхватно колкото е едно правило за броене, правило, което ни дава възможност да предвиждаме до безкрайност (да съставяме или откриваме) нови думи (нови названия на числа).

Така тезата, че числата са съставени от нас докато броим, е изправена пред известни препятствия. Например, можем да посочим, че съществува неопределено голям брой прости числа. Но при N-тото просто число се оказва, че не разполагаме с правило за съставянето на (N+1)-вото просто число; нито пък знаем колко време ще ни е необходимо, докато продължаваме да изпробваме числата за тяхната делимост преди да сме сигурни, че сме я достигнали. С други думи

(N+1)-вото просто число съществува, следователно то подлежи на съставяне, но ние не знаем със сигурност какво ще бъде неговото название, не и в рамките на този живот на вселената.

Но да тръгнем по алтернативния път; нека предположим, че числата не се съставят от нас, че са си вече там, в очакване ние да открием пътя до тях и да им сложим маркери (названия) — това повдига още по-безнадеждни въпроси. Моето правило за броене ми дава възможност да преминавам успешно от 1 до N, като назовавам (изброявам) всяко число, щом стигна до него, но кой може да каже дали копчето, което ме очаква вдясно от копчето с название N, е наистина копчето, наречено N+1?

„Безчестието те застига ненадейно“ — повтори тя тихо. Това на мен ми звучи като най-съкровени дълбини.

Останах като попарен, онемях.

Какво ще те спаси от безчестието, сеньор К., попита тя. А когато не ѝ отговорих: Кой очакваш да те спаси?

Не знам, отвърнах. Ако знаех, нямаше да се чувствам толкова безпомощен.

Ами, твоята малка филипинка и машинописка не може да ти помогне. Твоята малка филипинка и машинописка, с нейното вечно пазаруване и с нейната празна глава.

Никога не съм казвал, че главата ти е празна.

Така е, не си, никога не си го казвал, твърде любезен си, за да го направиш; но си си го помислил. Още в първия миг. Какво готино парче_, така си си казал, най-хубавият задник, който някога съм виждал. Но на горния етаж няма нищо. Само да бях по-млад, си си казал, с какъв кеф бих я изучукал. Признай си. Точно това си си помислил._

Бих се обзаложила, че сеньор К. си е скътал някъде в апартамента разни порнографски материали. Трябва да проверя лавиците му с книги, нищо чудно да попадна на повече от една-две *verboden*^[1] касети, скрити зад книгите. Виж ти, „Емануела Четири“! Какво ли има в нея? И „Руски кукли ХХХ“! Като бях

малко момиченце с плитки и аз имах руски кукли. Мога ли да ги взема? Ще ги върна след ден-два. Какво ли ще каже на това? Ще започне да се гърчи от неудобство. Тези касети ми служат като изследователски материал, ще ме излъже, за една книга, която пиша. Изследователски ли, ще се учудя. Искаш да кажеш за научни цели? Не знаех, че си сексолог, сеньор К.

Абе, жалка останка от шейсетте, това е той, казва ми Алан. Старомоден хипар. Свободна любов, свобода на словото... Сантиментален хипи-социалист — сантиментален, защото от социализма нищо не е останало, освен приятния вкус в устата след падането на Берлинската стена, когато всички видяхме, че Съветският съюз не е никаква световна империя, а само огромно токсично бунище с чудовищни фабрики, бълващи скапани стоки, които никой не иска да купува. Но господин К. и неговите другари от шейсетте не желаят да си отворят очите. Не могат да си го позволят, защото това ще сложи край на последните им илюзии. Предпочитат да се събират, да пият немска бира, да развяват червени знамена, да пеят Интернационала и да си спомнят за доброто старо време, когато са се били по барикадите. Събуди се! — така трябва да му кажеш. Светът се движи напред. Настъпи нов век. Няма вече жестоки господари и гладуващи работници. Няма вече изкуствени прегради и разделения. Всички сме заедно в кюпа.

Такава е неясната възможност в сърцевината на парадоксите на Зенон. Преди стрелата да стигне целта си, казва Зенон, тя трябва да премине половината път до нея; преди да стигне до половината път, трябва да мине една четвърт от пътя до нея; и така нататък: $1, 1/2, 1/4... 1/2N, 1/2(N+1)...$ Ако приемем, че серията от маркери, които трябва да, премине по пътя си към целта, е безкрайно дълга, тогава как стрелата изобщо ще може да стигне дотам?

Като изобретява начин да сумира безкрайния брой от безкрайно намаляващи стъпки по пътя към целта и достигайки ограничен общ сбор, Исак Нютон смятал, че е разрешил парадокса на Зенон. Но има дълбини в този парадокс, които отиват отвъд Нютон. Ами какво ще стане, ако в интервала между достигнатата N -та стъпка и още

недостигнатата, която няма да бъде достигната в историята на вселената — (N+1)-вата, стрелата изгуби пътя, падне в дупка, изчезне?

С безизразно лице Хорхе Луис Борхес е написал една философска притча „Фунес Паметливият“, за мъж, на когото правилото за броене, дори далеч по-основни правила, които ни дават възможност да обхванем света с думи, са му просто чужди. Чрез едно огромно и самотно интелектуално усилие Фунес съставя броене, което не представлява система за броене, а броене, което не съдържа в себе си никакво предположение за това какво идва след N. Когато най-накрая разказвачът на Борхес го среща, Фунес е вече много напреднал, всъщност стигнал е до това, което обикновените хора биха нарекли числото двайсет и четири хиляди.

„Вместо седем хиляди и тринадесет, казвал (например) *Максимо Перес* вместо седем хиляди и четирнадесет — *Железницата*; други числа обозначил с *Луис Мелиан Лафинур*, *Олимар*, *сяра пики*, *кит*, *газ*, *котел*, *Наполеон*, *Агустин де Ведия*. Вместо петстотин, казвал *девет*... Аз се опитах да му обясня, че тази рапсодия от несвързани думи е точно обратното на бройна система. Казах му, че 365 означава три стотици, шест десетици, пет единици; подобен анализ липсва при «числа» като *Негърът Тимотео* или *побой*. Фунес не ме разбра или не пожела да ме разбере.“^[2]

Горе-долу. Да, горе-долу това си помислих, но не в смисъла, който влагаш.

Добре де, каза тя, аз съм свикнала. Не си се опитал да ме изнасилиш. Не си ми нашепвал мръсни думи в ухото. Ти си твърде възпитан за такова нещо. В твоите очи това би било равносилно на излизане от правия път. А сега безчестието те застига ненадейно и ти не знаеш как да се отървеш от него.

Ти смесваш две неща, казах ѝ. Два различни източника на срам, от две различни степени.

Може и така да е, може би бъркам два различни източника. Но има ли наистина различни видове срам? Мислех си, че срамът си е срам, щом веднъж си го изпитал. Добре, ще се съобразя с теб, нали ти си експертът, ти си знаещият. Какво ще правиш с твоя вид срам?

Не искам да издребнявам, прекъсвам го аз, но не е ли той повече анархист, отколкото социалист? Социалистите искат държавата да се разпорежда с всичко, нали така? Докато той непрекъснато повтаря, че държавата представлява банда разбойници.

Което е вярно, кимва Алан. Не съм несъгласен с тази страна от неговия анализ. Колкото повече държавата се намесва, толкова повече разбойници. Погледни само какво става в Африка. Африка никога няма да има икономика, защото там вилнеят бандитски държавни апарати, подкрепяни от бандитски армии, които събират данъци и от бизнеса, и от хората. Там се корени проблемът на твоя човек: Африка. Нали е родом оттам, акълът му е все там. Чисто емоционално той не може да се откъсне от Африка.

Значи това не е моят човек, вметвам.

Накъдето и да погледне, все Африка вижда и нейните бандити, продължава Алан, който изобщо не ме слуша. Той не разбира модерността. Няма никаква представа от мениджърския тип държава.

Която, намесвам се аз, изобщо не е бандитска държава.

Алан ме поглежда усмихнато. Ти да не си изпаднала вече под негово влияние, пита. На чия страна си?

Кабалистичната и кантианска притча на Борхес иска да ни каже, че порядъкът, който виждаме във вселената, може изобщо да не съществува в самата вселена, а само в парадигмите на мисълта, с която я възприемаме. Математиката, която сме изобретили (според някои) или открили (според други), която вярваме и се надяваме, че представлява, ключът към структурата на вселената, може със същата сила да се окаже личен език — личен на човешките същества с човешки мозък, — на който си драскаме заврънкулки по стените на нашата пещера.

Не знам, казах. Нямам никаква представа. Канех се да поясня (казах ѝ), че когато живееш в срамни времена, срамът те застига, срамът застига всекиго, и единственото, което ти остава, е да се научиш да живееш с него, защото той е твоя участ и твое наказание. Бъркам ли? Просвети ме, ако не е така.

Нека ти разкажа една история, рече тя. Може да помогне, може и да не помогне. Преди няколко години бях в Канкун, на полуостров Юкатан, пътувах заедно с моя приятелка. Бяхме седнали в един бар да пийнем нещо и завързахме разговор с едни американски момчета, колежанчета. Те ни поканиха да отидем да ни покажат яхтата си. Изглеждаха много прилични и възпитани, затова си казахме: защо пък не и тръгнахме с тях. Като стигнахме, те ни предложиха да излезем с яхтата в морето.

Не съм изпаднала под ничие влияние. Искам да чуя едно просто обяснение защо мениджърският тип държава да не е бандитска държава.

О'кей, ще ти обясня. Държавата е създадена, за да защитава своите граждани. Тя затова съществува: за да им осигурява защита докато те си гледат работата, което, взето заедно и *aufgehoben*, съставлява икономиката. Държавата изгражда щит около икономиката. Освен това (поне засега, поради липса на по-добра агенция) тя поема и макро-икономическите решения, когато такива трябва да се взимат, и ги привежда в действие; но това е друга история, за друг ден.

[1] забранен (нем.). — Б.пр. ↑

[2] Превод Анна Златкова, „Вавилонската библиотека“, изд. Народна култура, София, 1989. — Б.пр. ↑

19. ЗА ВЕРОЯТНОСТИТЕ

Известно е твърдението на Айнщайн, че Бог не си играе на зарове. Така той изразява едно вярване (вяра? надежда?), че законите, които управляват вселената, имат по-скоро детерминистки отколкото пробабилен^[1] характер.

За повечето физици днес представата на Айнщайн за това какво е физически закон изглежда доста наивна. Въпреки това Айнщайн е могъщ авторитет, на когото още могат да се позоват онези, чиито съмнения относно пробабилните твърдения и тяхната пояснителна стойност не могат да бъдат разсеяни.

Така и стана; отплавахме навътре в морето и няма да навлизам в подробности, само ще ти кажа, че те бяха трима, а ние — две, а и сигурно бяха решили, че сме просто две глупачки, две _putas, докато те бяха синове на доктори и адвокати, и какво се получава — те ни предлагат разходка в Карибско море, значи им го дължим, значи могат да правят с нас каквото си поискат. Те са трима. Трима яки млади мъже._

Да закриляш икономиката, Аня, не е бандитизъм. Може да се изроди в бандитизъм, но структурно не е бандитизъм. Проблемът на твоя сеньор К. е, че той не може да разсъждава структурно. Накъдето и да погледне, иска да вижда как лични мотиви движат нещата. Исква да вижда жестокост. Исква да вижда алчност и експлоатация. Всичко възприема като нравоучителна пиеса — доброто срещу злото. Онова, което обаче не успява да види или отказва да види, е, че отделните хора са актьори в структура, която превъзхожда индивидуалните мотиви, минава отвъд доброто и злото. Дори онези типове в Канбера и другите държавни столици, които може би наистина са бандити на личностно равнище — тук съм готов да призная една точка в негова полза, —

които по всяка вероятност търгуват с влияние и крадат тайничко, трупат за в бъдеще и така се облагодетелстват, дори тези момчета работят в рамките на системата, независимо дали го съзнават, или не.

Ето например едно съвършено произволно твърдение, нещо, с което се срещаме всеки ден: че хората с наднормено тегло са изложени на по-голям риск от сърдечен инфаркт. Какво означава това предположение, строго погледнато? То означава, че ако претеглите сто или хиляда души на една и съща възраст и ги разделите на две категории — с наднормено тегло и без наднормено тегло („нормално“ тегло), и използвате един или друг предварително избран критерий за това какво се разбира под наднормено тегло, и проследите техните случаи в определен отрязък от време, ще откриете, че броят на хората с наднормено тегло, които са засегнати от сърдечен инфаркт до определена възраст е пропорционално по-голям от броя на онези с „нормално“ тегло, които също са преживели сърдечен инфаркт; и дори броят на една от групите, които изучавате, на практика да *не* се окаже по-голям, ако повторите изследването много пъти на различни места, с различни хора и в различни по продължителност периоди, *ще излезе*, че броят им е по-голям; а дори и броят им *все още* да не е по-голям, ако упорито продължите да повтаряте изследването достатъчно често, в крайна сметка той *ще стане* по-голям.

Същия ден не се върнахме в пристанището. На втория ден в открито море моята приятелка изпадна в нещо като нервна криза и направи опит да скочи от яхтата, което вече ги изплаши, затова пуснаха котва в едно малко рибарско село надолу по брега и там ни стовариха. Краят на едно малко приключение, така са си помислили, сега да вървим да търсим друго.

Тоест в рамките на пазара, прекъсвам го.

Щом така предпочиташ, добре — в рамките на пазара. Което е отвъд доброто и злото, както е казал и Ницше. Добронамерени

или злонамерени, мотивите в крайна сметка си остават мотиви и толкоз, вектори на матрицата, които с течение на времето се изравняват. Но твоят човек не го вижда. Той идва от друг свят, от друга ера. Не може да проумее модерния свят. Явлението, което представляват съвременните Съединени щати, е съвършено непонятно за него. Стане ли дума за Щатите, той вижда само битка между доброто и злото, между злото в лицето на оста Буш-Чейни-Ръмсфелд, от една страна, и добрите терористи — от друга, заедно с техните приятели културните релативисти.

А Австралия, питам го аз. Какво в Австралия е напълно непонятно за него?

Ако попитате въпросния изследовател как той или тя могат да бъдат сигурни, че в крайна сметка бройката ще се окаже вярна и по този начин твърдението за причинно-следствена връзка между наднорменото тегло и сърдечния инфаркт ще бъде доказана, вашият въпрос ще бъде перифразиран и на него ще му бъде отговорено по следния начин: „Аз съм деветдесет и пет процента сигурен“ или „Аз съм деветдесет и осем процента сигурен“. Какво значи да си деветдесет и пет процента сигурен, може да попитате вие. „Ами това значи, че ще бъда прав най-малко в деветнайсет от двайсет случая; или ако не в деветнайсет от двайсет, тогава в деветнайсет хиляди от двайсет хиляди“, ще ви отговори изследователят. И кой е настоящият случай, ще попитате вие, деветнадесетият или двадесетият, деветнайсет хилядният или двайсет хилядният?

Но точно тук сбъркаха. Това не беше краят. Ние се върнахме в Канкун и подадохме оплакване в полицията, знаехме имената им, разказахме им и всякакви други подробности и те издадоха заповед за задържането им. Момчетата бяха арестувани още в следващото пристанище, където се бяха отбили, яхтата им беше конфискувана, а случката стигна чак до вестниците в Кънетикът, или откъдето там бяха, и те здравата го загазиха.

Той не разбира политиката на Австралия. Търси големи въпроси и като не ги вижда, бърза да произнесе присъдата си над нас: австралийците са хора тесногръди, нетолерантни, безчувствени (за доказателство погледнете случая с бедния Дейвид Хикс), а що се отнася до нашата политика, тя нямала съдържание, била само състезание между личности и вулгарни словесни престрелки. Да, разбира се, Австралия не се занимава с големи въпроси. Такива няма и в никоя модерна държава, вече не. Това е, което определя модерността. Големите въпроси, въпросите, които имат значение, вече са разрешени. Дори политиците го знаят дълбоко в себе си. Политиката вече е извън полето на действието. Тя е странична атракция. И твоят човек трябва да е благодарен за това, а не да се цупи и вечно да недоволства, както обича да прави. Ако иска старомодна политика, където хората правят държавни преврати и се избиват помежду си, където няма сигурност и всички държат парите си под дюшека, тогава трябва да се върне в Африка. Там ще се чувства като у дома си.

Кой случай е настоящият? Кой случай съм аз? Какво трябва да означават за мен вашите твърдения относно преяждането и последствията от преяждането? Ако искам да избегна сърдечен инфаркт, тогава трябва да ям умерено — това е заключението, което трябва да си направя. Но давате ли ми гаранция, че ако ям умерено, тогава няма да получа сърдечен инфаркт? Не. Бог си играе на зарове. Не е възможно пробабилните твърдения да бъдат опровергавани с примери, тъй като това не е в природата им. Те могат да бъдат потвърждавани или опровергавани само по пробабилен път, тоест чрез други статистически изследвания, провеждани върху масиви от данни; и опровергаването може да се случи само под формата на: „Твърдението, че рискът от сърдечен инфаркт е по-висок при хора с наднормено тегло, не може да почива на вероятности и, следователно, в този смисъл вероятно не е валидно.“

Защо ти разказвам тази история ли? Защото когато отидохме в полицията, шефът, един полицейски капитан, много приятен човек,

много отзивчив, ни каза: Сигурни ли сте, че искате това (имайки предвид, сигурни ли сте, че искате тази история да се разчуе), защото, нали знаете, че безчестието, _infamia_, е като дъвка — до каквото се допре, залепва._

Алан е на четирийсет и две. Аз съм на двацет и девет. Петък вечер е. Бихме могли да излезем навън и да се забавляваме. Вместо това, какво правим? Седим самички, прием бира и съзерцаваме движението в един отрязък от пристанището на река Дарлинг, който се вижда между високите сгради, обсъждаме стареца от партера — дали бил социалист, или анархист. Или по-скоро седим сами и Алан ми обяснява какво и как му е на стареца от партера. Не се сърдя на Алан, но истината е, че нямаме никакъв светски живот. Алан не харесва моите бивши приятели от времето преди да го срещна, самият той няма никакви приятели, освен колегите в работата му, с които, както твърди, се виждал достатъчно често през седмицата, за да им гостува и през уикенда. И ето ни, седим като две самотни стари врани, кацнали на клон.

Не мислиш ли, че отделихме твърде много време на сеньор К., казвам.

Съвършено права си, отвърща ми Алан. За какво друго искаш да говорим?

Как всъщност реагират хората, като им се каже, че ако прекаляват с яденето, са изправени пред „повишен риск“ от сърдечен инфаркт? Единият от отговорите е: „Какъв е смисълът да живея, ако не мога да се наслаждавам на храната си?“, което с други думи означава, че като тегли чертата на преимуществата и недостатъците, човек решава, че един кратък и дебел живот е за предпочитане пред един дълъг и тънък живот. Друг възможен отговор е: „Дядо ми беше дебел и живя до деветдесет години“, което означава „Вие ми предлагате слабото тяло като закон, който важи за всички хора, но въпреки това аз вече съм го оборил за себе си с конкретен пример“. А моят собствен отговор е: „Аз не разбирам какво значи «повишен риск». Моля,

обяснете го просто и ясно, на език, който не включва такива абстрактни понятия като *възможност*, *вероятност*.” (Не може.)

Пробабилните предположения представляват един неголям свят. Онова, което е заявено пробабилно може да бъде изтълкувано само от гледна точка на пробабилизма. Ако не мислите с тези понятия, предричанията, които се явяват следствие от този пробабилен свят, изглеждат безсъдържателни. Може ли човек да си представи как Сфинкса предсказва на Едип, че по всяка вероятност ще убие баща си и ще се ожени за майка си? Може ли човек да си представи как Исус казва, че по всяка вероятност той ще дойде отново?

И знаеш ли какво му отговорих? Казах му: живеем в двайсети век, _capitano (беше още двайсети век). В двайсети век, когато мъж изнасили жена, той се покрива с безчестие._

Не искам да говорим. Искам да правим нещо.

Можем да отидем на кино, предлага ми Алан. Ако изобщо има нещо, което да става за гледане. Искаш ли да отидем на кино?

Ако и ти искаш, отговарям му. Онова, което не му казвам, е: не можем ли да правим нещо друго, ей така, за разнообразие?

Сеньор К. изказва своите мнения за Бог, за вселената и за всичко останало. Той записва мненията си (бръм-бръм), които аз чинно преписвам (трак-трак), а някъде надолу по веригата германците ще купят книгата му, ще я зачетат (ја ја). Що се отнася до Алан, той по цял ден стои прегърбен пред компютъра си, после се прибира вкъщи, разказва ми какво е неговото мнение относно лихвените проценти и последните ходове, предприети от банка „Маккуори“, които аз чинно изслушвам. Ами аз? Кой да чуе моите мнения?

Какво точно не успявам да взема под внимание, като говоря по този начин? Че пробабилистичните закони на квантовата физика ни дават по-добра възможност да си представим и проумеем вселената в сравнение със старите детерминистки закони, по-добра, защото

субстанцията на вселената е, в известен смисъл, недетерминирана и следователно законите по своята природа са в по-голямо съгласие с действителността ли? Че начинът на разсъждение относно връзката между настоящето и бъдещето, представена от предричания, почива на едно архаично схващане за времето ли?

Какво би представлявал животът, ако човек започне да приема всяко правило, заявено от пробабилна гледна точка? „Ако заложиш на еди кой-си кон, по всяка вероятност ще си хвърлиш парите на вятъра.“ „Ако караш с превишена скорост, по всяка вероятност ще те арестуват.“ „Ако напишеш пиеса за нея, по всяка вероятност ще ти я отхвърлят.“ Разговорният израз за претегляне на вероятностите се нарича „поемам риск“. Кой може да каже дали животът с риск (вероятно?) не е за предпочитане пред живота по правилата?

Безчестието ползва по мъжа, не по жената. Поне там, откъдето идвам, това е така. И подписахме документите, моята приятелка и аз, след което си тръгнахме.

И? — попитах.

Има и нещо друго, което не ми дава мира. Алан казва, че според сенъор К. австралийците са станали безчувствени, което се доказвало от отношението им към съдбата на Дейвид Хикс. Да, ама сенъор К. никога не е споменавал Дейвид Хикс преди последната порция страници, които преписвах вчера, и които никога не съм обсъждала с Алан (просто не ми се удаде случай). Тогава откъде Алан знае за Дейвид Хикс? Дали не претърсва нещата зад гърба ми? И защо ще го прави?

[1] От пробабилизъм, тоест възгледът, че единствената стойност на знанието е вероятностната, тъй като истинното е непознаваемо. — Б.пр. ↑

20. ЗА НАБЕЗИТЕ

Поколението от бели южноафриканци преди моето, поколението на моите родители, е станало свидетел на важен момент в историята на страната, когато хората от старата племенна Африка започнали масово да се преселват в по-големите и по-малки градове в търсене на работа, заселвали се там, устройвали се, раждали деца. Този епохален момент в живота на поколението на моите родители бил интерпретиран като същинско бедствие. Без да се замислят, те решили, че африканските деца, родени в градовете, по някакъв начин винаги ще носят в душите си спомена за това преселение, ще носят онова вътрешно съзнание за себе си като възлово, преходно поколение между стара и нова Африка, и ще погледнат на новата си градска среда като на нещо ново, непознато, удивително — подаръкът на Европа за Африка.

Но животът не върви точно така. Светът, в който сме родени — всеки един от нас, — е *нашият* свят. Влакове, коли, високи сгради (отпреди три поколения), мобилни телефони, евтини дрехи, храна на крак (настоящото поколение) — те съставляват света *такъв, какъвто е*, безспорен и със сигурност не дар от някакви си чужденци, не дар, на който да се удивляват и за който да изпитват благодарност.

И нищо. Това е всичко. Останалото не те засяга. Когато ми казваш, че вървиш приведен под бремето на собственото си безчестие, аз се сецам за онези момичета от едно време, които са имали лошия късмет да бъдат изнасилени, след което е трябвало да носят черно до края на живота си — да носят черни дрехи, да се свиват по ъглите, никога да не могат да отидат на празненство, никога да не могат да се омъжат.

Какво мислиш за това, което сеньор К. казва за науката, питам Алан, за числата, за Айнщайн и така нататък?

Алан не е учен, той има научна степен по управление на бизнеса, но е станал истински факир по математическо моделиране, дори прави семинари на тази тема. Той чете много и знае много.

Градското дете не носи у себе си белезите на южноафриканския буш. Тоест не можем да говорим, че съществува някакъв „болезнен преход към модерността“. Чернокожите деца, които моите родители бяха покровителствали, се оказаха далеч по-модерни от тях самите, които още навремето, като съвсем млади, се бяха преселили от различни ферми и затънтени провинции към градовете и дълго носеха у себе си въпросните обноски, типични за селския бит и възпитание.

Аз също не бях предпазен от тяхната грешка. През годините, когато Кейптаун беше моят дом, аз гледах на него като на „моя“ град, не само защото бях роден в него, а преди всичко защото познавах историята на това място достатъчно добре, за да виждам миналото му, ширнало се като палимпсест под неговото настояще. Но за бандите от чернокожи младежи, които безделничат сега из улиците и не знаят какво да правят, това е „техният“ град, а аз съм аутсайдер. Историята има живот само когато намери приют в съзнанието ти; тя е бreme, което никой свободен човек не може да бъде принуден да носи.

Хората виждат онова, което наричат вълна от престъпност, заливаща новата Южна Африка, и поклащат глава. Накъде върви страната, питат се те. Но тази вълна не е нещо ново. Когато самите те се установявали в тази земя преди три века, заселниците от северозападните части на Европа възприели същата практика на набези (плячкосвали добитък, задигали жени), която бележи отношенията между бандите и отдавна живеещите там племена. Набезите в южните части на Африка от ранните колониални времена имали особен концептуален статус.

Тъй като не съществували закони, които да управляват отношенията между отделните групи, това не можело да се нарече престъпване на закона. В същото време не било и война в истинския смисъл на думата. Повече приличало на спорт, културна дейност със сериозен отглас, нещо като годишни състезания или решаваща битка, отстоявана докрай, която се разигравала между съседни градове в една

Европа от миналото. В нея младите мъже от един град се опитвали със сила да отнемат важен талисман, пазен и закрилян от младите мъже в другия град. (По-късно тези състезания се видоизменят под формата на спортни игри.)

Хиляди хора от населените с чернокожи области в Южна Африка, предимно млади мъже, стават всяка сутрин и — поединично или на банди — тръгват да плякосват населените с бели области. За тях тези набези са работата им, занаятието им, забавлението им, техният спорт: да видят какво могат да задигнат и да си го отнесат у дома, по възможност без стълкновения, за предпочитане без намесата на професионалните защитници на имуществото, тоест полицията.

Набезите представлявали болезнен трън в плътта на губернаторите на колонията поради непрекъснатата заплаха този омагьосан кръг от отмъстителни разплати ала „зъб-за-зъб“ да ескалира във война. Онова, което в крайна сметка започва да се нарича апартейд, представлявало новият настръхнал отговор на социалното инженерство и на една практика, с която поколения въоръжени фермери не успели да се преборят.

Така че... нещо не си разбрал, господин К. Разсъждаваш по старому. Грешен анализ, както би казал Алан. Малтретиране, изнасилване, измъчване, няма значение какво: новината е, че те — стига да не са по твоя вина, стига да не си отговорен за тях — не те покриват с безчестие. Така че напразно се терзаеш.

Всяка негова дума, казва Алан, е чиста глупост. На това аз му викам математически мистицизъм. Математиката не е някакво загадъчно умуване за природата на числото „едно“ срещу природата на числото „две“. В нея изобщо не става дума за никаква природа. Математиката е действие, действие преследващо цел, като тичането.

Тичането няма природа. Тичането е нещо, което правиш, когато искаш бързо да стигнеш от точка А до точка Б. Математиката е това, което правиш, когато искаш да стигнеш от В до О, тоест от въпроса до отговора, бързо и сигурно.

След двайсетте години на двайсети век, когато южноафриканските градове започнали да придобиват модерния си мултиетнически вид, пред градските потомци на същите тези фермери се открили две големи възможности да отговорят на набезите от черните квартали на градовете. Едната била да противодействат: набезите да бъдат формулирани като престъпление и полицията да се ангажира с извършителите им като ги преследва докрай и наказва. Другата — да действат: да очертаят граници между черните и белите квартали и полицията да охранява тези граници, квалифицирайки всяко своеволно навлизане от черните към белите квартали като престъпление само по себе си.

Противодействието като възможност се провалило още преди три века. През 1948 г. белите гласуват в полза на втората възможност, тоест да се предприемат конкретни действия, и останалото е история. Но на практика институцията „очертаване на граници“ засилва социалната мобилност на черните и намалява социалната мобилност на белите до степен на нетърпимост, като по този начин бетонира и класовия, и расовия антагонизъм, докато в един момент машината, създадена специално да патрулира тези граници, се превръща в твърде скъпоструваща, тоест в една пуснала пипалата си навред, бюрокрация на държавния апартейд.

Това е. Тя си каза приказката, защити си тезата. Дойде моят ред да взема думата.

Изчаквам го да каже още нещо, но това е всичко.

А вероятностите, питам. Какво мислиш за казаното от него по повод вероятностите — пак ли всичко е дрън-дрън?

21. ЗА ИЗВИНЕНИЕТО

В една нова книга със заглавие „Смисъл и безсмислие в историята на Австралия“ Джон Хърст се връща към въпроса дали белите австралийци е трябвало да се извинят на туземното население за нашествието и завладяването на земите им. В доста скептичен дух авторът се пита дали едно извинение без обезщетение може да означава нещо, дали то не е всъщност „безсмислие“.

Това е парлив въпрос не само за потомците на белите заселници в Австралия, но и за техните събратя по съдба в Южна Африка. В Южна Африка положението е в известен смисъл по-добро отколкото в Австралия; там предаването на земеделската земя от белите на черните, макар и принудително, открива на практика една възможност, докато в Австралия не е така. Владееенето на земя, земя, която се измерва с хектари и хектари и на която могат да се отглеждат всякакви култури, както и добитък, има огромен символичен смисъл, дори когато значението на дребното земеделие намалява от гледна точка на националната икономика. По този начин всяко парче земя, което преминава от собственост на белите в собственост на черните, бележи стъпка в процеса на възстановяване на справедливостта, чиято цел е възвръщането на предишното статукво.

Човекът не е остров, започнах. Тя ме зяпа в недоумение. Ние всички сме част от главното, от голямото, казах. Нещата не са се променили, госпожице учителко Аня.

Пак, отвърща Алан. Дрън-дрън и пълно невежество. Изостанал е поне със сто години. Ние живеем в пробабилистична вселена, в квантова вселена. Шрьодингер го е доказал. Хайзенберг го е доказал. Айнщайн не е бил на същото мнение, но се оказало, че не е прав. И в крайна сметка му се наложило да си го признае.

Такива драматични промени обаче не се предприемат в Австралия, където в сравнение с Южна Африка натискът отдолу е незначителен и спорадичен.

Австралийците, които не са част от туземното население — почти всички, само с малки изключения — се надяват въпросът да се разреши от само себе си, по същия начин, по който в САЩ въпросът за правата на местните туземци върху земята е бил премълчаван, докато потъне и изчезне.

В днешния вестник чета съобщение от американски адвокат, специалист по правни обезщетения, който срещу хонорар от 650 долара на час е готов да консултира австралийски компании как да формулират извиненията си, без да признаят своята отговорност и правото на възмездяване. Стъпка по стъпка официалното извинение, което би трябвало да има най-висок символичен статус, се обезценява, тъй като бизнесмени и политици са се научили, че в настоящите условия — това, което наричат настоящата „култура“ — има начини да се заеме морално достойна позиция без риск от материални загуби.

Това развитие е донякъде свързано с феминизацията и със сантиментализацията на поведението, което започва преди две-три десетилетия. Човекът, който е твърде сдържан, за да се разплаче или твърде упорит, за да се извини — или по-точно, който отказва да изиграе (убедително) акта на разплакване, или който отказва да поднесе (убедително) извинение — се превръща в динозавър и посмешище, тоест той престава да бъде модерен човек.

Безчестието няма да се отмие, няма да се отдръпне.

А преди квантовата вселена, питам аз. А преди сто години? В друг вид вселена ли сме живели?

Алан ме поглежда с един от сърдитите си погледи, този път много сърдит наистина, сякаш ми казва *Аз съм шефът, не забравяй това*. Аня, ти на чия страна си, пита ме. Никога не ме нарича Аня, освен когато е бесен.

На твоя страна съм, Алан, отговарям му. На твоя страна съм. Само дето искам да разбера какви са доводите.

Първо Адам Смит е поставил разума в услуга на интересите; сега и чувствата се поставят в услуга на интересите. В течение на това последно развитие, концепцията за искреност е изкорнена от всякакво съдържание. В днешната „култура“ малцина си дават труда да разграничат — или по-точно малцина са в състояние да разграничат — искреността от показната искреност, също както малцина правят разлика между религиозна вяра и показно спазване на религиозни ритуали. В отговор на колебливия въпрос *Това истинска вяра ли е?* или *Това истинска искреност ли е?* човек получава само един празен поглед. Истина ли? Какво е това? Искреност ли? Разбира се, че съм искрен — нали вече го казах.

Скъпоструващият американец консултира своите клиенти не как да поднесат истинските си (искрени) извинения, нито как да поднесат мнимите си (неискрени) извинения, които да приличат на истински (искрени) извинения, а само как да поднесат извиненията си така, че в тях да не се съдържа възможност да бъдат подведени под съдебна отговорност. В неговите очи, както и в очите на неговите клиенти, едно нережисирано и нерепетирано извинение може да се окаже прекомерно, неподходящо, непремерено (и следователно лъжливо), което ще рече, че може да струва пари, парите, които са мерилото за всичко.

Джонатан Суифт, ти трябваше да живееш сега.

То още притежава старата си сила да полепва. Твоите три американски момчета — никога не съм ги виждал, но въпреки това те опозоряват и мен.

Вярно е, аз наистина съм на страната на Алан. Аз съм за Алан, а и да бъдеш с един мъж означава да бъдеш на негова страна. Но напоследък се чувствам като притисната между него и сеньор К., между суровата реалност, от една страна, и

категоричните мнения — от друга, и то до такава степен, че понякога ми се иска да се отдръпна и да си остана насаме. Щом толкова се вълнуваш от мненията на Сеньора, искам да кажа на Алан, тогава върви ти да му преписваш текстовете, ти му стани машинописка. Само дето той пръста си няма да помръдне за такова нещо, просто ще изтръгне лентата от машината и ще я хвърли на боклука. *Глупости!*, ще изкрещи ядосано. *Дано се провалиш! Дано се продъниш! Дявол да те вземе!* Старият бик и младият бик са навирили рога. А аз? Аз съм младата крава, която и двамата се мъчат да впечатлят, но на която вече ѝ е писнало от техните изпълнения.

22. ЗА ДАВАНЕТО НА УБЕЖИЩЕ В АВСТРАЛИЯ

Полагам големи усилия да разбера начина, по който австралийците се отнасят към бежанците, но не успявам. Онова, което ме озадачава, са не самите закони, които изискват подаването на молба за убежище (колкото и строги да са изискванията в тях, човек може да защити доводите им най-малкото като поносими), а начинът, по който те се спазват. Как е възможно един свестен, великодушен и сговорчив народ да си затваря очите, когато чужденците, пристигащи по неговите брегове, хора съвсем безпомощни и безпарични, са обект на такова безсърдечно отношение, на такова жестоко бездушие?

Предполагам, отговорът е, че хората не просто си затварят очите. Предполагам, истината е, че се чувстват неловко, дори отвратително, до такава степен, че за да предпазят себе си, както и собственото си усещане, че наистина са свестни, великодушни, сговорчиви и така нататък, те трябва да си затварят и очите, и ушите. Съвсем естествена реакция, съвсем човешка. Голяма част от обществата в Третия свят се отнасят със същата безсърдечност към прокажените.

И ще бъда много изненадан, ако в твоите съкровени дълбини те не са продължили да те обезчестяват.

Той твърди, искам да кажа Алан твърди, че ако стоиш извън пробабилистичния дискурс, тогава всякакви изказвания на тема вероятности нямат смисъл. Това безспорно е така. Но това, което той забравя, е, че в една пробабилистична вселена няма място, където да застанеш извън пробабилността. Това е също като неговата идея, че числата означават нещо, което е извън тях, въпреки че не може да каже какво. Фактът е, че числата са си просто числа. Те не олицетворяват нищо друго. Те са болтове и гайки, болтовете и гайките на математиката. Те са това, което ние използваме, когато работим с математиката в реалния свят.

Огледай се. Погледни мостовете. Погледни потока на движението. Погледни движението на парите. Числата не бездействат. Математиката работи. Както и вероятностите. Това е всичко, което ни трябва да знаем.

Що се отнася до хората, създали настоящата система за бежанците, онези, които сега я управляват, много е трудно човек да проумее какво са имали предвид. Дали изобщо са се замисляли, дали изобщо са имали някакви съмнения? По всяка вероятност не. Ако от самото начало са възнамерявали да създадат проста, действаща и хуманна система за приемането на бежанци, те със сигурност са могли да я направят. Но онова, което са създали на практика, е система за възпрепятстване, един театър, в който се разиграват всевъзможни спънки. Системата казва: *Ако пристигнете в Австралия без документи, ще се озовете в чистилището. Затова хубаво си помислете.* В това отношение бежанският лагерът „Бакстър“ в пустинята на Южна Австралия по нищо не се различава от Гуантанамо. *Вижте: ето какво се случва с онези, които преминават прокараната от нас граница. Вече сте предупредени.*

Като доказателство за това, че системата им действа безотказно, австралийските власти посочват намаляването на броя на онези, които те наричат „незаконно пристигащи“, откакто системата е въведена. И те са прави: като метод за възпиране системата им работи отлично. Възпиране, на английски deterrence, което идва от *terrere*, тоест ужасявам, сплашвам.

Изглежда човек забравя, че Австралия никога не е била обетована земя, нито нов свят, нито райски остров, който щедро предлага своето изобилие на новодошлия. Тя е възникнала от архипелаг на наказателни колонии, собственост на абстрактната Корона. Първо минаваш през вътрешните порядки на съдебната система, после те транспортират до края на света. Животът в Антиподите е бил замислен като наказание; нямало никакъв смисъл да се оплакваш, че е непоносим.

Днешните бежанци не се намират в по-различно положение от това на някогашните каторжници. Някой, или по-вероятно някой комитет, е скалпил система за „обработка“ на бежанците. Тази

система е била одобрена и приета и сега се изпълнява безпристрастно, без изключения, без милосърдие, дори когато постановява, че хора трябва да бъдат затваряни за неопределено време в килии, в лагери наред пустинята, унизявани и докарвани до лудост, а после наказвани заради лудостта им.

Също както и в Гуантанамо, бежанският лагер „Бакстър“ (пardon: съоръжението „Бакстър“) също цели смачкването на мъжкото достойнство и чест. В случая с Гуантанамо целта е когато затворниците най-накрая излязат на свобода, да представляват само една кука, психически съсипана човешка черупка; в най-лошия случай „Бакстър“ постига същия ефект.

Никога преди това не бях мислил за Аня като за човек мек или твърд. Ако изобщо съм си мислил за нея в някакъв материален план, то беше като за сладка: сладка като обратно на солена, златна като обратно на сребърна, земна като обратно на въздушна. Но ето че изведнъж тя стана като от камък, като от кремък.

Алан, шпионираш ли ме, попитах го със съвсем спокоен тон.

Той ме изгледа свирепо. Да не си полудяла, рече. За какво ми е притрябвало да те шпионирам?

Алан го бива за много неща, но не и да лъже. Винаги разбирам кога ме лъже и той го знае. Затова ме изгледа така страшно, за да ме стресне, да ме изплаши.

Никога преди това не съм ти говорила нищо за вероятностите, казах плахо. Тогава откъде знаеш какво мисли сеньор К. за вероятностите?

23. ЗА ПОЛИТИЧЕСКИЯ ЖИВОТ В АВСТРАЛИЯ

Според Джудит Брет, чийто последен трактат върху Австралия на Джон Хауард чета в момента, австралийската Либерална партия, подобно на Маргарет Тачър, не вярва в съществуването на обществото. Това ще рече, че се проповядва една емпирическа онтология, според която едно нещо съществува само ако можеш да го ритнеш с крак. Обществото в очите на тази партия, както и в очите на Тачър, представлява абстракция, съчинена от академичните социолози.

Нещата, в които либералите вярват със сигурност, че съществуват, са: (а) индивидът, (б) семейството и (в) нацията. Семейството и нацията са двете обективно съществуващи (в смисъл, че може да ги ритнеш с крак) групи, в които попадат отделните индивиди. Към нацията и към семейството индивидът принадлежи по неизбежност и по рождение. Всяка друга група между нивото на семейството и нивото на нацията има доброволен характер: също както човек може да си избира футболен клуб, към който да принадлежи, или пък да си избере изобщо да не принадлежи към никакъв футболен клуб, както може да си избере религия и дори да предпочете определена обществена класа.

От очите ѝ се стрелнаха лъчи на чист леденостуден гняв. Не ми казвай как аз се чувствам!_, изсъска през зъби. Имаше много дребна фигура, за да кажа, че е внушителна, беше и доста неподходящо облечена, но изпъна снага, разгъна се в цялата си царствена осанка. Какво знаеш ти!_

Никога не съм те шпионирал, развика се Алан. Никога не бих направил такова нещо. Но, след като питаш, ще ти кажа откъде знам. На компютъра в апартамента му има следяща програма. От нея разбирам какво прави.

Бях толкова смаяна, че не можах да си отворя устата. Но защо си го направил, попитах най-накрая. Той така или иначе не използва компютър, зрението му е много слабо. Мисля, че ти казах. Точно затова ме нае да му пиша.

Като че ли има нещо наивно, дори ограничено във вярата на Хауард, че само чрез упорит труд и спестовност човек може да надскочи произхода си и да се присъедини към голямата австралийска безкласовост. От друга страна онова, което Хауард вижда като уникално — и определящо, — като типично австралийско, е точно тази широко разпространена добронамереност, която насърчава хората да се издигат над средата, в която са се родили. (Тук контрастът, който той вижда, е предимно със страната-майка, Великобритания, където невидими връзки придържат човека към класата, от която произхожда.) А добрият късмет в тези времена на благоденствие като че ли само потвърждава възгледа на Хауард: една значителна част от днешната средна класа австралийци — средната класа по икономически критерии е всичко, което според либералите има значение — произхожда от средите на работническата класа.

Недостатъците на това опростенческо схващане за обществото се проявяват при въпроси, свързани с расата и културата. Нерасистка Австралия е — в очите на либералите — страна, в която никакви бариери не пречат на човек от туземното население или с друг расов произход да стане пълноправен член на австралийската нация и пълноправен участник („играч“) в австралийската икономика. Всичко необходимо за постигането на пълноправен австралийски статус е енергичност, упорит труд и вяра в собствените възможности.

На следващата сутрин, заедно с диска, в пощенската си кутия намерих и следната бележка, написана със закръгления ѝ, ученически почерк:

Е, истината е, че използва компютър. Знам го със сигурност. Използва го всеки ден. Главно заради имейлите. Всичко, което

преписваш за него, веднага го качва на твърдия диск. И там вече аз го засичам. Ако ти е казал, че зрението му е зле и не може да пише на машина, това е измислица. Но онова, което не може, е да контролира мускулите си. Затова работи толкова бавно на клавиатурата.

Подобен наивен оптимизъм господстваше сред добронамерените бели в Южна Африка след 1990 г., когато законът за запазване на работни места въз основа на расов признак беше отменен. За тези хора краят на апартейда означаваше, че повече няма да има бариери пред никого, независимо от расата, стига той да желае да осъществи своя икономически потенциал. Оттук дойде и голямото им изумление, когато Африканският национален конгрес гласува закон, който даваше преднина, предпочитание и привилегия на всички чернокожи на пазара на труда. Според либералите, не можеше да има никакъв по-нататъшен регрес, стъпка назад към онова отминало време, когато цветът на кожата е бил по-важен от образованието, от амбициите или трудолюбието на човека.

Либералите — в Австралия, както и в Южна Африка — смятат, че само пазарът трябва да решава кой ще се издига и кой няма. Че ролята на правителството трябва да се самоограничи до това да създава условия, в които хората да могат да поставят на „тезгяха“ своите възможности, предприемчивост, подготовка или каквито други форми на нематериален капитал притежават, които впоследствие (тук идва моментът, когато икономическата философия се превръща в религиозна вяра) ще ги възнаградят малко или много според техния принос (тяхната „производителност“).

Въпреки че съм роден в по-ранно време, възпитан съм в почти същия начин на разсъждение — в подозрение към философския идеализъм и въобще към всякакви идеи, в кучешки индивидуализъм, максимално стеснени представи за напредък и самоусъвършенстване и с вечното нравоучение за силата на упорития труд.

„Това е последната порция, която пиша за теб. Не понасям отношението ти, това, че ме подценяваш. А.“

Затова почеркът му прилича на детски. Затова те е наел. За да пишеш нещата му вместо него. Но то никога не е било главната причина. Той е луд по теб, Аня. Не знам дали си даваш сметка. Не ми се сърди. Не ревнувам. Това е свободна страна. В кого ще се влюбва си е негова работа. Но ти трябва да знаеш.

Онова, което липсваше по мое време, беше оптимистичната вяра в механизмите на пазара. Пазарът, така казваше майка ми, е черна зловеща машина, която смила и поглъща стотици съдби, за да възнагради един-единствен щастливец. Поколението на майка ми имаше подчертано предмодерно отношение към пазара: че е творение на дявола; че само грешните и злите преуспяват, докато за честния и упорит труд няма сигурна награда, не и на този свят; въпреки това, без упорит труд съвсем пък няма никаква награда, с изключение, разбира се, на случаите с грешните, злите и мошениците. Това беше начин на мислене, подкрепен и дори подсилен от техните любими романисти: Харди, Голсуърти и всички трагически натуралисти.

Оттук идва и глупавото постоянство, с което преследвам моите малки проекти до ден-днешен. Неотстъпчиво вярвам, че трудът сам по себе си е благо, независимо дали дава добри резултати, или не. Ако някой икономически рационалист хвърли поглед върху фактите в моя живот, той ще се усмихне и ще поклати глава.

„Ние всички сме играчи на световния пазар: ако не се конкурираме, ще загинем.“ Пазарът е там, където сме ние, навсякъде където се намираме. Как се докарахме дотук, по-добре да не питаме. То е все едно да дойдеш на този свят без да си знаеш родителите, няма как да избираш. Тук сме и това е всичко. Сега съдбата ни е да се конкурираме.

Подпрых бележката на масата пред себе си. Как да я тълкувам?

**Какво друго си шпионирал, Алан, за което не си ми казал?
Той мълчи.**

На онези, които твърдо вярват в механизмите на пазара, няма как да им обясниш, че ти например нямаш никакво желание да се конкурираш със своите събратя и затова предпочиташ да се оттеглиш от това състезание. Можеш да се оттеглиш, щом така предпочиташ, ще ти кажат те, но твоите конкуренти със сигурност няма да те последват. В мига, в който положиш оръжието си, ще бъдеш посечен. Защото ние сме въввлечени в неизбежна битка на всеки срещу всеки.

Но със сигурност не Бог е сътворил пазара — нито Бог, нито Духът на историята. И щом ние, човешките същества, сме го изградили, нима не можем да го разградим и да го построим наново, но вече в по-хуманна форма? Защо светът трябва да представлява гладиаторски амфитеатър под надслов: убий или ще бъдеш убит, а не, да речем, един оживен кошер или мравуняк, където всички работят съвместно?

В полза на изкуствата обаче може да се каже най-малко следното: всеки творец се стреми към най-доброто, но въпреки това опитите сферата на изкуството да бъде превърната в джунгла на съперничества не се радват на голям успех. Бизнесът иска да финансира конкуренцията в изкуството, както е повече от готов да налива пари във всякакви спортни състезания. Но, за разлика от спортистите, творците знаят, че истината не е в конкуренцията, тя е само едно рекламно шоу за пред хората. В крайна сметка творецът не ламти за състезания, за него е по-важно да търси истинското, доброто и красивото.

Като предупреждение за прекратяване на договора от страна на моята машинописка и нищо повече, така ли? Или като зов за помощ от една млада жена с по-тревожна душа, отколкото съм си мислел, така ли?

Да не би да искаш да ми кажеш, че той тайно пише за мен? Чел ли си личния му дневник? Защото, ако си го чел, това наистина ще ме ядоса. Каква неразбория! Каква каша! Ще ми се никога да не се бях захващала. Все пак кажи ми истината: ровиш ли се в личните му мисли?

(Странно как настъплението на користния индивидуализъм изтиква човека в ъгъла на реакционния идеализъм.)

Какво да кажа за Лейбъристката партия на Австралия? След като претърпя няколко изборни загуби, сега е критикувана, че набирала своите лидери от средите на едно тясно ограничено политическо съсловие, от средите на хора без житейски опит извън политиката и извън партията. Лично аз нямам никакви съмнения, че критиката е справедлива. Но в това отношение австралийската лейбъристка партия не прави изключение. Много елементарна заблуда е да твърдим, че след като сме ги избрали демократично, политиците наистина представляват народа. Затвореният живот, който води типичният политик, прилича много повече на живота във военна каста или в мафия, или в гангстерските банди на Куросава например. Там човек започва кариерата си от дъното на стълбицата, като изпълнява поръчки, шпионира и доносници; когато вече е доказал своята вяност, послушание и готовност да търпи ритуални унижения, преминава бойно кръщение и влиза в ядрото на истинската банда; след което единственият му дълг е към лидера на бандата.

Скъпа Аня_, започнах да пиша._

Пет пари не давам за личните му мисли. Други неща ме интересуват там.

Например?

Алан започна да се гърчи като малко момче, но притеснението му не е истинско. Много добре знам какво детство е имал: самота, несигурност и отчаян копнеж да бъде забелязан. От мига, в който се срещнахме, изисква от мен само похвали и

внимание. Сякаш вече съм заела мястото на майка му. И сега ще се пръсне от нетърпение да сподели новата си тайна.

24. ЗА ЛЯВОТО И ДЯСНОТО

Следващата седмица ще има федерални избори в Канада и консерваторите се готвят да ги спечелят. Аз съм смаян от това преместване надясно в западните страни. Електоратите могат много добре да видят какво става, да кажем в Съединените щати, където Дясното ще ги погуби, ако може, и въпреки това те гласуват за него.

Плашилото Осама бин Ладен постигна успех, за който не е и сънувал. Въоръжен единствено с автомати „Калашников“ и пластични експлозиви, той и неговите последователи непрекъснато тероризират и деморализират Запада и хвърлят нациите в тотална паника. За най-тираничните, авторитарни и милитаристични кръгове в политическия живот на Запада Осама бин Ладен е като дар свише.

В Австралия и Канада електоратите се държат като подплашени овце. И ето че Южна Африка, където ислямският екстремизъм все още не оглавява списъка с обществени проблеми, започва да прилича на разумния по-голям брат. Каква ирония!

„За мен ти вече си станала незаменима — за мен и за моя настоящ проект. Изобщо не си представям да дам ръкописа си на някой друг. Това ще бъде като да откъснеш дете от родната му майка и да го предоставиш на грижите на непознат.“

Например неговите финанси, казва ми той. Нали ти казах. Например какво ще се случи с авоарите му, след като умре. Аня, той е свършено некомпетентен, финансов невежа. Има три милиона долара и отгоре — три милиона! — които стоят по банковите му сметки с лихва от четири и половина процента. Като махнем таксите, това прави два и половина процента. Така че всеки ден той на практика губи пари. И знаеш ли какво ще стане с тези три милиона, когато умре? Направил си е завещание с дата септември 1990-а, което не е преразглеждано оттогава и според

което всичките му авоари — пари, апартаментата и покъщнината в него, както и такива нематериални ценности като авторски права — стават собственост на сестра му. Но сестра му е мъртва от седем години. Проверил съм го. А следващият посочен наследник е някаква благотворителна институция, някаква западна организация, в която сестра му е работила навремето и която се грижи за лабораторни животни.

Онова, което най-много харесвах в Австралия, когато за пръв път я посетих през деветдесетте години, беше начинът, по който хората се отнасяха един към друг в ежедневието: открито, честно, с едва доловима лична гордост и също толкова едва доловима иронична съдържаност. Сега, петнайсет години по-късно, чувам гласа на самочувствието в това тяхно поведение, който говори с пренебрежение за много неща в онази отминала и вече старомодна Австралия. Докато материалните основи на „старите“ социални отношения се рушаха пред очите ми, тези отношения все повече придобиваха статута по-скоро на външни обноски отколкото на живи културни рефлексии. Австралийското общество може би никога — и слава богу! — няма да стане толкова себично и жестоко колкото е американското, но то като че ли вече върви като сомнамбул по неговите стъпки в същата посока.

Колко странно, да откриеш, че ти липсва онова, което никога не си имал, от което никога не си бил част. Колко странно, да откриеш, че тъжиш за едно минало, което всъщност никога не си познавал.

„Умолявам те, помисли си пак.“

Лабораторни животни ли?

Животни, които са били използвани при лабораторни опити. Така че на практика парите ще отидат за животни. Всичките! И това е неговото завещание, точка. Както вече ти казах, непроменено. Последното му желание в очите на закона.

Виждал ли си завещанието му?

В последната си книга за историята на Европа след 1945-а, Тони Джъд предполага, че през двайсет и първи век може би Европа ще измести Съединените щати като модел, към който останалия свят ще се стреми като пример за материален просперитет, интелигентна социална политика и лична свобода. Но колко устойчиви са ангажиментите по отношение на личната свобода в средите на политическата класа на Европа? Защото има сведения, че някои от националните агенции за сигурност в Европа си сътрудничат, или направо заговорничат, с ЦРУ до такава степен, че всъщност се отчитат пред Вашингтон. За някои от правителствата в Източна Европа САЩ не се притесняват, защото знаят, че са им в кърпа вързани. Тоест може да очакваме повторение на онова положение на нещата, което се случи в Обединеното кралство по времето на Тони Блеър: антиамерикански настроения сред народа, докато правителството играе по свирката на Америка. Може дори, с течение на времето, да видим повторение в част от Европа на онова, което съществуваше в Източна Европа по времето на СССР: блок от национални държави, чиито правителства са — по силата на някаква дефиниция за демокрация — демократично избрани, но политиката в ключови области на страната се диктува от една чужда сила, където на несъгласните им се запушва устата и където народните демонстрации против тази външна сила се потушават брутално.

Единственият светъл лъч в иначе мрачната картина идва от Латинска Америка с най-неочакваното изкачване във властта на шепа народно-социалистически правителства. И сигурно сигналът за тревога вече кънти във Вашингтон: можем да очакваме засилени дипломатически мерки на принуда и сплашване, обявяване на икономическа война или откровена намеса във вътрешните работи.

*Твой
Дж. К.*

Виждал съм всичко. Завещание, стара кореспонденция с адвокатата му, банкови сметки, пароли. Както ти казах, имам

следяща програма. И тя следи всичко. Затова е там.

Инсталирал си шпионираща програма на компютъра му?

Интересен е този момент от историята, когато неолиберализмът заявява, че след като политиката най-накрая е изместена от икономиката, старите категории за Ляво и Дясно вече излизат от употреба, но заедно с това по цял свят има хора, които дълго са се смятали за „умерени“, което ще рече, че са се противопоставяли както на крайностите в Лявото, така и на крайностите в Дясното, и именно те може би сега ще решат, че във време, когато Дясното тържествува, идеята за Лявото става достатъчно ценна и не си струва да бъде изоставяна.

Според ортодоксалното неолиберално схващане, социализмът се е провалил и загинал под тежестта на собствените си противоречия. Но дали не е възможно да разгледаме и една друга, алтернативна версия: че социализмът не е рухнал и издъхнал от само себе си, а е бил насилва повален на земята, че не е умрял, а е бил убит?

Гледаме на студената война като на период, когато истинската война, тоест горещата война, е била възпирана и държана на разстояние, докато двете конкуриращи се икономически системи, капиталистическата и социалистическата, се съревновавали, за да се види кой ще успее да спечели сърцата и умовете на хората по света. Но дали стотиците хиляди мъже и жени, идеалистично привързани към Лявото, може би дори милиони, които са били затваряни, измъчвани и избивани в продължение на тези години заради техните политически убеждения и публични действия, ще се съгласят с това описание на времето? Та нямаше ли гореща война, която се е водила през целия период на студената война — война, която се е разигравала в килии, затвори и в стаи за разпит по целия свят, за издръжката на която са били наливани милиарди долари, докато най-накрая е била спечелена, докато най-накрая пробитият и очукан кораб на социалистическия идеализъм се е предал и потънал?

Така ли беше всъщност? Дали Аня от апартамент 2514 беше, дори в един пресилена и изсмукана от пръстите смисъл, родната майка

на сборника мнения, който прехвърлях на хартия по поръчка на издателство „Митвох Ферлаг“ от Хердерцрасе, Берлин? Не. Оформени под влиянието на моите страсти и предразсъдъци, мненията ми бяха изкристализирали много преди да срещна Аня и до този момент се бяха втвърдили до такава степен — искам да кажа, бяха напълно улегнали и на практика станали непоклатими, — че, ако не броим някоя думичка тук-там, нямаше никаква опасност пречупването им през нейните очи да ги промени.

Вече ти казах. Една малка програмка, кодирана на твърдия му диск с нещо, което прилича на фотоапарат. Напълно невидима е, изобщо не можеш да я забележиш, освен ако предварително знаеш какво търсиш. Никой не може да я открие. Освен това мога всеки момент да я изтрия отвън, ако реша.

Но каква ти е работата да бърникаш там? Защо толкова се интересуваш от неговото завещание?

25. ЗА ТОНИ БЛЕЪР

Историята на Тони Блеър е като дошла направо от Тацит. Обикновено момче от средната класа, въоръжено с правилните възгледи (богатите трябва да субсидират бедните, военните трябва да бъдат държани изкъсо, гражданските права трябва да бъдат защитавани от посегателствата на държавата), но без философска подготовка и много малка способност за самопреценка, без друг вътрешен компас, освен личната амбиция, се впуска в политиката, с нейните деформиращи сили и въздействия, и много бързо се оказва горещ застъпник на предприемаческата алчност, както и усърден лакей на господарите от Вашингтон, човек, който най-покорно си затваря очите (не вижда нищо лошо, не чува нищо лошо), докато неговите призрачни агенти действат на воля — убиват, измъчват и затриват опонентите.

На четири очи хора като Блеър се защитават, твърдейки, че техните критици (винаги назовавани „кабинетни критици“) забравят, че в този съвсем не идеален свят политиката е изкуство на възможното. Дори стигат по-далеч: политиката не била за мамини синчета, казват те, като под „мамини синчета“ разбират хора, които не желаят да правят компромиси с моралните си принципи. Такава е природата на политиката, настояват те, истината не е много по вкуса ѝ, тя не обича истината да се казва винаги и при всички обстоятелства. Историята щяла да докаже тяхната правота, твърдят в заключение — историята, която умее да гледа напред.

Аня, нека те попитам нещо. Кажи ми, кой може по-добре да използва три милиона долара: сбирщина плъхове, котки, кучета и маймуни, на които мозъците и без това са били вече увредени в разни научни експерименти и трябва да сме благодарни, че изобщо се отнасят с тях хуманно, или ние двамата с теб?

Имало е случаи, когато хора, дошли на власт, са се заричали пред себе си да прокарат политика на истината или най-малкото политика, която изключва лъжата. Може би навремето Фидел Кастро е бил такъв човек. Но колко кратко след това потребностите на политическия живот започват да правят трудно, а в крайна сметка и невъзможно, за човека на власт да различи истината от лъжата!

Подобно Блеър, на четири очи Фидел ще каже: *Много е лесно да съдиш от страни и отвисоко, но вие нямате представа на какъв натиск съм подложен.* Винаги се стига до така наречения принцип на суровата действителност, винаги него изтъкват тези хора и винаги отхвърлят отправената към тях критика като идеалистична и нереалистична.

На обикновените хора обаче им е писнало да слушат от устата на управниците си само изявления, които почти никога не казват истината: или напълно лишени от истина, или заобикалящи истината, или пък така преиначени, че истината в тях стои накриво. Те искат да бъдат оставени на мира, да се сложи край на тези вечно уклончиви думи. Оттук и гладът им (много лек глад, трябва да се признае) да чуват онова, което ясно и свързано говорещи хора извън света на политиката — от академичните среди или духовници, или учени, или писатели — имат да кажат за обществения живот.

Но как може този глад да бъде задоволен от един писател (говорейки, да речем, само за писателите), когато фактите, с които той разполага, са оскъдни, непълни и непотвърдени, когато неговият достъп до така наречените факти най-вероятно минава през медиите и пак идва от политическата сфера, и когато, поне в половината от времето си — заради призиванието си — той се интересува от лъжата и от психологията на лъжата точно толкова, колкото и от истината?

*Opiniatre, казват французите: предубедени, изрични, студени, категорични. Бруно, с неговия немски, е по-дипломатичен. Той все още се колебае как да нарече тези отклонения от общоприетото — *Meinungen* или *Ansichten*. *Meinungen* са мнения, казва той, но мнения, които се влияят от променливите ни настроения.*

Ние двамата с теб ли?

Точно така: ти и аз.

Нямам предвид това, искам да кажа, какво общо имат неговите пари с теб и мен?

26. ЗА ХАРОЛД ПИНТЪР

Харолд Пинтър, носител на Нобеловата награда за литература за 2005-а, е много болен, за да пътува до Стокхолм и не може да присъства на церемонията по връчването ѝ. Но в записаното си слово по този случай казва нещо, което може да се нарече яростна атака срещу Тони Блеър заради ролята му във войната в Ирак, като призовава той да бъде даден под съд като престъпник.

Когато човек говори от свое собствено име — тоест не чрез изкуството си, — за да изобличи един или друг политик, като използва реториката на агората, той на практика се включва в обречен спор, който по всяка вероятност ще изгуби, тъй като се води на територията, където неговият опонент е далеч по-обигран и сведущ. „Разбира се, че господин Пинтър има право на собствено мнение“, ще му бъде отговорено. „В края на краищата, той се радва на свободите на едно демократично общество, свободи, които ние и в този момент правим всичко възможно да защитим от екстремистите.“

Така че нужна е дързост, за да изкажеш мнението си, както прави Пинтър. Кой знае, може би Пинтър съзнава много добре, че ще бъде ловко опроверган, пренебрежително очернен, дори осмян. Въпреки това стреля пръв и сега се приготвя за ответния удар. Това, което той прави, може да изглежда дръзко и безразсъдно, но в никакъв случай не е постъпка на страхливец. А ще дойде време, когато гневът и срамът ще станат толкова големи, че всякакви дребни сметки и всякаква предпазливост ще отпаднат и тогава човек ще трябва да действа, което ще рече, да говори.

Аня, ще използвам тези пари за нещо. Ще ги раздвижа, ще ги накарам да поработят малко, вместо да дремят в някаква си банкова сметка. Върху три милиона като нищо ще взема лихва от четиринайсет, дори петнайсет процента. Печелим тези петнайсет процента, връщаме му неговите си пет процента, вземаме останалото като комисиона, като награда за интелектуалния ни

труд. Това прави триста хиляди на година. Ако той живее още три години, става милион. И той дори няма да разбере. Що се отнася до него, лихвата му ще продължи да се трупа на всеки три месеца.

27. ЗА МУЗИКАТА

Преди едно-две десетилетия в чакалните на докторските кабинети досадата беше залъгвана с помощта на тиха фонова музика: сантиментални песни от Бродуей, популярна класика, като „Годишни времена“ на Вивалди. Сега обаче човек чува единствено думкащата механична музика, която младите предпочитат. Техните сплашени родители я понасят търпеливо: *faute de mieux*^[1], тя е станала и тяхна музика.

Разривът едва ли ще бъде преодолян. Лошото прогонва доброто: това, което те наричат „класическа“ музика, вече просто няма културна стойност. Не се котира. Има ли нещо интересно, което може да се каже за това развитие на нещата или пък човек трябва само да изсумти недоволно и толкоз?

Тоест *Meinungen*, които съм поддържал вчера, не са задължително и *Meinungen*, които поддържам днес. За разлика от *Ansichten*, които са по-твърди, по-добре премислени мнения. _

Чакай, нищо не разбирам. Как така той няма да разбере, след като парите му изведнъж ще изчезнат от банковата сметка и ще отидат на борсата?

Защото всички негови банкови извлечения и всичките му електронни съобщения ще минават през мен. И ще бъдат отклонявани. Ще направят просто един малък завой. Аз ще ги следя и натъкмявам, докато трае операцията.

Музиката изразява чувства, което ще рече, че дава форма и убежище на чувствата не в пространството, а във времето. Доколкото тази музика притежава история и тя е повече от историята на нейната формална еволюция, нашите чувства също трябва да имат история.

Вероятно някои качества на чувствата, които са намерили израз в музиката от миналото и са били записани тогава, доколкото музиката е подлежала на запис чрез ноти върху хартия, са се отдалечили толкова, че ние вече не можем да ги разпознаем като чувства, а можем да ги усетим само след дълго обучение по история и философия на музиката, по философската история на музиката, тоест историята на музиката като история на емоционалната душа.

Човек може да продължи и оттук нататък да идентифицира качества на чувствата, които не са оцелели, за да стигнат до двайтсет и първо столетие Господне. Едно подходящо място, от което би могло да се тръгне, би била музиката на деветнайсети век, тъй като за някои от нас, които сме още живи, вътрешният живот на човека от деветнайсети век не е съвсем мъртъв, още не.

При последната ни размяна на мисли той като че ли повече клонеше към избора на Meinungen.

Ти си луд! Ами ако счетоводителят му се усъмни или ако той умре и имуществото му отиде при неговите адвокати, тогава следата ще води право към теб. Ще влезеш в затвора. Това ще бъде краят на кариерата ти.

Да вземем пеенето. През деветнайсети век певческото изкуство е много далеч по своята кинестезия от пеенето днес. Певицата от деветнайсети век е тренирана да пее от дълбините на гръдния си кош (от дробовете, от „сърцето“ си), да държи главата си изправена, за да може гласът ѝ да звучи плътно, със заоблени тонове. Това е начин на пеене, който трябвало да издава нравствено благородство. По време на представленията, които, разбира се, били винаги на живо, присъстващите можели ясно да видят контраста между физическото тяло и гласа, който се издига над тялото, превъзхожда го, въпреки че излиза от него, извисява се над него и го оставя зад себе си.

По този начин песента се ражда от тялото като душа. И това раждане не става без болка, не става без мъки: именно на връзката

между чувството и болката акцентират такива думи като *passio*, *Leidenschaft*^[2]. Самият звук, който възпроизвежда певицата — закръглен, проехтяващ — притежава качеството да провокира мисълта.

* * *

Шестима различни автори, шест различни личности, казва той: как може да съм сигурен, че всеки ще държи докрай на мнението си?

Следата няма да води към мен. Точно обратното, следата ще води към фондация в Швейцария, която управлява група от неврологични клиники и раздава стипендии за изследвания в областта на паркинсонизма; а пък ако решат да проследят дирята и по-нататък, тя ще ги отведе в Цюрих до холдинг, регистриран на Каймановите острови, и тук вече ще бъдат принудени да се откажат, тъй като ние нямаме договор с Каймановите острови. Аз ще остана свършено невидим от началото до края. Като Бог. Както и ти.

Каква картезианска глупост е това, да се гледа на птичата песен като на предварително програмирани звуци, издавани от птиците, за да съобщят за присъствието си на противоположния пол и така нататък! Всеки птичи звук представлява чистосърдечна изява на Аза, пуснат да се рее в пространството придружен от такава радост, каквато ние трудно можем да проумеем. *Аз!* — казва всяко изчуруликване. — *Аз! Какво чудо!* Пеенето освобождава гласа, дава му възможност да литне, а на душата — да ликува. От друга страна, по време на военни тренировки обучават войниците да използват гласа си по един отсечен, бърз, плосък и механичен начин, без никаква пауза за участие на мисълта. Каква ли вреда нанася това на душата — да трябва да се подчинява на войнишкия глас, да го въплъти като свой собствен!

Спомням си един епизод, който се случи преди много години в библиотеката на университета „Джонс Хопкинс“ в Балтимор. Отидох при библиотекарката да я попитам нещо, но на всеки мой въпрос

получавах бърз, едносричен отговор, което остави у мен неприятното усещане, че разговарям не с подобно на мен човешко същество, а с машина. И наистина, младата жена изглежда се гордееше със своята машинна идентичност, както и със своята самонадеяност. Тя не искаше нищо от мен в замяна и аз нямаше какво да ѝ дам, нито дори един спасителен миг на взаимно разпознаване, в който две мравки, например, се поздравяват като потъркват пипалцата си при среща.

Най-добре да оставим въпроса открит. И без това читателят се интересува предимно от качеството на самите мнения — тяхното многообразие, силата им да разтърсват, да тревожат, както и от начина, по който отговарят или не на репутацията на техните автори.

Швейцария ли? Паркинсонизъм? Искаш да кажеш болестта паркинсон, така ли?

Да, Паркинсонова болест. Това го тревожи най-много твоя човек, сеньор К. Затова му е нужна млада секретарка със сръчни пръсти. Затова толкова бърза да приключи книгата си. Неговите мнения. Неговото сбогуване със света. Така че, що се отнася до спънките, за които спомена, дори той да реши да пукне по-рано, сметките му ще бъдат в изрядно състояние. Данните ще покажат, че парите му са дарени за медицински изследвания. Съчинил съм цялата кореспонденция по имейла с различни дати назад през годините — между него и чиновниците от швейцарската фондация, която може да бъде вкарана в компютъра му за нула време.

Голяма част от грозния говор, който чуваме по улиците на Америка, идва от враждебното отношение към песента, от потискането на импулса да пееш и от ограничаването на душата. Вместо това в образованието на младите в Америка се налага използването на механичен, войнишки начин на говорене. Думата налагам, *inculcate*, идва от *calx/calcis*, пета, копито. Тоест да налагаш, като стъпкваш.

Разбира се, човек чува груба, механична реч по целия свят. Но да се гордее с машинната си реч — това го прави само Америка. Защото в Америка моделът на Аза като дух, населяващ машина, не подлежи на никакво съмнение, поне на масово ниво. Тялото, така както на него се гледа в Америка, тоест американското тяло, е комплексна машина, включваща вокален модул, сексуален модул и още няколко други, дори психичен модул. Вътре в тялото-машина духът на Аза проверява данните и натиска различни бутони, като по този начин дава команди, на които тялото се подчинява.

Как успя да вкараш това шпиониращо устройство в неговия компютър?

Беше на един от дисковете, които ти му носиш.

Значи си ме използвал.

Спортистите по цял свят са възприели американския модел за Аза и тялото, както може да се предположи поради влиянието на американската спортна психология (която „дава резултати“). Спортистите говорят открито за себе си като за машини от биологичен вид, които трябва да приемат определени храни в определени количества на точно определени интервали през деня, и това, в съчетание с тренировките, препоръчвани от техните надзиратели, позволявало постигането на оптимални резултати.

И тогава не е трудно да си представиш как тези спортисти се любят: енергични движения, последвани от експлозията на оргазма, приеман като награда за добрите показатели на физическия механизъм, последван от период на кратко отпускане, по време на който невидимият надзирател потвърждава, че изпълнението е било на ниво.

* * *

Възрастните хора все още питат с нескривано раздражение защо музиката не може да продължи традицията на големите симфоници от деветнайсети век. Отговорът е прост: правилата, вдъхновявали тази

музика, са мъртви и не могат да бъдат съживени. Човек не може да напише симфония в духа на деветнайсети век, без тя на мига да се превърне в музеен експонат.

Не съм съгласен. _Ansichten е думата, на която аз държа, казвам, Harte Ansichten, ако така може да се каже на немски. Feste Ansichten, поправя ме Бруно._

Ако не бях използвал теб, щях да намеря друг начин. Аня, това не е игра. Тук говорим за сериозна сума пари. Не *ultimo* сериозна, но все пак сериозна. И преди аз да се намеся, тя е била сериозно пропилявана.

Брамс, Чайковски, Брукнер, Малер, Елгар, Сибелиус в рамките на симфоническата форма са композирали една музика за героичното прераждане и/или преобразяване. Вагнер и Щраус са правели същото с формите на тяхното въображение. От една страна тяхната музика разчита на паралелите между хармонични и подбуждащи към размисъл преливания, а от друга — на духовните преобразявания. Напредъкът, и това е много типично, се осъществява по пътя на мрачната борба, която води до просветление — оттук и онези неизбежни тонове на триумф, с които повечето симфонични пиеси от този период завършват.

Странното е — като се има предвид колко различен е станал идеалът за духовно преобразяване, — че тази музика до голяма степен е запазила способността си да ни разчувства и да предизвиква у нас приповдигнатост и въодушевление — едно толкова рядко чувство в наше време.

Да се установят първоизточниците на вдъхновение в наше време е по-трудно. Но със сигурност можем да кажем, че копнежът, еротичният идеализъм, така широко разпространени в ранната музика на Романтизма, са напълно изчезнали, по всяка вероятност завинаги, както са изчезнали героичната борба и стремежът към духовно съвършенство.

Нека си помисля още малко. Нека се консултирам и с другите сътрудници.

Не е игра, ми вика Алан. Напълно съм съгласна с него. Сериозна сума. Нещо истинско. Алан никога не е крил от мен, че не вярва в черно-бялото. Всичко е континуум, обяснява ми той, всичко е оттенъци на сивото, от по-тъмни нюанси в единия край до по-светли в другия. А той? Той е специалист по тези в средата, така твърди, по разновидностите на сивото, които не са нито тъмни, нито светли. Но в случая със сенъор К., поне на мен така ми се струва, той като че ли е прекрачил от сивото в черното, навътре в най-най-черното.

В популярната музика на двацети век отново се забелязва вторачване в живота на тялото. Като обърнем поглед назад, от позицията вече на двацет и първи век, с изненада установяваме колко бедни в ритмично отношение са били изискванията към музиката за танци, отначало в аристократичните дворове на Европа и по-късно — в салоните на средната класа. Дворцовите танци на Рамо, Бах, Моцарт, да не говорим за Бетовен, звучат съвсем сковано в сравнение с днешните ни представи. Дори в края на осемнайсети век музикантите вече се вълнуват от това положение на нещата и започват да търсят вносни източници на вдъхновение, които да им подсказат по-предизвикателни ритми. Отново и отново те черпят от музиката на селяните и на циганите в Европа, от музиката на Балканите, на Турция и Централна Азия, за да освежат и обогатят ритмите на европейската салонна музика. Кулминация на тази практика се явява привидният примитивизъм на „Пролетно тайнство“ от Стравински.

Това, което беше започнало да се променя откакто влязох в орбитата на Аня, не бяха толкова моите мнения, колкото моето мнение за моите мнения. Докато изчитах онова, което само преди

броени часове е свалила от записа и изписала с кегел 14 пункта, аз изживявах кратки колебливи мигове, в които виждах тези категорични мои мнения през нейните очи, осъзнавайки колко чуждо и старомодно могат да изглеждат на една съвършено съвременна Мили — като костите на отдавна изчезнал звяр — полуптица, полувлечуго — преди окончателно да се е превърнал във вкаменелост.

Алан, обмислил ли си това както трябва? питам го. Обмислил ли си го от началото до края и сигурен ли си, че искаш да продължиш? Защото, честно казано, аз никак не знам дали ще застана до теб.

Но истински голямото обогатяване на популярната музика става в Новия свят чрез музиката на робите, които не са изгубили африканските си корени. От Северна и Южна Америка африканските ритми се разпространяват из целия Запад. Няма да е пресилено да се каже, че посредством африканската музика на Запад започват да живеят във и чрез тялото по един нов начин. Така колонизаторите се оказват колонизирани. Дори един толкова сръчен и игрив в ритмично отношение композитор, като Бах, би се почувствал чужд, като попаднал на непознат континент, ако трябваше да се роди днес.

Музиката на Романтизма търси начини да възроди едно забравено състояние на екстаз (което не е същото като възторг), състояние на въодушевление и превъзбуда, в което човек се отърсва от брещната си черупка и се превръща в чисто естество или чист дух. Оттук и непрестанния *стремеж* в музиката на Романтизма, която винаги се опитва да разшири границите, да постигне повече (нямаше ли Менделсон една пиеса, озаглавена „На крилете на песента“, в която прикованият за земята поет копнее да полети?).

Сладурче, аз не искам да заставащ до мен. Мога перфектно да се справя и сам. Ако това, което правя, не ти харесва, тогава просто забрави, че този разговор някога се е водил. Продължавай си по старому. Преписвай му каквото трябва. Приказвай си с него.

Дръж се приятно. Дръж се приятелски. Аз ще се погрижа за останалото.

Човек започва да разбира причината за този романтичен ентузиазъм към Бах. Характерно за него е това, че успява да ни покаже как във всяко зрънце музика, във всеки музикален кълн, независимо колко обикновен, се крият безкрайни възможности за развитие. Контрастът в сравнение с по-популярните композитори от неговото време, е повече, от очевиден: у Телеман например една музикална пиеса звучи по-скоро като прилагане на шаблон, отколкото като изследване на съществуващи възможности.

Преувеличено ли ще е, ако кажем, че музиката, която сега наричаме романтична, има своите корени в еротичното вдъхновение — че тя непрекъснато търси нови хоризонти, опитва се да накара слушателя да изостави тялото, да поеме към селенията на опиянението и екстаза (сякаш заслушан в птича песен, в божествена музика) и да се превърне в жива душа? Ако това е така, тогава еротиката в музиката на Романтизма не би трябвало да е по-различна от еротиката на днешния ден. Но у младите влюбени днес човек не долавя дори мъждукаща искрица от онзи стар метафизически глад, чиято кодова дума е копнеж (*Sehnsucht*).

Жалби. Вопли, гръмки думи. Ругатни.

Забрави този разговор. Триста хиляди на година, по всяка вероятност недекларирани, които полека-лека, капка по капка ще се вливат в една или друга банкова сметка на Алан. А когато старецът умре, парите му като с вълшебна пръчка ще се появят отново в собствената му банкова сметка, до последния цент, истинските пари, истинските числа, не фиктивните, с които Алан ги е захранвал от седалището си в апартамент 2514, докато в същото това време фондацията, митическата швейцарска фондация, ще се оттегли сред мъглите на Алпите.

- [1] Поради липса на по-добра (фр.). — Б.пр. ↑
- [2] И двете думи означават „страст“, „жар“. — Б.пр. ↑

28. ЗА ТУРИЗМА

През 1904 г., на деветнайсет години, Езра Паунд се записва в курс по провансалски в колежа Хамилтън, щата Ню Йорк. От Хамилтън отива в Пенсилванския университет, за да продължи своето образование по лингвистика. Амбицията му била да стане специалист по средновековна рицарска литература и по-точно — поезията на късното Средновековие.

Като сфера на изследване провансалската литература била много повече на мода преди сто години, отколкото е сега. Хора с наклонност към светско-хуманитарните науки проследявали духа на цивилизацията — на модерната западна цивилизация — като първо се обръщали назад към Гърция, после продължавали напред към Франция от дванайсети век и към Италия от тринайсети век. Атина формулира цивилизацията; Прованс и Куатроченто преоткриват Атина. В очите на Паунд Прованс бележи един от редките моменти в историята, когато животът, изкуството и религията се съчетават по такъв начин, че водят до истински разцвет на цивилизацията, преди папските преследвания отново да възстановят предишния мрак.

Трябваше да я изслушам докрай по въпроса за честта, да ѝ преотстъпя реторическата победа, която търсеше. И все още не беше късно да го направя: да се кача горе на нейния етаж, да почукам на вратата и да кажа: Ти си права, признавам си, честта е изгубила своята сила, безчестието е мъртво, съгласен съм, само се върни при мен_._

Чисто мошеничество, в това няма никакво съмнение. Което било — в известен смисъл и при условие, че борсата се държи предсказуемо, което ще рече, според законите на вероятностите — безобидно. Така успях да добия представа за това как Алан прекарва дните си: като извършва мошенически, но (да се

надяваме) безобидни номера с парите на чужди хора, така ли? Значи живея с един професионален измамник?

През 1908 г. Паунд отива в Европа за пръв път, където продължава да се занимава с литературни дела, без, разбира се, да занемарява своите изследвания в областта на средновековната рицарска поезия. През 1912 г. започва обиколка по стъпките на своите любими герои — трубадурите. В първата част на това пътуване минава през Поатие, Ангулем, Перигьо и Лимож. Втората го отвежда от Юзерш до Суйак, после до Сарла, Каор, Роде, Алби и Тулуз. От Тулуз продължава към Фоа, Лавелане, Кийан и Каркасон, чак до Безие.

Възнамерявал да използва това пътуване, за да събере материал за пътепис, който да включва и история на културата по тези места, който щял да озаглави „Жиронд“. Но за зла участ издателят, с когото имал сключен договор, фалирал и тази книга никога не била написана. Всичко, което е оцеляло от нея, са записки и бележки, които сега се намират в Йейлската колекция, от която Ричард Сийбърт преписва и публикува откъси.

И може би — кой знае? — това няма да е изцяло лъжа. Вероятно онова, което чувствам, че ме обзема, когато съм изправен пред кадри, направени отдалеч с варио обективи, кадри, на които се виждат мъже в оранжесви комбинезони, с белезници и с качулки на главата, едва тътреци крака като зомбирани зад ограда от бодлива тел в лагера Гуантанамо, не е всъщност безчестие, не е позорът на това да си жив в наше време, а може би нещо друго, нещо по-безобидно и лесно поправимо, някакъв излишък или недостиг на амини в мозъчната кора, който най-общо може да се определи като депресия_, или дори още по-общо — като временна потиснатост, която може да бъде премахната за броени минути с помощта на коктейл в правилното съотношение на химикалите X, Y и Z._

Дали пък някоя сутрин полицията няма да почука на вратата и да измъкне Алан със сако, нахлузено върху главата му; а

може би ще има и фотографии, скупчени на отсрещния тротоар, които ще чакат да щракнат една снимка и на гаджето на обвинения?

Паунд изглежда е вярвал, че няма да може истински да оцени трубадурската поезия, без да пропътува пътищата и да види гледките, на които са се наслаждавали неговите поети. Така погледнато, звучи съвсем смислено. Проблемът обаче е в това, че в трубадурската поезия няма уточнена специфика на пейзажа. Тоест в нея ние наистина срещаме птици и цветя, но те представляват обобщено понятие за птици и цветя. С други думи, знаем какво евентуално са виждали трубадуриците, но не знаем какво са видели.

Преди десетина години, тръгвайки по стъпките на Паунд и неговите поети, аз обиколих с колело същите тези кътчета и по-точно (на няколко пъти) пътя между Фoa и Лавелане покрай Рокефиксад. Но какво постигнах с тази обиколка, не знам. Дори не съм много сигурен какво и моят именит предшественик е очаквал да постигне. Ние и двамата сме тръгнали с убеждението, че писателите, важни за нас (за Паунд — трубадуриците; за — мен Паунд), писателите от плът и кръв са пребивавали точно по тия места, които обиколихме и ние; но нито един от двамата ни като че ли не успя да покаже в творбите си защо и как това е имало значение за нас.

Аня, става дума за кучета и котки, казва ми той, заобикаля ме, приближава се откъм гърба ми, прегръща ме, говори ми тихо и нежно, на ухо. И най-лошото да се случи, пак става дума за кучета и котки — сензори, капещи системи и провиснали жици. Къде е тук бедата? Дори да се сбъдне и най-лошият сценарий, дори да изникне някаква непредвидена спънка, просто затваряме сергията и всичко се връща обратно по местата си, както е било.

Необикновеното в първото ми посещение на Рокефиксад беше откритието колко обикновен всъщност е той: просто още една незабележителна точка върху големия глобус на земята. Не ме побиха

тръпки на вълнение. Не открих и никакви следи това да се е случило с Паунд преди мен. Гледките от обиколката през 1912-а, които са му направили впечатление и са оставили своя отпечатък в паметта му, след което са намерили място и в личната му поезия, са съвсем произволни: например, стъпала към ограда или път, който не води наникъде (вижте фрагментите, с които завършват неговите „Кантос“).

Същността на туризма се е променила от 1912 година насам. Идеята да вървиш по стъпките на Х или Y вече е изгубила смисъла си, сега историческите събития се разиграват пред публика; старите („исторически“) обекти се реставрират, но това са само техни подобия (Виолет-льо-Дюк вдига наново крепостните стени на Каркасон). Докато обикалях с колело пътищата на Лангедок, аз трябва да съм бил единственият човек в радиус от сто мили, който в известен смисъл с това пътуване е отдавал почит на великите мъртви.

Трябва основно да преразгледам мненията си, ето това трябва да направя.

Най-лошият сценарий е много по-лош от това, Алан. В което и сам можеш да се увериш, стига да спреш за миг и да се замислиш.

Защото аз спрях и доста помислих. Мислих дълго и трескаво. Не мога да кажа предварително какво би могло да се случи, което да е по-лошо от лошото, което съм планирала. Осветли ме, ако знаеш.

29. ЗА УПОТРЕБАТА НА АНГЛИЙСКИЯ

Преди известно време започнах да си съставям списък на модерни употреби в днешния английски. В началото на списъка бяха двойката антоними *appropriate/inappropriate*, фразата *going forward* и вездесъщият сложен предлог *in terms of*.

Забелязвам, че в употребите си *inappropriate* (неподходящ) измества „лош“ или „погрешен“ в речта на хора, които искат да изразят неодобрение, без то да изглежда осъдително от морална гледна точка (такива хора смятат, че само по себе си моралното осъждане трябва да се избягва като неподходящо). И така се стига до: „Тя свидетелства, че непознатият я е докоснал неподходящо“.

Що се отнася до *going forward* (напред), което всъщност измества „в бъдеще“ или „в бъдещето“, то обикновено означава, че говорителят гледа напред в бъдещето, изпълнен със сили и оптимизъм. „Въпреки мрачните показатели от това тримесечие, ние очакваме бързо разрастване напред.“

Ще подбера по-старите и отживели мнения, ще намеря нови, по-съвременни, и ще ги заменя с тях. Но къде да търси човек съвременни мнения? У Аня ли? У нейния любовник и морален наставник, брокера Алан ли? Може ли човек да си купи пресни мнения на пазара?

Бих могла да погледна на теб по свършено друг начин. Замислял ли си се за това? Алан, официално те предупреждавам: ако продължиш с тази твоя схема, между нас нещата вече никога няма да са като преди.

Не толкова лесно може да се обясни употребата на универсалния предлог *in terms of*: „Те спечелиха много пари от подкупи“ (*in terms of*

вместо „in“), „Те спечелиха много пари от рушвети“ (*in terms of* вместо „through“), „Те спечелиха много пари чрез измами“ (*in terms of* вместо „under“), „Те спечелиха много пари чрез интелигентно вложени пари“ (*in terms of* вместо „with“), „Те спечелиха много пари с интелигентни инвестиции“ (*in terms of* вместо „by“).

Обяснението изглежда така. Основната логическа форма на разказното или декларативно изречение е предложна, което ще рече, че изречението може да бъде разложено на подлог и сказуемо, което прави изявление относно подлога. Сказуемото може да има и други предмети на изявление, свързани с него, които е възможно или невъзможно да приемат формата на фразеологични глаголи. В случая с фразеологичните глаголи, конкретният предлог в началото на фразата (при *in bribes*, предлогът *in*) е малко или много продиктуван от съставното семантично съдържание на глагола (*make money*) и от останалата част на фразеологичния глагол. При това положение на нещата самият предлог носи малка част от информацията; тоест семантично неговата информационна натовареност може и да е нулева.

Разрешават ли на стари хора с изветрял акъл, лошо зрение и треперещи ръце да играят на борсата или там само ще се пречкаме на младите?

Ние с Алан никога не сме се карали, не и сериозно. И двамата сме уравновесени хора. И тъй като сме уравновесени, тъй като нямаме прекомерни очаквания, защото нямаме и прекомерни изисквания, нашата връзка е много успешна. Поживели сме си и много добре знаем как стоят нещата.

Тръгвайки от този начин на разсъждение, човек може да стигне до заключението, че всъщност почти няма нужда от използването на други предлози, всеки от които ще носи своето специфично значение: единственото, от което има нужда, е един универсален маркер, който да показва началото на фразеологичния глагол. И *in terms of* се справя с тази функция много добре.

Сливането на стария репертоар от предлози в един-единствен говори, че едно, засега неизговорено на глас, решение е взето от значителна част от английски говорещите, а именно, че степента на специфичност, която се изисква от правилната употреба на английския, се явява ненужна за конкретните цели на общуването и, следователно, една друга степен — на опростяване — е в ход.

Виждаме същата тенденция към опростяване и в правилото за съгласуване на подлога с глагола: „Страхът от терористични атаки засягат плановете за пътуване.“ Налагащото се ново правило за съгласуване изглежда гласи, че числото на глагола се определя не от подлога, а от числото на съществителното, което стои най-близо до него. Нищо чудно вече да сме поели по пътя към една граматика (субективна граматика), в която понятието *граматически субект* не фигурира.

И тогава написах следния послеслов: Имам новина! Започвам съставителството на втора порция мнения, този път смекчени. Ще се радвам да ти ги покажа, ако така ще те убедя да се върнеш. Някои от новите мнения почиват на подхвърлени от теб предложения. Смекченото ми мнение за птиците например. Смекченото ми мнение за любовта, или поне за целуването между джентълмен и дама. Дали би склонила да им хвърлиш едно око_?_

Аз му предоставям свободно поле за действие, както и той на мен. Не го настъпвам по мазола, нито той мен. Тогава какво се случва сега с нас? Или вече сме стигнали, щем-нешем, до момента на първата ни голяма криза?

Моите записки върху въпросните развития в лингвистичната употреба набъбнаха до такава степен, че заприличаха на есе. Но що за есе можех да напиша: нещо като обективен лингвистичен анализ или завоалирана филипика срещу западащите норми в езика? Бих ли могъл да запазя тона на научна безпристрастност, или пък неизбежно ще бъда обзет от духа, обзел и Флобер когато е писал своя „Речник на готовите

истини“ — тоест дух на безсилно презрение? Какъвто и да е случаят, дали едно есе, публикувано в някое австралийско списание, би имало по-голям ефект върху ежедневната английска реч, отколкото са имали надменно-презрителните бележки на Флобер върху начина на мислене сред буржоазията по онова време? Дали изобщо е възможно да се удържи това становище (за което така милеят учителите педанти), а именно, че в неправилните постъпки прозира неправилното мислене, а в неправилното мислене — неправилният език? Повечето учени изобщо не ги бива да пишат, в същото време обаче, в техния професионален живот, кой би могъл да използва по-точно мисълта си от тях? Тогава неудобната истина (неудобна за хора, които държат на лингвистичната точност) не се ли свежда до това, че обикновените хора използват езика така както преценят че обстоятелствата го изискват, че критерият, който прилагат, е дали събеседникът им ги разбира — същият този събеседник, който в повечето случаи има техния език (говори с техния социален и професионален речник) и може много бързо, лесно и успешно да схване смисъла на казаното (което и без това не блести със сложност) и следователно онези пропуски при съгласуването или чудатости на синтаксиса („Фактът е, е ли това...“) на практика се оказват без значение? Както ораторите обикновено казват, когато думите започнат да им се изплъзват: „Така де, сещате се какво искам да кажа“.

Изброявам си наум моите вече немлади връстници, за да се уверя колко много от тях ходят вечно нацупени, колко много от тях се оставят да гледат безпомощно объркани накъде върви светът и как това се превръща в основната тема на последните им години. Няма да бъдем такива, даваме си обещание, всеки един от нас: ние ще спазим урока на крал Кнут, ще се оттеглим достойно още преди приливът да ни е отнесъл. Но истината е, че понякога това е много трудно.

Цял ден, прекаран в очакване — ден, в който не можех да си намеря място и бях толкова изнервен, че не написах нито една дума — но си струваше. На вратата се позвъни.

Алан сякаш чете мислите ми. И сега какво, Аня, ще се караме ли, казва ми той. Защото ако ще се караме, знай, че не си струва. Ще се откажа от моя план щом толкова настояваш, обещавам ти. Само се успокой. Първо пресли. Помисли. И утре ще ми кажеш какво си решила. Но не забравяй: това са само кучета и котки. И плъхове. Това е Австралийската лига за борба с вивисекциите. Така се казва. Това не е ЮНЕСКО. Нито Оксфам. Това са само няколко възрастни жени в офис от една стая в Съри Хилс, с едно бюро и една пишеща машина „Ремингтън“, кутия прашни стари брошури, както и клетка в ъгъла — с омотани в жици плъхове. Това са онези, които искаш да спасиш. За тях се застъпваш и се изправяш срещу мен. Три милиона долара. Те не биха имали никаква представа какво да правят с тях. Ако изобщо съществуват още. Ако вече не са фалирали.

30. ЗА АВТОРИТЕТА В ХУДОЖЕСТВЕНАТА ЛИТЕРАТУРА

В един роман гласът, който произнася първото изречение, после — второто и така нататък — да го наречем гласът на разказвача — няма, нека го кажем отсега, никакъв авторитет. Авторитетът трябва да се спечели; върху автора романист лежи тежката задача да го изгради от нищото, да изгради авторитета си. Никой не е по-добър в изграждането на авторитет от Толстой. В този смисъл на думата Толстой е автор-образец.

Изявленията за смъртта на автора и на авторството, направени от Ролан Барт и Мишел Фуко преди четвърт век, се свеждат до твърденията, че авторитетът на автора никога не е представлявал нещо друго, освен торба, пълна с реторични трикове. Барт и Фуко следват примера на Дидро и Стърн, които още много отдавна, като на игра, разобличават шарлатанството на писателите. Руските критици формалисти от двайсетте години на миналия век, от които Барт специално научава много, съсредоточават усилията си върху това да критикуват най-вече Толстой и да го изобличат като един сладкодугмен вития, и толкоз. Толстой се превръща в тяхна показна мишена, тъй като неговото разказваческо изкуство изглежда съвършено непринудено, което ще рече, че прикрива реторичното си майсторство много умело.

Тя стоеше, цялата облечена в бяло, със сведен поглед и ръце, кръстосани пред гърдите. Скъпа моя Аня, казвам, толкова съм щастлив, че те виждам! И се отдръпвам встрани, като внимавам да не протегна ръка, за да не би тя, плашлива като птичка, да отлети отново. Прости ли ми?

Плъхове. Не че плъховете ме интересуват. Нито кучетата и котките, искам да кажа в онзи абстрактен смисъл. Нито пък

сеньор К., докато кръжи в небето с новите си криле и арфа, ще се заинтересува от съдбата на бившата си банкова сметка. Въпреки това... въпреки това нещо лошо става между Алан и мен. Освобождавам се от прегръдката му и се обръщам с лице към него. Алан, това твоето истинско лице ли е, питам го. Отговори ми сериозно! Такъв човек ли си наистина? Защото...

Навремето, като дете, четях, възхищавах се и имитирах Дидро и Стърн. Но никога не се отказах да чета Толстой, нито бих могъл да кажа за себе си, че въздействието му върху мен е просто последица от реторическите му умения. Чета го с неспокойна, дори свита душа, изцяло погълнат, също както (и досега вярвам) критиците формалисти, чието влияние през двайсети век е толкова голямо, са продължавали да четат големите майстори на реализма в свободното си време, изпитвайки гузно удоволствие от това (антитеоретичната теория за удоволствието от четенето на самия Барт е била — така подозирам аз — скалъпена, за да се обясни и оправдае съмнителното удоволствие, което му е доставял Зола). Сега, когато вдигнатият прахоляк вече се е уталожил, загадъчният авторитет на Толстой, както и авторитетът на други големи писатели, остава непокътнат.

Тук не става дума за прошка, отвърща ми тя като продължава да отбягва погледа ми.

Той ме прекъсва. Не повишава тон, но гласът му трепери, сякаш едва успява да се сдържи. Аня, отказвам се от идеята тук и сега, казва ми. Край, все едно нищо не е било. Повече няма да има обсъждания. Това си беше просто една идея, но вече я няма. Нищо не се е случило. Хваща ръцете ми, придърпва ме към себе си, поглежда ме дълбоко в очите. Аня, готов съм да направя всичко за теб, казва ми. Обичам те. Вярваш ли ми?

През последните години от живота си Толстой е възприеман не само като голям писател, но и като авторитет върху въпросите на живота, като далновиден човек и мъдрец. Неговият съвременник Уолт Уитман има подобна съдба. Нито един от двамата не е притежавал кой знае каква мъдрост: мъдростта не е това, което ги занимава. Първо и преди всичко, те са поети; освен това са обикновени хора, с най-обикновени и съвсем не безпогрешни схващания. Последователите им, които се тълпели около тях в търсене на просветление, сега изглеждат тъжно-глупави.

Онова, на което големите писатели са майстори, е авторитетът. Какъв е източникът на този авторитет или на това, което формалистите наричат ефект от авторитета ли? Ако авторитетът можеше да се постигне само с трикове на реториката, тогава Платон сигурно е прав като изключва поетите от своята идеална държава. Но какво да кажем, ако авторитетът може да се постигне единствено като разтвориш своя поетичен аз към някаква висша сила, като престанеш да бъдеш себе си и започнеш да говориш пророчески?

Бог също може да бъде призван, но дали ще се отзове? *Научете се да говорите без да наставлявате авторитетно*, казва Киркегор. Като цитирам неговите думи тук, аз превръщам Киркегор в авторитет. Авторитетът не е нещо, което се преподава или научава. Парадоксът е верен.

Казах, че ще препиша книгата ти, а аз никога не се отмятам от думите си.

Кимвам. Но това не е така. Вярвам му наполовина. Вярвам само на едната му половина. Другата му е в мрак. Другата му половина е тъмна дупка, в която един от нас вече пропада, надявам се да не съм аз.

Кажете го на глас, моли ме той. Кажете го ясно. Вярваш ли ми? Вярвам ти, отвърщам, и го оставям да ме притисне към себе си.

31. ЗА ЖИВОТА СЛЕД СМЪРТТА

Един от начините да се разграничат световните религии е да бъдат разделени на такива, които приемат душата като вечна, и други, които не я приемат като такава. При първите душата — това, което аз наричам мой „Аз“, продължава да съществува като такъв и след смъртта на тялото. При вторите Азът престава да съществува като такъв и се поглъща от някаква всеобхватна душа.

Християнството дава само едно, и то доста неясно, описание на живота на душата след смъртта на тялото. Душата ще остане вечно в присъствието на Бог, ни казва християнското учение; повече от това не знаем. Понякога ни се обещава, че в живота след смъртта ще се съберем с нашите обични хора, но това обещание не се радва на голяма теологическа подплата. Що се отнася до останалото, съществуват само смътни образи на арфи и ангелски хорове.

И по-добре че християнската теория за живота след смъртта е толкова оскъдна. Значи душата пристига на небето — да кажем, че е на мъж, който е имал няколко жени и още толкова любовници; и всяка една от тези жени и любовници също си има по няколко съпрузи и любовници; и всеки от тези съпрузи и любовници... За душите в тази галактика какво по-точно ще означава събиране с техните обични хора? Трябва ли душата на съпругата да прекарва вечността не само с душата на любимия си съпруг, но също така и с омразната ѝ душа на неговата любовница, която е била съ-обична на нейния съпруг в преходния свят на ограниченото време? И дали онези, които са обичали много на брой хора, ще се радват на по-богат задгробен живот в сравнение с онези, които са обичали малко на брой хора; или пък за наши обични хора ще се смятат само онези, които сме обичали в последния си земен ден, и само те? Защото ако е така, дали онези от нас, които са прекарвали последния си земен ден в агония, ужас и самота, лишени от удоволствието да обичат или да бъдат обичани, ще се изправят пред вечна самота?

Несъмнено теологът, като теоретик на отвъдното, ще отговори, че онази любов, която ще ни обладае на оня свят, е непознаваема за нас

на този, също както идентичността, която ще придобием там, е непознаваема, както и видът на отношенията ни с други души — следователно по-добре изобщо да не разсъждаваме върху тези въпроси. Но ако в следващия живот моят „Аз“ ще има някакво съществуване, което моят сегашен „Аз“ не е в състояние да разбере, тогава християнските църкви трябва да премахнат доктрината за божествената отплата, тоест да зачеркнат обещанието, че доброто поведение в земния живот ще бъде възнаградено с божествено блаженство в следващия: нали който съм сега няма да бъда тогава?

Въпросът за устойчивостта на Аза е дори още по-съществен, когато става дума за доктрината на вечното наказание. Или душата в ада има спомен за предишния си живот — своя опропастен живот, — или няма. Ако няма такъв спомен, тогава тегнещото над нея вечно проклятие ще ѝ се стори като най-лошата възможна и съвсем произволна несправедливост във вселената, тоест като доказателство, че това е вселена на злото. Само споменът за това кой съм бил и как съм изживял времето си на земята би позволил да се изпитат онези чувства на дълбоко разкаяние, за които се твърди, че са смисълът на въпросното проклятие.

Учудващо е, че идеята за индивидуален задгробен живот продължава да съществува в иначе интелектуално уважавани версии на християнството. По този начин тя очевидно запълва една липса — една невъзможност да се мисли за свят, от който мислещият отсъства, — а именно, че религията трябва просто да отбележи тази невъзможност като част от човешката природа и да не се занимава с нея.

Пребъдването на душата в непознаваема форма, непозната на себе си, без памет и без идентичност, е вече един свършено друг въпрос.

ВТОРА ЧАСТ
ВТОРИ ДНЕВНИК

01. ЕДИН СЪН

Снощи — тревожен сън. Умрял съм, но още не съм напуснал света. Намирам се в компанията на жена, една от живите, по-млада от мен, която е била до леглото ми, когато съм умирал и е разбрала какво точно се случва. Прави всичко по силите си да смекчи удара от тази смърт, като в същото време гледа да ме предпази от другите хора, които изобщо не се интересуват от мен — в този вид, който съм придобил — и искат да умра час по-скоро.

Въпреки че ме закриля, тази млада жена не ме лъже. Тя също ми дава да разбере, че повече не мога да остана; и наистина, аз знам, че времето ми изтича, че разполагам с ден, най-много с два, че никакви протести и плачове, никакво вкопчване в живота не могат да променят това положение.

В съня аз преживявам първия ден от смъртта си, като непрекъснато се ослушвам да доловя признаци, че мъртвото ми тяло е рухнало. Дори се появява мъждукаща надежда, когато установявам колко добре се справям с нуждите на ежедневието (въпреки това внимавам да не се пресилвам).

Вчера сутринта — почукване на вратата. Портиерът Вини с хубавата си синя униформа. Письмце за вас, казва ми. Письмце ли, учудвам се. От господина в апартамент 108, уточнява Вини. За да ми бъде връчено лично, така ли, казвам. Лично, кимва Вини, който не е глупак. Колко странно, подмятам.

Письмцето, което със същия успех можеше да бъде пуснато в пощенската кутия или заместено от едно простичко обаждане по телефона, но не, сеньор К. не вярва в телефона, гласи следното: *Добра новина. Току-що изпратих ръкописа, над който и двамата се потрудохме доста. Това трябва да се отпразнува. Затова, ще ми позволиш ли да те поканя заедно със съпруга ти на питие и лека вечеря в моя апартамент утре, петък, към седем часа? Чудесната*

фирма за кетъринг „Федерика“ ще се погрижи за нас. Най-добри пожелания, Дж К.

P.S. Надявам се, че предложението ми не идва твърде късно.

Показах го на Алан. Да му откажа ли, попитах. Мога да бъда съвсем откровена с него. Заслужила съм си го. Мога да му кажа: съжалявам, но ще се чувстваме неловко, няма да ни е приятно.

После, на втория ден, докато уринирам, виждам как струята от жълта става червена и тогава разбирам, че всичко е истина, че това не е било сън, така да се каже. Малко по-късно, сякаш застанал извън тялото си, се чувам да казвам: „Не мога да изям тези макарони“. Побутнах настрана поставената пред мен чиния и още докато я побутвах, разбрах, че не съм в състояние да ям макарони, не съм в състояние да ям каквото и да било. Всъщност начинът, по който изтълкувах собствените си думи, се свеждаше до мисълта, че моите вътрешни органи вече са неизлечимо загнили.

И точно в този миг се събудих. Веднага разбрах, че онова, което бях сънувал, че продължилият дълго сън — толкова време, колкото отнема и да го разкажеш — е бил сън за собствената ми смърт и че все пак съм имал късмета да се събудя от него. *Все още разполагам с някакво време*, казах си с въздишка, но не посмях да заспя отново (въпреки че беше посред нощ), тъй като заспиването би означавало да се върна в съня.

Хрумна ми идея: да напиша роман от гледната точка на човек, който умира, който знае, че му остават два дни преди той — тоест неговото тяло — да грохне, да започне да се разлага и мирише, който вече няма никаква надежда, че може да постигне нещо в тези два дни, освен да поживее още малко, на когото всеки миг е пропит от мъка. Някои от хората в неговия свят просто вече не го забелязват (той е дух). Други го усещат, но всичко у него говори, че е ненужен, излишен и затова присъствието му ги дразни и те искат той да се махне и да ги остави да си живеят живота.

Не, отвърна ми Алан. Ще отидем. Той прави жест към нас и ние ще отговорим на жеста му. Въпрос на добри обноски. Така се

прави. Трябва да поддържаш отношения с хората, дори когато не ги харесваш.

Не мога да разбера защо изобщо мразиш сеньор К. толкова много, след като нито веднъж дори не си разговарял с него.

Защото той ми е ясен. Познавам този тип хора. Ако твоят сеньор К. стане диктатор, макар и само за един ден, първата му заповед ще бъде да ме изправят до стената и да ме разстрелят. Според теб, това не е ли достатъчно основание за омраза?

И защо да го прави? Защо ще иска да те разстрелва?

Един от всички обаче, една жена, има по-сложно отношение към случващото се. Макар да ѝ е мъчно, че той си отива, макар да разбира, че в момента преживява кризата на сбогуването, тя въпреки това е на мнение, че за него, както и за всички останали, ще е най-добре той да се примири с участието си и да умре.

Заглавие — нещо като „Безутешност“. Човек продължава да вярва, че някой някъде го обича толкова много, че може да го задържи, да не позволи да бъде откъснат от него. Но тази вяра е фалшива. В крайна сметка всяка любов се оказва умерена. Никой няма да си отиде с никого.

Историята на Евридика е погрешно разбрана. Онова, което ни разкрива тя, е самотата на смъртта. Евридика е в ада, още в гробните си одежди. Тя вярва, че Орфей я обича достатъчно силно, за да дойде да я спаси. И наистина, Орфей идва. Но накрая се оказва, че любовта, която изпитва Орфей, не е чак толкова силна. Той изоставя своята любима и се връща към собствения си живот.

Историята на Евридика ни напомня, че от мига на нашата смърт ние губим всякаква власт да избираме спътниците си. Подхванати от вихъра на предопределената ни съдба, не ни е дадено да решаваме редом с кого ще прекараме във вечността.

Гръцкото схващане за оня свят ми се струва далеч по-истинско от християнското. Задгробният живот е място тъжно и мрачно.

Първо, защото хора като мен са превзели света от такива като него, и слава богу; и второ, защото така ще останеш

незащитена от неговата старческа похотливост.

Алан, не изглупявай! Той просто иска да ме вземе в скута си и да ме гали. Иска да ми е дядо, а не любовник. Ще му кажа „не“. Ще му кажа, че не можем да отидем.

Не, в никакъв случай. Ще отидем.

Ти искаш ли да отидеш?

Да, искам да отида.

02. ЗА ПИСМАТА ОТ ПОЧИТАТЕЛИ

С днешната поща пристига пакет с марка от Лозана. Съдържа ръкописно писмо от около шейсет страници под формата на дневник. Жената не се е подписала. Започва с това, че ме хвали за моите романи, след което става по-критична. Не съм разбирал нищо от жени, твърди тя, още по-малко от женската сексуална нагласа. Би трябвало да се ограничавам с описването на мъжки характери.

Разказва ми спомен, който пази още от детството си. Как нейният баща се прокрадвал скришом и започвал да я опипва там долу, докато тя лежи в кревата и се преструва на заспала. Сега, като се връща назад към случката, казва тя, разбира, че този епизод е оформил целия ѝ живот така, че за нея е станало невъзможно да отвърща с взаимност на сексуални желания и е посял в сърцето ѝ семето на отмъстителността спрямо всички мъже.

Така че отидохме. Очаквахме да е пълно с гости. Очаквахме да срещнем там литературен Сидни. Облякохме се официално. Но когато вратата се отвори, посрещна ни само сеньор К. със смрадливото си старо сако. Здрависа се с Алан. Колко мило, че дойдохте, каза му той. Аз получих дискретна двойна целувчица — по една на всяка буза. В дъното на апартамента се суетеше млада жена в черно с бяла престилка и поднос в ръка. Да пийнем шампанско, казва сеньор К.

Три чаши. Бяхме единствените гости.

Краят на тунела, обръща се сеньор К. към Алан. Не мога да се нахваля от твоята Аня, каква утеха и подкрепа ми беше само, докато траеше този мрачен период.

Подателката ми изглежда жена в зрелите години на средната възраст. Споменава за син над трийсет години, но не и за съпруг. Документът е официално адресиран до мен, но след първите няколко

страници се вижда, че би могъл да бъде адресиран до всекиго в тази вселена, до всекиго, готов да изслуша нейните вопли. Приемам го като писмо, в бутилка, при това не първото, което вълните изхвърлят на моя бряг. Обикновено пишешците (предимно жени ми пращат подобни писания) твърдят, че се обръщат към мен, защото моите книги им говорели директно; но много скоро се оказва, че книгите им говорят по същия начин, по който, когато непознати си шушукат, ти се струва, че говорят за теб. Което ще рече, че съществува елемент на илюзия в това твърдение, както и параноя в начина на четене.

Много е забавно да гледаш как мъже се превземат един пред друг. Виждам го често в мъжката компания на Алан. Когато ме завлече със себе си на някое от събиранията в офиса, приятелите му не казват: *О, какво парче си забърсал! Боже, какви цици! Какви крака! Дай ми я назаем за една нощ! Разрешавам ти да вземеш моята.* Не, не го казват, но точно това проблясва като мълчалив разговор помежду им. Дори не мога да изброя колко много завоалирани и недотам предложения съм имала от така наречените приятели на Алан, направени не точно пред него, но за които Алан въпреки всичко винаги си е давал сметка, защото аз съм за това — затова ми купува дрехи и ме извежда навън сред хората; това е причината и да ме желае така необуздано след това, докато все още ме вижда през погледа на другите мъже като свежо, съблазнително и забранено парче.

Жената от Лозана се оплаква най-вече от самота. Създала си е защитен ритуал, в който вечер си ляга на музика, която пуска само като фон, настанява се удобно и чете книга, тоест потъва в нещо, което сама нарича блаженство. После обаче, когато започва да разсъждава върху положението си, блаженството се превръща в безпокойство. Наистина ли, пита се тя, това е най-добрият живот, който мога да си позволя — да лежа сама в леглото с книга в ръка? Толкова ли е хубаво да си добре уреден и преуспял гражданин на една образцова демокрация, с осигурен дом в сърцето на Европа? Противно на цялата й уреденост, тя

става все по-неспокойна и по-неспокойна. Надига се, облича си пеньоара, обува си чехлите и хваща писалката.

Каквото посееш, това ще пожънеш. Аз пиша за неспокойни души и затова изпаднали в смут души откликват на написаното от мен.

А сеньор К., на седемдесет и две години, който с всеки изминал ден губи контрол над собствените си мускули и по всяка вероятност вече се напикава в гащите, казва: *Каква утеха и подкрепа ми беше само твоята Аня!*, а Алан веднага го тълкува с помощта на вечния мъжкарски код: *Благодаря ти, че разреши на твоето момиче да ме посещава, да поклаща бедра пред очите ми и да разнася уханието си пред носа ми; мечтая си за нея, желая я по моя си старчески начин, какъв ли мъж си ти, а, какъв жребец, за да спечелиш такава жена!* Да, отговаря Алан, много я бива във всичко, което прави; а сеньор К., както може да се очаква, веднага се хваща на въдицата на нарочно пуснатия намек.

03. МОЯТ БАЩА

Последните пакети, които пристигнаха вчера от поредния склад в Кейптаун, където бяха престояли доста дълго, съдържаха предимно книги, за които нямах място, както и вестници, които не исках да хвърлям.

Сред тях намирам и малка картонена кутия, която наследих след смъртта на баща ми преди трийсет години. Етикетът все още стои отгоре ѝ, написан от съседа, който беше опаковал неговите вещи: „ЗК — най-различни дреболии от чекмеджетата“. Съдържаха нещица, взети за спомен по време на краткото му пребиваване в армията на Южна Африка при участието ѝ във Втората световна война, по-точно в Египет и Италия: негови снимки заедно с приятелите му войници, значки и ленти, един дневник, започнат и прекъснат само няколко седмици след това, за да не бъде никога повече подновен, рисунки с молив на най-различни паметници (Голямата пирамида, Колизеума), както и на пейзажи (поречието на река По); също така немалка колекция от немски пропагандни материали. В дъното на кутията имаше и разпръснати хартии от последните му години, включително думите „може ли нещо да се направи, умирам“, изписани разкривено върху откъснато парче от вестник.

Оказа се, че момичето с престилката представлява целият персонал на фирмата „Федерика“ за кетъринг услуги. Докато дойде време да ни поднесе яденето, Алан беше пресушил две чаши шампанско и това даде тон на вечерта. Аз спрях да пия отрано, а сеньор К. почти не пиеше; но по време на вечерята (печен пъдпъдък със зеленчуци, последван от италиански сладкиш, само дето сеньор К. изобщо не вкуси от пъдпъдъка, взе си единствено голям американски орех и една сладка с тофу) Алан нападна сериозно иранското вино.

И така, Хуан, каза той (Хуан? — за пръв път чувах някой да се обръща към сеньор К. по този начин), имаш ли да направиш

някакво предложение.

Предложение ли?

Мъж доста *Nachlass*^[1], който искаше малко от живота и получи малко, човек, нетрудолюбив по природа — *безгрижен* е може би най-меката възможна дума, — той въпреки това на средна възраст безропотно се примири с една скучна работа без капка разнообразие в нея. Един от поколението на онези, които апартейдът трябваше да защити и да бъде в тяхна полза; въпреки това колко малко спечели той от него! В деня на Страшния съд само едно безмилостно сърце би го изпратило в ада — място, запазено за надзиратели на роби и експлоататори.

И той като мен ненавиждаше кавги и караници, избухванията на гнева и разприте, предпочиташе да се разбира с всекиго. Така и никога не ми каза какво мисли за мен. Но дълбоко в себе си, предполагам, мнението му не е било много високо. Дете егоист, сигурно така си е казал, което се превърна в студен човек; и как бих могъл да отрека?

Както и да е, ето го сега сведен до тази жалка кутия с предмети за спомен; а ето ме и мен, техният застаряващ пазител. Кой ще ги пази един ден, когато вече няма да ме има? Какво ще стане с тях? От тази мисъл сърцето ме заболява.

Да, някакво предложение. Ето ни, задушевна компанийка, само тримата сме — сигурно си си наумил нещо.

Не, нищо, освен едно малко празненство.

Веднага го разбрах накъде бие. Винаги пръв притиска другия до стената, това е правило номер едно за Алан при всякакви преговори.

А следващата книга, в нея за какво ще се говори?

Още нямам планове за следваща книга, Алан. Засега съм сложил край на офанзивата, за да си прегрупирам силите. Чак след това ще му мисля какви са възможностите ми за в бъдеще.

Значи моята приятелка тук повече няма да ти е нужна, така ли? Колко жалко. Вие двамата толкова добре се разбрахте. Нали така, Аня?

[1] Небрежен, нехаен (нем.). — Б.пр. ↑

04. ИНШ'АЛЛАХ

„Под знака на смъртта“. Защо не може всяка изречена от нас дума да бъде придружавана от напомняне, че не след дълго ще трябва да се сбогуваме с този свят? Условностите на писането изискват животът на писателя, който като на всеки друг е изпълнен с опасности, при това на всяка крачка, да се слага в скоби и да не фигурира в творчеството му. Но защо е необходимо винаги да се съобразяваме с условностите? Зад всеки абзац читателят трябва да е в състояние да чуе музиката на настоящата радост и бъдещата тъга. *Инш'Аллах.*

Алан! — скастрих го. Когато му е скучно, Алан набляга на пиенето, точно както е правил и като студент — без никакъв финес, с единствената цел да се натряска зверски. Не се опитвам да го спра, защото знам, че това не помага, тъй като въпросното напиване е насочено срещу мен: аз съм го вкарала в това положение, затова — тряс! — аз трябва да го изстрадам.

Моята прелестна приятелка, продължи той, която сега разполага с толкова много свободно време, просто не знае какво да прави с него. А тя наистина се хвърли с цялото си сърце и душа в работата, която вършеше за теб. Преди да те споходи непредвидената спънка. Но по всяка вероятност ти не си забелязал.

Забелязах, отвърна сеньор К. Аня допринесе съществено, направи го искрено. И аз го оценявам.

Значи й имаш доверие, така ли?

Алан! — отново го смъмрих.

Защо не станем от масата, каза сеньор К. Да се разположим по-удобно.

05. ЗА МАСОВИТЕ ЕМОЦИИ

Вчера петият и последен мач по крикет между Англия и Австралия завърши с победа на Англия. На стадиона „Оувъл“ в Лондон, както и по кръчмите в цялата страна, хората ликуваха и спонтанно запяваха „Земя на надежда и слава“ и т.н. За момента момчетата от английския национален отбор по крикет са се превърнали в истински герои, навсякъде ги посрещат с овации. Само аз ли съм единственият, който вижда в поведението им пред камерите една отблъскваща суета, самонадеяността на едни немного умни момчета, на които ласкателствата са завъртели главите?

Зад това неприязнено мое убеждение се крие известна доза предубеденост, дори смущение. Въпреки че вече съм прекрачил в осмото си десетилетие, все още нямам обяснение за това как хора успяват да се изявяват блестящо в спорта и в същото време да си остават до голяма степен посредствени. Искам да кажа че макар цял живот да съм се обучавал в скептичност, аз, изглежда, все още вярвам, че достойнството, *arete*, е нещо неделимо. Колко странно!

Последния път, когато видях Аня, беше на сутринта след фаталното празненство, на което нейният годеник, или закрилник, или какъвто беше там, използва цялата вечер да ме нагрубява, докато тя очевидно се чувстваше страшно неловко. Дойде да ми се извини. Съжсаявала, че двамата са развалили вечерта, така ми каза. Алан много се изложи, взе да се заяжда — това бяха думите ѝ, — а когато Алан започне да се заяжда, нищо не може да го спре. Тогава според мен, казах ѝ аз, щом Алан се е заяждал, той трябва да се извини, а не приятелката му. Алан никога не се извинява, отвърна ми приятелката му. Ами тогава, от гледна точка на семантиката, възможно ли е човек да се извини от името на друг, който по природа е такъв, че никога не се извинява? Тя сви рамене. Дойдох само да кажа, че съжсаявам, отвърна ми.

Наближаваше девет. Нямах да е неприлично да си тръгнем в този момент. Но Алан не беше готов да си тръгва. Той тъкмо се беше развихрил. С чаша в едната ръка и пълна бутилка вино в другата, той се отпусна тежко в едно от креслата. Алан не прави никакви упражнения. Само на четирийсет и две е, но когато пие, целият пламва и започва да се задъхва, като че има болно сърце.

В детството си, още щом се научих да хвърлям топка, се запалих по крикета, и то не само като игра, а и като ритуал. Това увлечение не е преминало и до днес. Но един въпрос ме е озадачавал от самото начало: как същество като мен, тоест сдържано, тихо и самотно, може изобщо някога да се изяви в игра, в която обикновено се отличават съвсем друг тип хора — прозаични, повърхностни и борбени.

Тези сцени на масово въодушевление, които сега се разиграваха в цяла Англия, ми помогнаха да проумея какво бях изпуснал в живота си, от какво се бях лишил доброволно, докато така упорито отстоявах себе си, такъв, какъвто съм: радостта да си част (да участваш) от масата, да се носиш по течението на масовите преживявания.

Какво прозрение за човек, роден в Африка, където масовото е нормата, а самотата — отклонение от нормата!

Като по-млад нито за миг не съм се съмнявал в това, че само чрез дистанциране от тълпата и критично отношение към нея може да се роди истинското изкуство. Каквото и да е изкуството, излязло изпод моята ръка, то по един или друг начин изразява, дори прославя, именно това откъсване от масата. Но що за изкуство се оказа то в крайна сметка? Изкуство, лишено от голямата душа, както биха казали руснаците, изкуство, на което му липсва великодушие, което не величае живота, в което любовта отсъства.

И какво ще стане отсега нататък, попитах. Ще останеш ли с този човек, който отказва да се извини на мен, а, както предполагам, не се извинява и на теб?

Така и трябва, така и трябва, каза Алан. Искам да кажа, трябва да й имаш пълно доверие. Знаеш ли защо? Защото, без дори да подозираш, тя те спаси. Избави те от разоряване (произнесе думата сричка по сричка, сякаш да покаже колко е бистър умът му) от страна на неназован престъпник. Който ще си остане неназован. Който щеше да те ограби до шушка.

06. ЗА ВРЯВАТА В ПОЛИТИКАТА

Преди няколко седмици посетих Националната библиотека в Канбера, където имах четене пред публика. Като въведение си позволих няколко забележки относно още неприетия закон за сигурността. Те бяха публикувани в доста изопачен вид на първа страница на вестник „Острейлиън“. Бях цитиран да казвам, че моят роман „В очакване на варварите“ е описание на положението в Южна Африка през седемдесетте години на миналия век, където тайната полиция е имала правото да влиза и излиза където си пожелае, да завързва окови (sic: думата, която бях използвал, беше *да завързва очите*), да слага белезници и без никакво обяснение да отвежда човека в неизвестна посока, където могат да правят с него каквото си пожелаят. Полицията — твърди се, че съм бил казал — „действа с развързани ръце, защото пострадалият няма реално право да повдигне обвинение срещу нея, тъй като специални постановления на закона предварително я освобождават от отговорност, тоест от наказание.“ (Вместо *реално* да се чете *легално*.)

Продължих, споменавайки — но това вече не беше отразено във вестника, — че всеки журналист, който огласи изчезването на човек, може да бъде арестуван и обвинен, че застрашава сигурността на страната. „Всичко това и много повече в атмосферата на апартейд в Южна Африка — казах в заключение — се правеше в името на борбата срещу терора. И аз мислех, че тези хора, създали въпросните закони, които на практика възпрепятстват прилагането на закона, са нравствени варвари. Сега обаче разбирам, че те са били просто пионери, изпреварили времето си.“

Двамата с Алан ще се разделим за известно време, отвърна ми тя. Пробна раздяла, сигурно така ще я наречеш. Връщам се в Таунсвил да прекарам известно време с майка ми. Ще видя как се чувствам, когато нещата се уталожат и дали ще поискам да се върна. Полетът ми е днес следобед.

Сериозно? — обажда се сеньор К., който за нищо на света не може да се досети за какво говори Алан; вероятно си въобразява някаква маскирана, въоръжена фигура в тъмна уличка.

След два дни „Острейлиън“ публикува писмо до редактора: щом не харесвам Австралия, предлагаше ми авторът на писмото, да се връщам откъдето съм дошъл или, ако предпочитам Зимбабве, да отида в Зимбабве.

Аз, разбира се, подозирах, че моите реплики в библиотеката може да сложат пръст в нечия рана, но този отговор — гневен, нелогичен (защо изобщо някой ще предпочита Зимбабве пред Южна Африка?) и натезжал от жлъч — съвсем ме депресира. Какъв затворен и защитен живот бях водил! В объркания, шеметен свят на политиката едно такова писмо е равносилно на леко убождане, но въпреки това мен то ме вцепени, сякаш някой ме беше ударил по главата със стоманена бухалка.

*Значи трябва да се сбогуваме, казах.
Да, трябва да се сбогуваме.*

Но тя те спаси, Аня те спаси, каза му Алан. Застъпи се за теб. Той е добър човек, така каза, щедър и благороден, съчувства на угнетените и потиснатите, на онези без право на глас, на смирените.

07. ЦЕЛУВКАТА

На стената в една хотелска стая в Бърни, Тасмания, виси плакат: улиците на Париж, 1950-а; момче и момиче се целуват, моментът е уловен в черно-бяло от фотографа Робер Доано. Целувката изглежда спонтанна. Сякаш внезапен прилив на чувства е обзел двойката на сред улицата: дясната ръка на момичето все още не е отвърнала на мъжката прегръдка и стои свободно увиснала, свита в лакътя — една извивка, противоположна на издадените напред гърди на момичето.

Целувката им е не само страстна — с тази целувка се провъзгласява любовта. И човек неволно си съчинява историята. Той и тя са студенти. Прекарали са нощта заедно, тяхната първа нощ, събудили са се в обятията си. Сега обаче имат лекции, на които трябва да присъстват. На тротоара, на сред сутрешната тълпа от хора, сърцето му изведнъж се облива в нежност. Тя също е готова да му се отдаде хиляди пъти. Затова се целуват. А що се отнася до минавачите, както и до дебнещия фотоапарат, това тях изобщо не ги интересува. Оттук и „Париж, град на любовта“. Но това може да се случи навсякъде, тази любовна нощ, този изблик на чувства, тази целувка. Може да се случи дори в Бърни. Би могло да се случи в същия този хотел, незабелязано и незапомнено, освен от самите влюбени.

А твоята кариера, попитах. Какво ще стане с твоята кариера?

Моята кариера ли? Не знам. Може би известно време ще помагам на майка ми. Тя има агенция за модели, самичка я изгради, тръгна от нулата — сега е най-голямата в северен Куинсланд. Кое то е направо страхотно за момиче, родом от малкия провинциален Лузон, започнало от нищо.

Алан, млъкни, казах. После се обърнах към К: Алан прекали с пиенето, ако продължи да се налива, всички ще започнем да се чувстваме неловко.

Кой е избрал да закачи този плакат? *Въпреки че съм само един хотелиер, аз също вярвам в любовта, мога да разпозная божественото, като го видя — това ли казва неговото присъствие тук?*

Любов: онова, за което копнее сърцето.

Ако не се брои добрият външен вид, подхвърлих. Сигурно е започнала с хубост и с умна глава на раменете... ако се съди по дъщерята, която е родила.

Да, хубава е. Но в крайна сметка къде те отвежда хубостта?

Тя ме помоли и аз отстъпих, каза Алан. Упс, ето на, издадох тайната! Съобразих се с молбата ѝ и се спрях. Да, ако трябва да кажа истината, Хуан, аз бях човекът, аз бях въпросният мерзавец, който се канеше да те ограби. Но не го направих. Заради моята приятелка тук. Моята възхитителна приятелка с най-сладката катеричка на света.

08. ЗА ЕРОТИЧНИЯ ЖИВОТ

Една година преди да умре от собствената си ръка, моят приятел Гюла беше говорил с мен за Ерос — такъв, какъвто го знаеше от есента на своя живот.

На младини в Унгария, каза ми Гюла, минавал за голям женкар. Но с напредването на възрастта, въпреки че останал все така чувствителен към женската красота, желанието му за плътска любов намаляло. Заприличал на най-целомъдрения мъж на земята.

Такава привидна непорочност е напълно възможна, каза ми той, тъй като вече бил усвоил изкуството мислено да си представя развоя на любовната връзка, преминаваща през различни етапи — от лудото влюбване до консумирането ѝ. Как успявал да го прави ли? Задължителната първа крачка била да уловиш онова, което той наричаше „живия образ“ на обекта, който след това трябва да направиш част от себе си. И именно върху този образ продължавал да работи, да му вдъхва живот до момента — все още в сферата на въображението си, — когато вече бил в състояние да обладае този дух-жена и евентуално да я докара до истински екстаз и изстъпление, докато в същото време физическият оригинал в главната роля на цялата тази страстна история оставал в пълно неведение. (Същият този Гюла твърдеше, че няма жена, която да не може да почувства изпълнения с желание поглед, който се е спрял върху нея, дори в препълнена стая, дори когато не е в състояние да определи откъде идва той.)

И двамата се умълчахме за миг, замислихме се къде те отвежда хубостта.

Е, казах ѝ, ако решиш, че искаш да работиш като редактор, обади ми се.

К. не каза нищо. Аз не казах нищо. Алан си наля още една чаша.

„Тук, в Бейтманс Бей, са забранили да се правят снимки на плажа и в търговските центрове — оплака се Гюла един ден (Бейтманс Бей е мястото, където прекарваше последните си години). — Било, за да бъдат предпазени децата от хищническия интерес на педофили. Каква ли ще е следващата стъпка? Да ни избодат очите, след като навършим определена възраст? Или ще трябва да ходим с вързани очи?“

Самият той хранеше незначителен еротичен интерес към деца; но въпреки че събираше снимки (беше фотограф по професия), в никакъв случай не се занимаваше с порнография. Живееше в Австралия от 1957 г., но никога не се почувства добре тук. Австралийското общество беше прекалено пуританско за неговия вкус. „Само ако знаеха какво се мъти в главата ми — призна ми веднъж, — ще ме разпънат на кръст. Искам да кажа — продължи мисълта си, сякаш нещо се подсети, — със съвсем истински пирони.“

Попитах го как изживява тези свои въображаеми съвкупления, за които ми спомена, дали му носят нещо макар и приблизително наподобяващо удоволствието от истинското владаване. Между другото, продължих да го разпитвам дали някога се е замислял, че желанието да похитиш една жена в уединението на интимните си мисли всъщност може да не е израз на любов, а на отмъщение — акт срещу младите и красивите, които се отнасят с презрение към един грозен старец като него (бяхме достатъчно близки, за да можем да си говорим по този начин).

А, значи това съм била — каза тя, — редактор на книга. Не знаех. Мислех, че съм скромна машинописка.

Съвсем не, отвърнах, съвсем не.

Но всичко това вече приключи, каза Алан. Затворена страница. Какво каза, какъв щял да бъде следващият ти проект, Хуан?

Още не съм решил.

Той се изсмя. „Какво според теб означава да си женкар?“ — попита. (Беше една от любимите му думи на английски и с удоволствие търкаляше буквите ѝ в устата си *жен-кар*.) — Женкарят е мъж, който те разбива, след което отново събира парчетата ти накуп и жената се чувства като преродена. Сваляч, това е също като атомен разбиван, раздробява те на атоми. Само мъжете мразят женкарите, от ревност. Жените ги обожават. Жената и женкарят съвсем естествено се разбират, приличат си като две капки вода.

— Като рибата и кукичката на въдицата — подхвърлих.

— Да, като рибата и кукичката — съгласи се той. — Бог ни е създал един за друг.

Помолих го да разкаже повече за техниката, която използва.

Всичко зависи от това, отвърна ми той, дали можеш да уловиш чрез неотстъпното си и всеотдайно внимание онзи уникален и несъзнателен жест, твърде незначителен или мимолетен, за да бъде забелязан от общата публика, чрез който жената се издава — издава своята еротична същност, което ще рече — душата си. Начинът, по който обръща китката, за да си погледне часовника например, или начинът, по който се навежда да стегне каишката на сандала си. Щом веднъж уловиш това уникално, несравнимо движение, еротичното въображение е готово да полети и да го изследва на воля, докато разкрие и последната тайна на въпросната дама, включително това как се извива в обятията на любовника, как стига до оргазъм. Всичко тръгва от издайническия жест и се подрежда като по „силата на съдбата“.

Между другото, рече тя, не си ме изтипосал без да знам в книгата си, нали? Това не би ми харесало — да фигурирам, без да ми кажеш.

О, да, първо щеше да се прегрупираш, спомням си. И засега моята приятелка няма да ти трябва повече. Знаеш ли, Хуан, ти си

първият човек, когото познавам, който се опитва да ме убеди, че няма за какво да използва Аня. Обикновено мъжете се сецат за всевъзможни начини, по които биха я използвали, повечето от тях не са за казване пред изискано общество. Но щом твърдиш, че тя повече не ти е необходима, аз ти вярвам.

Описа ми всичките си похвати съвсем откровенно, но не — поне така го възприех аз — в духа на урок, който трябва да следваш. Той нямаше високо мнение за способността ми да преценявам жени, жестове и всичко останало. Роден в дивашки континент, аз бях лишен — според него — от онова изтънчено нещо, което за европейците е съвсем естествено, по-точно гръцко нещо, онази платоническа нагласа на ума.

— Все пак не отговори на първоначалния ми въпрос — настоях аз. — Дали тези твои завоевания на мастурбацията ти носят истинско удоволствие? Каж ми с ръка на сърцето дали все пак не предпочиташ истинското нещо?

Той се поизправи, сякаш се стегна. „Мастурбация е дума, която аз никога не използвам — отвърна ми. — Мастурбацията е за деца. Мастурбацията е за начинаещия, който още настройва инструмента си. А що се отнася до истинското нещо, как можеш именно ти, който си чел Фройд, да използваш термина така безотговорно? Онова, за което ти говоря, е идеалната любов, поетичната любов, но на чувствено ниво. Ако отказваш да го разбереш, тогава аз не мога да ти помогна.“

Говориш за моите мнения, така ли? Какво мнение, според теб, бих искал да изразя за теб?

Не непременно за мен, но за онези дребни филипински машинописки, които си въобразяват, че знаят всичко.

Аня ми сподели, че се държиш много добре с нея. Разбира се, галантен си, и толкоз. Няма мръснишки пошепвания на ухо. Няма неприлично шаване на ръцете и опипване. Всъщност един истински старомоден джентълмен. Това ми харесва. Де да имаше

повече като теб. Самият аз не съм *галантен*. Сигурно си го забелязал. Откъдето и да ме погледнеш, не съм никакъв джентълмен. Дори не познавам родителите си, кой е бил баща ми, коя майка ми, и, разбира се, не можеш да бъдеш джентълмен, когато не познаваш родителите си, нали така?

Той обаче не ме беше преценил добре. Имах достатъчно причини да се хвана за това, което той нарече идеална любов на чувствено ниво, имах причини да се хвана за нея, да я присвоя и да я използвам за себе си. Но не можех. Защото съществуваше истинското нещо, което познавах и помнех, а после и онова мислено обладаване, което практикуваше Гюла, но двете не бяха едно и също. Качеството на емоционално изживяване може и да е подобно, дори екстазът може да е също толкова силен, колкото твърди той — кой съм аз да му противореча, — но все пак в най-елементарния си смисъл въобразяемата любов не може да се мери с истинското нещо.

Иначе защо ние — и мъже, и жени, но най-вече мъже — сме готови да приемем всякакви пречки и препятствия, всякакви болезнени отблъсквания от страна на реалния обект, които се случват все по-често с течение на времето и всеки път стават все по-унизителни, но да не се отказваме? Отговорът: защото не можем без истинското нещо, истинското, съвсем истинското нещо; защото без него умираме от жажда.

Когато ѝ отворих вратата, тя беше в мрачно настроение (отказа да седне, дошла само да се извини...), но ето че се получи известно просветление. Още няколко милувки по листенцата ѝ и отново ще засияе с предишния си блясък.

Аня не ти ли е разказала за моя произход? Не? Израсъл съм в дом за момчета в Куинсланд. И единствен от всичките му питомци успях в живота. След като излязох от въпросната институция, прекрачих в големия свят и натрупах богатство по законен път. Всичко сам съм постигнал, сам-самичък. Сеньор Хуан, знаеш ли

колко струвам? Не колкото теб — така предполагам, разбира се, защото как бих могъл да знам ти колко струваш, — но много, в това съм сигурен. Аз струвам купища пари. И знаеш ли къде ги държа? Не?

09. ЗА ОСТАРЯВАНЕТО

Днес хълбокът ме боли така силно, че не мога да ходя и едва сядам. Неумолимо, ден след ден, физическата машинка се износва. А що се отнася до умствения апарат, аз съм непрекъснато нащрек, следя за евентуални счупени зъбчати колела и изгорели бушони, надявайки се напразно, че той ще надживее телесния си домакин. Всички възрастни хора стават картезианци.

Не, нямам никакви мнения за машинописки, казах ѝ. Но да, ти присъстваш в книгата — как е възможно да не присъстваш, след като си част от нейното написване? Ти си навсякъде в нея, навсякъде и никъде. Като Бог, макар и не в същия мащаб.

Държа ги ей тук. И той почука с пръст слепоочието си. Тук ги държа. Конвертируеми средства, така ги наричам. Тоест средства, които мога да конвертирам за една секунда, трябва само да реша. Не като теб, предполагам. Ти вероятно също складираш средствата си в главата — истории, сюжети, герои и тем подобни. Но при твоята работа минава много време преди да можеш да ги реализираш, месеци, дори години. Докато при мен — и той щракна с пръсти — щракваш пръсти и готово. Какво ще кажеш?

10. ИДЕЯ ЗА РАЗКАЗ

Известна жена писателка е поканена от някакъв университет за среща с публиката. Посещението ѝ там съвпада с това на професор Х, който трябва да говори (да речем) за изсичането на монети в хетското царство и каква светлина хвърля то върху хетската цивилизация.

По силата на някакъв каприз писателката решава да посети лекцията на професор Х. В аудиторията присъстват само шест души. Онова, което Х има да разкаже по въпроса, е само по себе си интересно, но той го представя по доста скучен и монотонен начин, затова на моменти умът ѝ се отнася нанякъде. Дори на няколко пъти главата ѝ клюмва в мигновена дрямка.

По-късно се заговаря с домакина на Х, също човек от академичните кръгове. Тогава разбира, че Х е учен, изключително високо ценен от своите колеги; но в същото време, докато тя е настанена в луксозен и много скъп хотел, Х трябва да дреме на кушетката в хола на своя домакин. Силно притеснена, си дава сметка, че докато тя е част от един средно процъфтяващ клон на индустрията за забавление, Х принадлежи към силно подценяваната и пренебрегвана академична общност: остатъци от лошото старо време, учени-търтеи, които не носят нито пари, нито слава.

Ще ми изпратиш ли екземпляр?

Ще запазя един специално за теб. Може да дойдеш да си го вземеш. Но нали знаеш, че ще бъде на немски.

Мълчание. Трай си и той ще се отегчи, казах си аз, като онези патета, които курдисваш, те се клатушкат известно време, но скоро пружината им се развива и — стоп.

На следващия ден нейната среща привлича многобройна публика. В своето въведение тя си позволява да съпостави топлото посрещане, с което е удостоена, и студеното посрещане на въпросния Х (когото тя не споменава по име). Казва, че този контраст ѝ се струва срамен; в какво са се превърнали университетите?

След срещата, на вечерята в нейна чест, тя с учудване установява, че деканът на съответния факултет не само че не е разстроен от нейните думи, но дори изглежда доволен. Всяка полемика е добра полемика, заявява той, както всяка реклама е добра реклама. А що се отнася до Х, старомодните учени като него не били чак толкова зле, колкото си мисли тя. Радват се на запазено работно място и внушителна заплата, и всичко това за какво? За да си гледат своите проучвания, които в голямата схема на живота се свеждат до какво? До антикварно хоби. Къде другаде, освен в държавните университети, могат да сключат толкова изгодна сделка?

Като се връща вкъщи, тя сяда да пише на професор Х, като му споменава за разговора си с декана. И получава отговор от него: Не бива да се притеснявате, казва ѝ той. Аз не съм избрал хетските си проучвания, за да стана богат или известен. А що се отнася до вас, продължил той, вие заслужавате това, което сте получили — носите в себе си божествената искра.

Това няма значение. Искам го да ми остане за спомен. Време е да тръгвам. Трябва да си стегна багажа.

На Алан не му ли е криво, че си тръгваш? Няма ли да се чувства самотен?

Синьорина Федерико се появи с кафето. Сигурно беше успяла да чуе всяка дума от кухнята. Включително и това, което каза Алан за мен и моите интимни части, които ще останат завинаги затворени и заключени за него от тази нощ нататък. Алан не ѝ обърна никакво внимание. Не беше достатъчно хубава за него.

Божествената искра ли, замислила се тя; кога за последен път ме е осенявала божествената искра? Зачудила се какво всъщност я е накарало да пише на Х. Може би по този начин е искала да оправдае това, че беше заспала по време на лекцията му (което той със сигурност е забелязал).

От това би излязло съвсем жизнеспособна история от средно добър калибър. Но се съмнявам дали някога ще седна да я напиша. Напоследък за мен това нахвърляне на истории като че се е превърнало в заместител на тяхното написване. Пак се сещам за Гюла и неговия харем от образи. Дали пък не е резултат от остаряването — това, че човек не се нуждае повече от самото нещо, а само идеята за него се оказва предостатъчна; както например в сърдечните въпроси подхранването на възможността — наречена от Гюла идеална любов, но по-известна на обикновените хора като флиртуване — може наистина да се превърне в заместител, в един нежелан заместител, на самата любов?

Алан никога не се чувства самотен. А ако случайно се почувства, винаги може да дойде да ме види. Най-малкото за уикенда.

Значи не сте се скарали, двамата с него. Не сте направили нещо неоправимо.

Знаеш ли кой е безименният престъпник, който за малко да те лиши от собствения ти капитал, продължи да настоява той. Искаш ли да отгатнеш?

Нали ми каза, отговори му К — ти.

11. LA FRANCE MOINS BELLE

Онази област във Франция, в която се чувствам почти като у дома си, е Лангедок, където в продължение на няколко години се намираше и моят втори дом. Лангедок, без съмнение, е най-живописната част от *la belle France*. Във вътрешността на страната климатът е суров — задушно, горещо лято и ледено студена зима. Селото, в което като че паднах от небето, беше напълно невзрачно, жителите му — свършено негостоприемни. Въпреки това, с течение на годините къщата, която придобих там, успя да си пробие път и да се вмъкне ако не в сърцето ми, то в една друга по-мистериозна моя способност — чувството ми за дълг. Дълго време след като вече бях преустановил годишните си посещения и бях продал малката къща — *jolie* отвън, но доста мрачна отвътре, доста безрадостна, — аз продължавах болезнено да тъгувам за нея. Какво ще стане сега, когато мен вече ме няма, за да я наглеждам, да се грижа за нея?

Не, ние не се караме, да не сме деца. Казах му, че имам нужда от чист въздух, да си почина от него и толкоз. По всяка вероятност и той има нужда от същото. Довиждане. Пази се. И помни: стой далече от болници. Болниците разболяват хората.

Точно така. Но прелестната Аня ме спря, Аня със златното сърце. Той ми е шеф, примоли ми се тя, отнася се добре с мен, как бих могла да го измамя? Хуан, тя си пада по теб, знаеш ли го?

Никога през живота си не съм изпитвал голяма радост от притежанието на каквото и да било. Изобщо не мога да се възприема като собственик. Но имам склонност да влизам в ролята на пазител и закрилник на всичко необичайно и непривлекателно, на онова, което другите хора ненавиждат и отбягват: стари зли псета, грозни мебели,

които имат навика да надживяват всичко, коли, които ще се разпаднат всеки момент. Това е роля, от която се пазя, но от време на време безмълвният зов на отритнатите сломява съпротивата ми.

Увод към история, която никога няма да бъде написана.

Подложи си бузата. И аз съвсем лекичко — не се бях избръснал и не исках да я засегна с това — допях устни върху тази гладка кожа.

Алан! — скастрих го. После хвърлих един поглед на момичето — тя излезе от стаята и тихичко затвори вратата на кухнята след себе си.

12. КЛАСИЦИТЕ

Връщам се мислено назад към новата художествена литература, която съм изчел през последните дванайсет месеца, правя опит да се сетя поне за една книга, която наистина ме е докоснала, но не откривам нищо. Когато искам нещо да докосне сърцето ми, да ме разчувства, аз се връщам към класиците, към епизоди, които в едно отдавна отминало време щяха да се наричат пробен камък — камък, който човек докосва, за да възроди вярата си в човечността, в смисъла и продължението на човешкия род: Приам, който целува ръцете на Ахил, за да измоли от него тялото на сина си; Петя Ростов, който трепери от вълнение преди да яхне коня си в утрото, в което ще умре.

Дори при първи прочит, човек предчувства, че в това мъгливо есенно утро нещо ще се случи с младия Петя. Нюансите на предчувствието, които създават настроението, могат лесно да бъдат нахвърляни, след като са ни научили как се постига този ефект, но въпреки всичко изпод перото на Толстой това нещо изниква всеки път с чудодейна свежест.

Тя се отдръпна бавно, после ме изгледа продължително и умислено. Сбърчи чело. А една прегръдка, попита. И когато не ѝ отговорих, тя каза: тъй като заминавам и може повече да не се видим, би ли ме прегърнал? Така по-лесно ще ме помниш след това. И почти протегна ръце към мен, леко ги повдигна встрани, така че трябваше само да пристъпя напред, за да се озова в обятията ѝ.

Тя ти вика сеньор К., продължи Алан. Сеньор К., сеньор Гражданин. Това е нейното гальовно име за теб. А ти, ти имаш ли такова гальовно име за нея? Не? Или няма да ми го кажеш?

Петя Ростов — казва моят читател, неговото/нейното лице не ми е познато и такова ще си остане, — *не си спомням Петя Ростов*. Отива до лавицата, сваля оттам „Война и мир“ и започва да търси смъртта на Петя. Друго едно от значенията на думата „класик“: да бъдеш на лавицата и да чакаш някой да те вземе оттам за хиляден път, за милионен път. Класиците: безсмъртните. Нищо чудно, че издателите непрекъснато гледат как да издействат статус на класик за авторите си!

Известно време останахме така, без да помръдваме. Виж ти, кой може да предвиди делата Божии_, помислих си. Някъде в ума ми изникна стих от Йейтс, но не бях в състояние да възпроизведа думите, само музиката ме осени. Направих необходимата крачка напред и я прегърнах; в продължение на цяла минута останахме така — съсухреният старец и земното превъплъщение на божествената красота, а бихме могли да изкараме така и втора минута, тя щеше да ми разреши, тъй като е великодушна по природа, но аз си рекох *Достатъчно, да не прекалявам, и я пуснах.*_

Аня ми сподели, че е малко разочарована от това, което в крайна сметка се е получило от твоята книга. Но ми го каза под секрет. Надявам се, че нямаш нищо против.

13. ЗА ЖИВОТА НА ПИСАТЕЛЯ

През годините, които прекарах като професор по литература и развеждах младите хора из лабиринта от книги, които винаги означаваха повече за мен, отколкото за тях, се утешавах, като си казвах, че дълбоко в сърцето си аз не съм учител, а писател. И наистина, именно като писател, а не като преподавател, бях извоювал скромната си репутация.

Но сега гласът на критиците е подхванал нов рефрен. В крайна сметка дълбоко в сърцето си, твърдят те, той не е писател, а педант, който се буца в литературата. И ето ме, стигнал съм вече до един етап в живота си, когато започвам да се чудя дали пък те не са прави, дали през цялото това време, когато съм си въобразявал, че ходя предрешен като писател, всъщност не съм бил гол.

Сега в общественения живот ролята, която играя, е на изтъкнат човек (защо изтъкнат, вече никой не може да си спомни), от онези видни личности, които ги изваждат от нафталина и им изструпват прахта колкото да кажат две-три изречения на някое културно събитие (откриването на нова зала в картинна галерия или при раздаването на награди на певчески събор), след което отново ги прибират в гардероба. Една заслужено комична и провинциална съдба за човек, който преди половин век изступа провинциалната прах от обувките си, за да поеме към големия свят и да се потопи в *la vie boheme*.

Истината е, че никога не съм бил бохем, нито тогава, нито сега. По природа винаги съм бил възравновесен, ако такава дума съществува, и което е повече, винаги съм вярвал в порядъка и дисциплината. Един ден някой държавен служител ще вземе да закачи лентичка на хлътналите ми старчески гърди и обществото отново ще ме приеме в обятията си. *Nomais, c'est moi.*^[1]

*След дълго мълчание, писмо от Аня от Бризбейн.
Ола, сеньор!*

Надявам се, че това не те обижда. Аня не е политическо животно, както сигурно си забелязал. Изобщо не намира твоите мнения за политическия живот привлекателни или дори интересни, така ми каза. Тя се е надявала да прочете нещо лично, нещо по-вкусно. А що се отнася до мен, аз обикновено нямам никакво време за книги. Твърде много други неща ме занимават.

„Не възприемам (вдъхновението) като състояние на дарена ми от Бога благодат — пише Габриел Гарсия Маркес, — нито като осенение свише, а като момент, когато благодарение на упорита работа и самоконтрол се сливаш с темата си... Пришпорваш темата, тя теб — също... И всички препятствия по пътя ти падат, всички конфликти изчезват, неща, за които не си и сънувал, започват да ти се случват и в този момент в целия свят няма нищо, ама нищо по-хубаво от писането.“

Веднъж или два пъти в живота съм изпитвал този полет на душата, за който говори Гарсия Маркес. И може би такива полети наистина идват като награда за неотстъпчивата упоритост, въпреки че според мен *нестихващ огън* описва по-добре това необходимо качество. Но както и да се нарече, няма го вече у мен.

Чета творбите на други автори, чета абзаци с плътно наситени описания, сътворени с внимание и старание, пресъздаващи гледки, които мигом изникват пред вътрешния взор на читателя, и сърцето ми се свива. Никога не съм бил много добър при подобни пресъздавания на действителността, а сега пък вече дори нямам куража да опитам. Истината е, че видимият свят никога не ми е доставял голямо удоволствие, никога не съм бил убеден, че си струва да го претворявам с думи.

Както виждаш, все още не мога да се обръщам към теб с малкото ти име, макар да знам, че изобщо не си испанец! Докато си мислех за теб през онези дни в „Тауърс“, ти винаги си бил Ел Синьор, нищо че усещах как би искал отношенията ни да станат по-

непринудени. Което, предполагам, е заобиколен начин да кажа, че за мен ти принадлежиш към едно друго поколение и към един друг свят, и нямам предвид света на моите родители (опитвах се да си представя как би стоял до майка ми, но дори мислено не мога да ви събера един до друг). Което пак е заобиколен начин да кажа нещо друго, което няма нужда да казвам, защото съм сигурна, че го разбираш.

Но въпреки това гледам съвсем сериозно на това твое последно усилие. Двамата с Аня сме го обсъждали глава по глава, абзац по абзац, мнение по мнение. Разнищвали сме го. Казах й някои от моите забележки, както и тя — някои от нейните. Каква е нашата присъда ли? Това ли се каниш да попиташ?

Нарастващото откъсване от света, разбира се, се случва и с много други писатели, когато остаряят, когато охладнеят и дори изстинат в чувствата си към него. Плътноста на прозата им изтънява, обрисуването на характерите, както и действието в сюжета стават все по-схематични. Синдромът обикновено се обяснява със залязващи творчески сили, а това несъмнено е свързано и с отпадането на физическите, но най-вече с посърналата сила на желанието. Въпреки това, погледнато отвътре, същото това развитие може да има и съвършено различно тълкуване: като освобождение, като проясняване на ума, за да се заеме той с по-важни задачи.

Класическият случай е този с Толстой. Никой не е по-запленен от истинския живот от младия Толстой, онзи Толстой, който пише „Война и мир“. След „Война и мир“ обаче, както обикновено се твърди, Толстой изпада в дълъг период на дидактичност, който завършва с късните му, кратки и скучни прозаични творби. Все пак в очите на вече възрастния Толстой еволюцията сигурно е изглеждала по съвършено друг начин. Съвсем не като регрес, а по-скоро като разкъсване на оковите, които са го привързвали към привидното, за да може накрая директно да се обърне с лице към единствения въпрос, който истински е вълнувал душата му: как да се живее.

Както и да е, сега, след като всичко това е зад гърба ни, благодаря ти, че ми изпрати книгата, която, разбира се, не мога да прочета, но ти го знаеш; най-вече ти благодаря, че си ми изпратил онези части, които не си включил в нея, и които, за щастие, мога да прочета. Знаем за какво намекваш, като казваш, че те не са в истинския смисъл на думата „твърди мнения“, но така или иначе те са ми любимите. Наричам ги „меки мнения“ — надявам се, че нямаш нищо против.

Чакай да видя как да се изразя. Нашата присъда, нашата обща присъда се дели на две части. Първата част е, че според нас храниш малко наивна и прекалено оптимистична представа за човешката природа.

[1] Вероятно намек за думите на Флобер: когато критиците се опитват да разберат кой е прототипът на Ема Бовари, той отговаря с прочутата фраза: „Ема, това съм аз.“ В случая това е името на един от героите в романа, аптекаря Оме, олицетворение на конформизма. — Б.пр. ↑

14. ЗА МАЙЧИНИЯ ЕЗИК

Дали всеки от нас има майчин език? Аз имам ли майчин език? Доскоро приемах, без дори да се замислям, че тъй като английският е езикът, който владее най-добре, той би трябвало да се брои за моя майчин език. Но може би това не е така. Може би — възможно ли е? — аз нямам майчин език.

Защото понякога, докато слушам английските думи, които излизат от устата ми, изпитвам някаква тревожност, че този, когото чувам, не е онзи, когото наричам *себе си*. По-скоро сякаш някакъв друг човек (но кой?) е имитиран, копиран и подражаван дори в мимиките. *Larvatus prodeo* [1].

Писането не е толкова притеснително преживяване. Да си седя тук в пълна тишина, да си движа ръката и да извиквам в ума си английски думи, да ги размествам, да ги заменям една с друга, да ги втъквавам във фрази, тогава се чувствам спокоен и уверен. Сещам се за гледка, която помня от едно мое посещение на универсален магазин в Москва: жена, която работи със сметало — главата неподвижна, очите неподвижни, само ръцете мърдат.

Предполагам, че трябва да ревнувам онази, която сега е наследила работата от мен и ти преписва страниците, но не ревнувам. Желая ти щастие и се надявам, че скоро книгата ти ще излезе и на английски и ще пожъне огромен успех.

Обратно на това, в което ти предпочиташ да вярваш, животът наистина е борба. Борба на всички против всички, и тя продължава вечно. Тя продължава и сега, в тази стая и в този миг. Можеш ли да го отречеш? Аня се мъчи да те спаси от мен и моите алчни посегателства. Ти се мъчиш да откъснеш Аня от мен. Аз се мъча да те преценя колко всъщност струваш.

В края на ден, който съм прекарал в писане, обикновено имам налице известен брой страници, които по навик наричам „онова, което исках да кажа“. Но когато съм в по-разсъдливо настроение, се питам: това ли са думите, тези, изписаните върху страницата, с които наистина исках да кажа нещо? Достатъчно ясни ли са като феноменологично описание, за да изразя онова, което дълбоко в себе си вярвам, че държа да кажа, след което започвам да се ровя за по-удачни вербални знаци и продължавам да ги размествам, докато успея да напиша това, което искам. Няма ли да е по-точно да кажа, че си играя с всяко изречение, докато думите върху страницата ми „завучат“ или „се получат“, след което спирам да си играя и си казвам: „Това трябва да е, което искаше да кажеш“. Ако е така, кой е този, който може да отсъди какво звучи и какво не звучи както трябва? Не съм ли всъщност аз („моят аз“)?

Щеше ли целият този експеримент да бъде по-различен, или по-малко сложен, или по-сполучлив, ако можех да потъна — както става, когато това ти е дадено по рождение и с възпитанието — в езика, на който пиша, с други думи, ако имах един по-истински, не толкова спорен майчин език отколкото е английският ми, с който работя?

Понякога се изчервявам, като се сетя за начина, по който коментирах твоите мнения — в края на краищата ти си световно известен писател, а аз само някаква секретарка, но после си казвам: Може би за него е било интересно да чуе и тази гледна точка, така да се каже, да чуе едно мнение „отдолу“ за неговото мнение_. Защото усещах, че поемаш риск, тъй като си толкова изолиран и толкова ненаясно със съвременния свят._

Хуан, ти си падаш малко мечтател. Мечтател, но и лъжец. И двамата сме лъжци, и ти, и аз (Аня обаче не е), но аз поне не се преструвам на искрен. Аз съм лъжец по принуда, защото ако не съм, другите зверове в джунглата жив ще ме изядат. А ти си лъжец, защото се правиш на нещо, което не си.

Може би в крайна сметка всички езици са чужди езици, чужди на животното в нас. Но в известен смисъл излиза, че точно това е нечленоразделно и непроизносимо, тъй като за мен английският не е като тих пристан или дом. По стечение на обстоятелствата той е само езикът, чиито изразни средства съм овладял в по-голяма степен.

Убеден съм, че моят случай не е единствен. Сред индийците от средната класа, например, сигурно има много хора, които са учили в английски училища, които непрекъснато говорят английски на работното си място, че дори и вкъщи (пускайки по някой и друг странен местен израз за колорит), които владеят и други езици, но не така добре, и които, въпреки всичко, когато се заслушат в собствения си говор или когато изчитат онова, което са написали, имат странното усещане, че нещо не е съвсем както трябва, че има някаква фалшива нотка.

Спомням си как веднъж ми каза, че не би включил сънищата си в книгата, тъй като сънищата не се броят за мнения, затова ми стана приятно да видя, че едно от твоите меки мнения е сън — сънят, който ми разказа преди време за себе си и Евридика. Естествено, блъскам си главата дали пък всъщност той не съдържа някакво тайно послание, или зов, че имаш нужда от помощ. Жалко че си толкова самотен. На никого не е излишна подкрепата на човека до него.

Изтъкваш се като единствен глас на съвестта, която защитава човешките права и така нататък, но аз се питам: абе щом той наистина вярва в тези човешки права, защо не излезе на улицата, навън в истинския свят, и да се бори за тях? Каква е неговата репутация? И отговорът, според моите проучвания, е следният: неговата репутация не е нищо особено. Всъщност постиженията му в тази област са почти нулеви.

[1] Появил се е призрак. — Б.пр. ↑

15. ЗА АНТЪЕ КРОГ

Вчера по радиото — стихотворения от Антъе Крог в превод на английски, четени от самата авторка. Първото ѝ появяване, ако не греша, пред австралийска публика. Темата ѝ е голяма: историческият опит на Южна Африка по нейно време. Поетическите ѝ възможности са нараснали в отговор на предизвикателствата, отказали са да бъдат стъпкани и принизени. Съвършена прямота, подплатена с изтънчен, чисто женски интелект и тяло, минали през сърцераздирателни преживявания, от които сега черпи. Нейният отговор на страшните жестокости, на които е станала свидетел, на болката и отчаянието, които са породили: обърнете се към децата, към бъдещето на човека, към вечното самообновление на живота.

Никой в Австралия не пише с такава нажежена до бяло разпаленост. В явлението Антъе Крог има нещо много руско. В Южна Африка, както и в Русия, животът може да е тежък, но как само смелият дух се надига да отвърне на теглото!

Алан непрекъснато повтаряше, че си сантиментален. Лично аз нямам такова впечатление. Сантиментален социалист, така те наричаше. Разбира се, казваше го с ирония и пренебрежение. Никога не обръщаш внимание на Алан, когато започваше да те одумва. Той смяташе, че имаш прекалено голямо влияние върху мен, затова те мразеше. Сигурна съм, че това не те изненадва.

И тогава се питам, какво всъщност цели той с тази книга? Ето, прочети тези страници, така си казал на моето момиче (на моята приятелка, която не е твоя), и си забил сантиментален поглед в очите ѝ, и ми кажи какво мислиш за тях: какво трябва да означава това? Искаш ли да ти кажа какво аз реших, че означава?

16. ЗА ОБЕКТА НА ФОТОГРАФИТЕ

В книгата на Хавиер Мариас „Посветени на писането“ има и едно есе за снимките на писатели. Сред публикуваните снимки е и една на Самюъл Бекет, седнал в ъгъла на гола стая. Бекет гледа бдително и предпазливо, сякаш стои нащрек, и наистина авторът описва изражението му като на „преследван“. Въпросът е: преследван, подгонен, но от какво, от кого? Най-очевидният отговор е: подгонен от фотографа. Наистина ли Бекет сам, по собствена воля, е решил да се настани в ъгъла, точно където се пресичат триизмерните оси, загледан някъде нагоре, или фотографът го е убедил да седне там? В тази поза, подложен на десет, двайсет, дори трийсет щраквания с апарата, и в присъствието на човек, който непрекъснато ти се навира в лицето, надвесва се ту оттук, ту оттам, трудно може да се чувстваш непреследван.

Истината е, че на подобни снимачни сесии фотографите обикновено пристигат с готова концепция, често подчинена на клишето за това какъв човек е техният обект, и полагат всички усилия да реализират клишето в снимките, които правят (или, ако употребим друга дума, които заснемат). Не само че нагласяват обекта си както им диктува клишето, но когато се върнат в студиото, от всички кадри избират онези, които са най-близо до клишето. По този начин стигаме до един парадокс: колкото повече фотографът се стреми към точност на изображението, толкова по-малка е вероятността тя да бъде постигната.

Да знаеш обаче аз колко бях изненадана, когато ти за пръв път нарече себе си анархист. Мислех си, че анархистите се обличат в черно и само гледат как да вдигнат във въздуха някой парламент. Ти, изглежда, си тих анархист и много порядъчен.

Реших, че май те сърбят ръцете да докопаш моята прелестна приятелка, но те е страх да предприемеш първата стъпка, защото се опасяваш, че може да получиш напълно заслужена плесница през лицето. Това означава ухажване, при това много непочтено ухажване. *На пръв поглед може би изглеждам сбръчкан и отблъскващ, казваш й всъщност ти (да не споменавам за миризмите, които изпускаш), но вътре в себе си съм все още истински мъж. Прав ли съм? Прав ли съм, кажи, Аня!*

17. ЗА МИСЛЕНЕТО

Ако бъда притиснат да сложа етикет на моите политически схващания, ще кажа, че те са от вида на песимистично-анархичната пасивност, или на анархично-пасивния песимизъм, или на песимистично-пасивния анархизъм: анархизъм, защото опитът ми показва, че най-вредното в политиката е самата власт; пасивност, защото храня съмнение относно волята за промяна в този свят, воля често предварително зарамена с жаждата за власт; и песимизъм, защото не вярвам, че в основата си нещата могат да бъдат променени. (Песимизмът от този вид е братовчед, да не кажа сестра, на вярата в първородния грях, което ще рече на становището, че човечеството не може да постигне съвършенство.)

Но дали самият аз мога да бъда определен като мислещ, като човек, който наистина умее да мисли както трябва за политиката или за каквото и да било друго? Абстракциите винаги са ми били чужди, никога не ме е бивало да формулирам абстрактни мисли.

Дали си имал прекалено голямо влияние върху мен ли? Не мисля. Мисля, че ти изобщо не беше в състояние да ми влияеш. Не го казвам, за да те засегна. Имах късмет, че те срещнах и не го отричам. Ако не беше ти, сигурно още щях да бъда с Алан; но това не се дължи на твоето влияние. И преди да те срещна бях такава, каквато съм и сега, няма промяна.

Изправих се. Алан, време е да си тръгваме, казах му. Благодаря, господин К., че ни поканихте на празненството. Съжалявам, че го развалихме, но не ни обръщайте внимание, не го взимайте присърце, скоро всичко ще бъде забравено. Алан наистина прекали с пиенето, това е, нищо повече.

През целия ми живот, преминал в умствена дейност, единствената идея, която ми е хрумвала и която може да се брои за абстрактна, ме осени доста късно, след като бях минал четирийсетте. Тогава ненадейно се сетих, че някои така да се каже ежедневни математически концепции могат да ни помогнат да направим по-ясна теорията за морала. Защото теорията за морала никога не е знаела какво да прави с количеството, с бройката, с числата. Например, да убиеш двама души по-лошо ли е от това да убиеш един? И ако е така, колко по-лошо? Два пъти по-лошо? Не съвсем два пъти, но да речем, един път и половина ли? Да откраднеш един милион долара по-лошо ли е, отколкото да откраднеш един долар? Ами ако този един-единствен долар е всичко, което има някоя вдовица?

Подобни въпроси не са чисто схоластични. Те би трябвало да занимават умовете на съдиите всеки ден, докато размишляват каква глоба да наложат или колко години затвор да присъдят.

Идеята, за която се сетих, е свършено проста, макар че трудно може да се изрази с думи. В математиката едно напълно подредено множество се превръща в ред, когато елементите в него са в такъв порядък, че всеки елемент стои или вляво, или вдясно от всеки друг елемент. Там, където става дума за числа, *вляво* може да се тълкува като по-малко от, а *вдясно* — като по-голямо от. Целите числа, положителни или отрицателни, представляват пример за такава математическа подреденост.

Ще кажа обаче, че до известна степен ми отвори очите. Показа ми, че има и друг начин на живот — да те занимават идеи, да умееш да ги изразяваш ясно и така нататък. Разбира се, трябва да имаш талант, за да пожънеш успех. Това не бих могла да направя. Но може би, в един друг живот, ако нашите възрасти се окажат по-съвместими, двамата с теб бихме могли да заживеем заедно и аз бих могла да бъда твоето вдъхновение. Твоето домашно вдъхновение. Как ти се струва, а? Ти ще си седиш пред бюрото и ще си пишеш, а аз ще се грижа за всичко останало.

Ти забрави втората част, каза Алан. Седни, скъпа, още не съм казал на Хуан каква е втората част от нашата присъда.

В ред, който е само частично подреден, изискването всеки отделен елемент да бъде *или* вдясно, *или* вляво на всеки друг отделен елемент няма смисъл.

В областта на нравствените преценки можем да мислим за *наляво от* като за по-лошо от, а *надясно от* като за по-добро от. Ако приемем реда от елементи, за който искаме да стигнем до морална преценка, като образуващ не изцяло подреден ред, а само частично подреден ред, тогава ще се появят двойки от елементи (една-единствена жертва срещу две; един милион долара срещу един долар), между които зависимостта на подреждането, тоест моралният въпрос *по-добро* *или* *по-лошо?*, невинаги е приложима. С други думи, неразрешеният въпрос *по-добро* *или* *по-лошо?* трябва просто да се изостави.

Предположението, че всяка, или която и да е, редица от елементи може да бъде подредена, води, поне в областта на моралните съждения, направо в блатото. Кое е по-лошо — смъртта на една птица или смъртта на дете? Кое е по-лошо — смъртта на един албатрос или смъртта на безчувствено дете с повреден мозък, привързано към поддържащ живота му апарат?

Не ми обръщай внимание. Просто приумица.

Всъщност аз съм много практичен човек. Ти никога не си виждал тази моя страна, но те уверявам, че е така. Практичен човек, за жалост, а не мечтател. Така че ако си търсиш сродна мечтателска душа, мечтателка, която ще е винаги готова да ти изпере долното бельо или да ти сготви вкусно ядене, тогава ще трябва да продължиш да търсиш. Аз не съм тази.

За да стигнем до втората част на нашата присъда, ние разсъждавахме по следния начин — Аня и аз. Той ни дава серия от оценки върху съвременния свят, казахме си ние, но предназначени

за германска читателска публика. Не е ли малко странно — да пишеш книга на английски за разни фрицове? Как да си го обясним?

За жалост, трудно е да се отстъпи от интуитивната инерция да мислим винаги в порядъка на подредими редове. Това е особено очевидно в правото. Опитвайки се да измислят присъда по-лоша от смъртта, израелските съдии на Адолф Айхман излизат със следното решение: „Да бъде обесен и тялото му да бъде изгорено, а прахта му разпръсната, извън границите на Израел.“ Но тази двойна присъда — първо над Айхман, а после и над тленните му останки — издава по-скоро истинско безсилие. Смъртта е абсолютна. Няма по-лошо; и това е така не само за Айхман, но и за всеки един от шестте милиона евреи, избити от нацистите. Шест милиона смърти не са същото като — тоест не се „равняват“, в известен смисъл дори не „надвишават“ — една смърт („само“ една смърт); въпреки това, какво означава — какво *точно* означава — да кажеш, че шест милиона избити, взети вкупом, са нещо по-лошо от една смърт? Това не е някаква парализа на способността да разсъждаваме, която ни кара да гледаме безпомощно на въпроса. Самият въпрос е сбъркан.

Мислех си известно време за твоя приятел, унгарския фотограф, и за онова, което ти беше казал. Повечето фотографии, с които съм работила, бяха педерастични, всички са такива в света на модата, но въпреки това, когато обективът е насочен към мен, знам, че се движа и действам по-различно, независимо кой стои зад него. Дори нещо повече — повече от това как се движа. Струва ми се, че стоя извън себе си и се наблюдавам отстрани как изглеждам в очите на камерата. Усещането е като че се гледам в огледало, но всъщност по-силно, тъй като виждането не става през твоите очи, а през очите на друг.

Обяснението, за което се сетихме, е следното: в англоезичния свят, свят на твърдите глави и здравия разум, книга с подобни

искрени мнения няма да се радва на голям интерес, особено ако е написана от човек, чието единствено постижение е в сферата на въображаемото.

18. ЗА ПТИЦИТЕ В НЕБЕТО

Навремето малкото парче земя срещу жилищната сграда „Тауърс“ принадлежеше на птиците, които почистваха боклука от бреговете на малката рекичка и, заради ядките в тях, отваряха с човка боровите шишарки. Сега това парче земя е превърнато в зелена площ, в обществен парк за двукраките животни: коритото на рекичката е изправено, алеите — асфалтирани и погълнати от общия градоустройствен план.

Птиците предпазливо стоят на разстояние от тези новопристигнали индивиди, странят от тях. Всички, с изключение на една сврака — главнокомандващият (така я наричам), най-старата птица или поне най-внушителната и порядъчно опърпана на външен вид. Той (така си мисля за него, защото ми изглежда мъжкар до мозъка на костите) крачи бавно в кръг, обикаля мястото, където съм седнал. Не ме разглежда. Не проявява никакво любопитство към мен. Само ме предупреждава, казва ми да се махам. Освен това се оглежда да открие най-уязвимото ми място, в случай че се наложи да ме атакува, в случай че се стигне дотам.

Според мен твоят приятел е имал навика да си фантазира още когато е снимал млади момичета. Поне на мен това ми се струва нещо много типично за фотографите. Никога преди това не съм се замисляла какво се мъти в главата на един фотограф, докато си върши работата. Искам да кажа, не съм се замисляла специално. Това би развалило снимката, би я направило по-неприлична в известен смисъл, ако моделът и фотографът са в тайно съприкосновение един с друг, поне така си мисля аз. Бъди себе си, така съм си повтаряла винаги, което означава, че трябва да потънеш още по-надълбоко в себе си, като в езеро, и то така, че повърхността му да не се набразди от нито една вълничка.

Докато на други места, като Германия и Франция например, хората все още благоговоят пред белобради мъдреци. Кажни ни, о, Учителю, молим ти се да ни кажеш къде сбъркахме с нашата цивилизация? Защо кладенците пресъхнаха, защо от небето ваят жаби вместо дъжд? Погледни в твоята кристална топка и ни просветли! Покажи ни пътя към бъдещето!

В крайна сметка (така си го представям аз) готов е и на преговори, тоест да обмисли възможността за компромис: например такъв, при който аз ще бия отбой и ще се изнеса в една от защитените си клетки, които животните-хора са издигнали от отсрещната страна на улицата, а той ще запази спорната територия единствено и само за себе си; или пък компромис, при който аз ще се съглася да излизам от моята клетка само през определени часове на деня, да речем между три и пет следобед, когато той предпочита да си подремва.

Една сутрин пред прозореца на кухнята ми се чу силен тропот. И ето го, стои, забил нокти в перваза, пляска с криле, гледа злобно, отправя ми предупреждение: да знам, че дори вътре в къщата не съм в безопасност.

Сега, в края на пролетта, той и неговите съпруги са накацали по върхарите на дърветата и по цели ноци си правят серенади един на друг. Това, че аз не мога да спя от тях, изобщо не ги интересува.

Онзи, главнокомандващият, няма никаква представа колко време продължава човешкият живот, но си мисли, че едва ли е колкото този на свраките. Въобразява си, че аз ще си умра в тази моя клетка и ще умра от старост. Тогава той ще разбие прозореца, ще влезе вътре и ще ми изкълве очите.

Освен това се чудя, дали твоят приятел, унгарецът, изобщо съществува (е съществувал). Може би това е само още една от твоите измислени истории. Не е нужно да ми казваш. Това може да си остане твоя тайна. Но много искам да разбере защо се е самоубил.

Както и да е, не ме интересува дали приятелят ти е истински, или въобразяем, но нека ти призная, че никога не съм имала нищо против твоите фантазии, ако са били свързани с мен и ако изобщо ги

е имало. При други мъже това понякога ме ядосва, но не и при теб. То е един от начините да помогна, така си казвах.

Разбра ли, Хуан, решил си да се пробваш в ролята на гуру. До това заключение стигнахме двамата с Аня. Огледал си добре пазара на труда — така си го представихме нагледно — и си видял, че е силно стеснен, особено за хора над седемдесет години. На всяка витрина висят съобщения: *Моля, да не кандидатстват възрастни хора. Но изведнъж, виж ти, какво е това?*

От време на време, като настанат горещини, той благоволява да пие вода от каменната купа на чешмата в парка. В мига, в който вдига човка, за да може водата да се стече надолу в гърлото му, той открива тялото си и става уязвим за атаки, но много добре си дава сметка за това положение. Затова в такива моменти се старае да си придаде особено свиреп вид. Само да си шавнал, сякаш казва, и ще ти видя сметката.

Не си правя никакви илюзии по отношение на него, във всеки един миг съм готов да му покажа пълното си уважение, както и цялото внимание, което се изисква от мен. Тази сутрин беше хванал един бръмбар и изглеждаше страшно доволен от себе си — възгордял се, накокошинил се, както се казва. С бръмбара в човката си — крилата на насекомото пречупени, увиснали от двете му страни — той заподскача към мен на дълги почивки след всеки подскок, докато ме приближи на около метър разстояние. „Браво“ — поздравих го. Той килна главата си на една страна, сякаш да чуе по-добре моето кратко, двусрично изчуруликване. Може би вече ме е приел, казах си. Може би се явявам достатъчно често тук, че да изглеждам в очите му като част от неговото ведомство.

Не липсват и посещения от папагали какаду. Един се е настанил доволно в клоните на дивата слива. Гледа ме, в ноктите си държи коравия плод и сякаш ми казва: „Искаш ли да опиташ?“. Ще ми се да му отвърна: „Виж, това е обществена градина. Тук и ти си толкова пълноправен посетител, колкото съм и аз, няма нужда да ме черпиш

като гостенин.“ Но обществена или частна, за него това е само издишана въздушна струя. „Живеем в свободен свят“, вика ми той.

Нека се наглася, да изглеждам добре за пред сеньор К., повтарях си всяка сутрин, когато се приготвях да те посетя — защото сеньор К. сигурно се чувства доста самотен, като седи по цял ден вкъщи и няма с кого две думи да размени, освен с диктофона, разбира се, и понякога с птиците. Нека да изглеждам добре за пред него, за да може да черпи от спомените си и да има за какво да си мечтае, като си легне вечер.

„Търси се: сеньор Гуру. С дълъг опит и мъдри слова за всякакви случаи. Дългата бяла брада е за предпочитане.“ Защо да не си опитам късмета, така си си казал, като писател никога не са се отнасяли с мен като със знаменитост, може би като стана гуру, това ще се случи.

19. ЗА СЪСТРАДАНИЕТО

През изминалата седмица всеки ден термометърът стигаше до четирийсет и три градуса и нагоре. Бела Сондърс от апартамента в дъното на коридора ми разправя колко се тревожи за жабите по коритото на рекичката отсреща. Няма ли живи да се опекаат в малките си кални убежища, пита ме тя угрижено. Не може ли да направим нещо, за да им помогнем? Какво предлагаш, питам я аз. Дали да не ги извадим оттам и да ги пренесем вкъщи, докато премине горещата вълна? Казвам ѝ дори да не си го помисля, защото няма никаква представа къде трябва да копае, за да ги изрови.

По залез слънце я виждам, понесла пластмасова кофа с вода, прекосява улицата. Отива да остави кофата на жабите в пресъхналата рекичка. В случай че ожаднеят, милинките, обяснява ми.

Много е лесно да се присмееш на хора като Бела, да започнеш да ги поучаваш, че горещините са част от един всеобщ екологичен процес, в който човек не бива да се намесва. Но дали пък тази критика не пренебрегва нещо далеч по-съществено? Не сме ли и ние, човешките същества, част от тази екология и не е ли нашето състрадание към по-малките животинки също така елемент от нея, както и жестокостта на гарваните?

Надявам се, нямаш нищо против нещата, които ти казвам. Щеше да е по-хубаво, ако си мислеше, че съм свършено естествена, че съм такава, каквато съм, и толкоз. Всъщност нямам представа какво си си мислел за мен. Но не можеш да си приятел с някого, ако няма да сте искрени един с друг (любовта е друго нещо), и щом повече не мога да бъда твоята малка машинописка, тогава нека бъда поне твоя приятелка. Затова ще ти кажа съвсем честно, че никога не съм се притеснявала от твоите мисли, дори май съм ги поощрявала по малко. И нищо не се е променило, откакто си тръгнах, така че може да продължаваш да си мислиш за мен колкото ти душа иска (нали в това е красотата на мислите, че разстоянието няма значение, нито

раздялата). А ако имаш желание да ми пишеш и да ми споделиш мислите си, това също е о'кей, аз умея да пазя тайна.

Единственият проблем е, че в англоезичния свят ние гледаме на всеки гуру с големи резерви. По продажби, да речем, с кого се конкурират гастролиращите гуру? С известните готвачи. С актрисите, които пробутват стари номера. С престарелите политици.

20. ЗА ДЕЦАТА

Още един урок от моите престои в парка.

Обичам децата по доста абстрактен начин. Децата са нашето бъдеще. За по-възрастните хора е хубаво да има деца край тях, защото това повдига духа им. И така нататък.

Онова, което бях забравил за децата, е непрекъснатата врява, която вдигат. Ако нещо не им е наред, крещят. Това крещене не е просто гръмогласна изява или говорене до посиняване. То изобщо не е средство за общуване, а начин да удавиш другия в думи. Това е начин да се наложиш в най-чист вид, при това бързо и ефективно. Едно четиригодишно дете може да не е толкова силно, колкото възрастен мъж, но със сигурност е по-гръмогласно.

Едно от най-първите неща, които трябва да научим по пътя на възпитанието, е: не крещете!

Онова, което обаче не искам, ако ми пишеш или се обадиш, е да чувам новини. Окончателно съм загърбила „Сидънам Тауърс“, както и Алан. Ето ме, такава съм: ако се захвана с нещо, отдавам му се изцяло, но ако работата не върви, зарязвам го, слагам точка и то престава да съществува за мен. По този начин запазвам положителната си нагласа, по този начин мога да гледам напред. Така че не желая никакви новини за Алан.

Компанията не е никак престижна. Затова си си казал: дай да опитам в добрата стара Европа. Дай да видим дали пък Европа няма да ми окаже вниманието, което не получавам у дома.

21. ЗА ВОДАТА И ОГЪНЯ

Тази седмица — проливни дъждове. Докато стоя и гледам как малкото поточе, което тече през парка, се превръща в буйна река, дълбоко непознатата ми, доскоро чужда природа на придошлите води, ми става ясна. Пороят не се озадачава, не се смущава ни най-малко от препятствията и бариерите, които се изпречват на пътя му. Озадачение и смут са неща, които не влизат в неговия репертоар. Бариерите просто се прегазват и заливат, препятствията се изтласкват встрани. Природата на водата, както биха казали предсократиците, е да тече. За водата да се озадачава, да се колебае дори само за миг, би било против собствената ѝ природа.

Огънят е също толкова чужд на човека. Интуитивно човек възприема огъня като всепоглъщаща сила. Щом поглъща, значи трябва да има апетит, а в самата природа на апетита е да търси насищане. Но огънят никога не се насища. Колкото повече поглъща, толкова повече се разпалва; колкото повече се разпалва, повече нараства апетитът му; колкото повече нараства апетитът му, толкова повече поглъща. Единственото, което отказва да бъде погълнато от огъня, е водата. Ако водата можеше да гори, светът отдавна да е погълнат от огъня.

Казах ли ти, че помолих Алан да ми върне нещата, които бяха останали при него? Помолих го да ми ги изпрати на адреса на майка ми. Казах му, че аз поемам разноските. Това беше преди четири месеца. Никакъв отговор. Мълчание. Ако бях някоя друга, щях да пристигна, да вляза в апартамента му с туба бензин (все още имам ключ) и да го запаля. Тогава щеше да разбере на какво е способна една жена, с която са се отнесли несправедливо. Но не съм такава.

Но Аня ми мята гневни погледи, добре де, виждам. Май злоупотребихме с гостоприемството ти. Божичко, ужасно съжалявам. Трябва да тръгваме. Благодаря ти, Хуан, за

**прекрасната вечер. Много вълнуваща. Много вълнуваща, нали,
Аня?**

22. ЗА СКУКАТА

Само висшите животни имат способността да се отегчават, твърди Ницше. Това негово наблюдение, предполагам, трябва да се приема като комплимент за Човека като едно от висшите животни, макар и комплиментът да е малко двусмислен: умът на Човека е неспокоен и ако няма какво да го занимава, той може да помръкне от раздразнение, да изпадне в нервност, нищо чудно и в злобна, необмислена деструктивност.

Като дете изглежда съм се изживявал като ницшеанец. Бях напълно убеден, че скуката, присъща на моите връстници, е белег за тяхната по-висша природа, че тя се изразява в мълчалива преценка на онова, което ги отегчава и на което те гледат с пренебрежение, тъй като не отговаря на законните им човешки потребности. Така че, когато моите съученици се отегчаваха от поезията например, аз неизменно стигах до извода, че самата поезия не я бива и че моето лично увлечение по нея е по-скоро отклонение от нормата, изключение и грешка, че издава собствената ми незрялост.

Майка ми вика: нека задържи нещата, какво толкова — парцали, ще си купиш нови. Той е губещият, защото къде ще намери друго момиче като моята Аня? Моята майка е вярна приятелка. Такива сме ние, филипинките. Добри съпруги, добри любовници, но и добри приятелки. Във всичко сме добри.

Най-накрая в асансьора имах възможност да си кажа думата. Алан, никога няма да ти простя унижението, което трябваше да преживея тази вечер заради теб. Никога. Говоря ти съвсем сериозно.

И тези мои разсъждения бяха солидно подкрепяни от литературната критика по онова време, която твърдеше, че съвременността (имайки предвид дваисети век) изисква поезия от нов, модерен вид, която да скъса решително с миналото и най-вече с поезията на викторианската епоха. В очите на истински модерния поет нищо не изглеждаше по-ретроградно и следователно по-достойно за презрение от харесването на Тенисън.

Самият факт, че моите съученици се отегчаваха от Тенисън, за мен представляваше убедително доказателство, ако изобщо имаше нужда от доказателство, че дори и да не го съзнават, те са истински носители на новата модерна чувствителност. Чрез тях Духът на времето оповестяваше строгата си присъда над викторианската епоха, и най-вече над Тенисън. Що се отнася до тревожния факт, че моите съученици бяха също толкова отегчени (да не кажа дори напълно объркани) от Т. С. Елиът, това трябваше да се обясни с някаква проява на немъжественост и упадъчност у него, с неспособността му да отговори на техните грубиянски, мъжкарски стандарти.

Изобщо не ми хрумваше, че моите съученици намират поезията отегчителна — което се отнасяше и за всички останали предмети в училище, — защото им липсва способността да се съсредоточат в нея.

Ти недей да се ядосваш на Алан. Лошите мисли може да съсият деня ти, а струва ли си да си развалиш макар и един ден, след като не са ти останали толкова много? Не се ядосвай за нищо, не му обръщай внимание, сякаш изобщо не съществува, сякаш е герой от тън разказ, който си захвърлил без да го прочетеш докрая.

На фона на ярката светлина, която идваше отгоре, видях как ченето на Алан увисна. В този момент представляваше точно това, което беше: сърдит, недоволен, полупиян австралиец на средна възраст.

Най-сериозните последици от този мой нелогичен извод, до който бях стигнал (че най-интелигентните се отегчават най-бързо,

следователно, който се отегчава най-бързо притежава интелигентност в най-висша степен), се оказаха в областта на религията. Според мен религиозните обреди бяха скучни, следователно *a fortiori* моите връстници, като съвременни души, би трябвало да намират и религията за скучна и досадна. Това, че те не проявяваха никакви признаци на скука, както и желанието, с което повтаряха като папагали християнските догми и изповядваха християнските ценности, докато в същото време се държаха като същински диваци, за мен представляваше просто доказателство за тяхната зрелост и способност великодушно да преглътнат разликата между истинския (видим, осезаем) свят и измислиците на религията.

Чак сега, на по-стари години, започвам да виждам как в действителност обикновените хора, онези отегчени висши животни, според Ницше, реагират на заобикалящата ги среда. Те се справят с нея не като се дразнят, а като ограничават очакванията си. Справят се като свикват да изтърпяват много неща, като оставят ума си да жужи на бавни обороти. Одремват се и тъй като нямат нищо против подобна дремливост, те не се дразнят и от това, че им е скучно.

Ние двамата се разбирахме добре, ти и аз — нали така? И всичко почиваше на искреността помежду ни. Бяхме съвсем откровени един с друг. Това ми харесваше. С Алан не можех винаги да бъда откровена.

Нито една моя постъпка, продължих аз, нито една постъпка на К., не би могла да оправдае поведението ти тази вечер.

За мен обаче неспособността на моите учители, братята Маристи^[1], да се явяват всяка сутрин в огнени одежди и да ни втълпяват дълбоки и ужасни метафизични истини, беше доказателство, че са недостойни служители. (Служители на кого, на какво? Със сигурност не и на Бог — Бог не съществува, това няма нужда да ми го казват, но на Истината, на Нищото, на Празнотата.) За моите млади съвременници обаче Братята си оставаха просто отегчителни, и толкоз.

Бяха отегчителни, защото за тях всичко беше отегчително; и тъй като всичко беше отегчително, значи нищо не беше отегчително, човек просто трябва да се научи да го понася.

Тъй като се бях отдръпнал от религията, предполагах, че и моите съученици също не си падат по нея, макар и да го правят по един ненатрапчив и по-тактичен начин, тоест по начин, който аз все още не бях открил за себе си. Чак днес обаче си давам сметка колко погрешно съм разсъждавал тогава. Те изобщо никога не са се отдръпвали. Нито децата им, нито внуците им сега. Докато стана на седемдесет, предричах гръмко навремето, всички църкви в света ще бъдат превърнати в обори, в музеи или в грънчарници. Показах се дълбоко неправ. Погледнете само, всеки ден навсякъде изникват нови църкви, да не говорим за джамиите. Така че авторитетното мнение на Ницше трябва да бъде коригирано: може и да е вярно, че само висшите животни са способни да изпитват скука, но човек е доказал, че е най-висшият сред тях, защото е опитомил скуката, като ѝ е дал убежище.

Не можеш да си честен с някого, когато живееш с него и отношенията ви са предбрачни, не и докрай честен, особено ако искаш връзката да просъществува. Това е едно от гадните неща при брака.

На два̀сет и петия етаж вратата се отвори. Чух те много добре, каза ми Алан. Чух те и те разбрах. И знаеш ли какво ще ти отговоря, мое скъпо парцалче? Що не си ебеш майката, това ще ти кажа.

[1] Братята Маристи, или наричани още „Малките братя на Мария“, е френско по произход католическо мисионерско общество, създадено през 19 в. от св. Марселен Шампана. Главната им дейност се състои в основаването на училища и обучението в тях. — Б.пр. ↑

23. ЗА ЙОХАН СЕБАСТИАН БАХ

Най-доброто доказателство, че животът е хубав и, следователно, може би в края на краищата наистина има Бог, който е взел присърце нашата съдба и благоденствие, е това, че в деня, в който се раждаме, прозвучава музиката на Йохан Себастиан Бах. Дава ни се даром, като подарък неспечелен и още незаслужен.

Как бих искал поне веднъж да можех да поговоря с този човек, умрял преди толкова много години! „Порадвай се, виж как и през двайсет и първи век ние продължаваме да свирим твоята музика, как благоговеем пред нея и как я обичаме, как тя ни пленява и трогва, как ни дава сили и как ни носи радост — така ще му кажа. — От името на цялото човечество, моля те, приеми тези думи на благодарност, колкото и да са недостатъчни, и нека всичко, което си изстрадал през онези последни скръбни твои години, включително мъчителните хирургични операции на очите, да бъде забравено.“

Каквото и да правиш, не се оставяй да те обземе депресия. Знам какво си мислиш, че вече не си онова, което си бил, но истината е, че все още изглеждаш добре и че си истински джентълмен, който знае как да накара една жена да се почувства жена. А жените ценят това у мъжа, независимо колко други неща може да му липсват. Що се отнася до твоето писане пък, ти без съмнение си един от най-добрите, клас АА, и ти го казвам не просто като приятел. Умееш да очароваш читателя (например в онзи малък откъс, когато говориш за птиците в парка).

Много време след като бях вече скъсала с Алан и се бях преместила в Куинсланд, след като сеньор К. ми беше изпратил книгата си и аз му бях отговорила, за да му благодаря, се обадох по телефона на госпожа Сондърс в „Тауърс“. Така и не се сблизихме с нея докато живеех там. Тя, разбира се, е малко смахната (именно

тя ми каза, че сеньор К. бил от Колумбия, по всяка вероятност го беше объркала с някой друг), но апартаментът ѝ е на същия етаж, освен това знам, че има добро сърце (тя е онази, дето редовно храни птиците в парка).

Защо точно към Бах и само към него ли копнея да се обърна? Защо не към Шуберт? („Нека суровата бедност, в която е трябвало да живееш, бъде забравена.“) Защо не към Сервантес? („Нека жестоката загуба на ръката ти бъде забравена.“) Какъв ми е Йохан Себастиан Бах? Като го назовавам, дали не призовавам бащата, който бих избрал от всички живи и мъртви, ако ми бъде позволено да избирам баща? В този смисъл дали не го посочвам за мой духовен баща? И кое е онова нещо, което искам да изкупя, като за сетен път извикам една лека усмивка върху устните му? Това, че в живота си бях толкова лош син, това ли?

Под перото ти нещата оживяват. Ако трябва да бъда честна, категоричните ти, твърди мнения за политика и така нататък не са ти най-добрите, може би защото в тях няма разказ, може би защото не си много в течение на нещата, може би защото това не е твоят стил. Но аз наистина се надявам един ден да публикуваш и твоите меки мнения. Ако го направиш, не забравяй да изпратиш един екземпляр на твоята малка машинописка, която ти е подсказала идеята.

В личния ми живот нещата се подреждат добре. Преместих се в Бризбейн, както сам виждаш. Таунсвил е прекалено малък за мен, пък и дълбоко в сърцето си аз съм градско чедо. Тук се срещам с един мъж и когато сме заедно, се чувстваме щастливи (така си мисля). Той е типичен австралиеца, има си собствен бизнес (климатични инсталации) и е горе-долу на моята възраст (в това отношение Алан не беше добър избор). Може би някой ден ще се оженим, ще видим. Той иска деца, а и аз не съм забравила какво ме посъветва — да не изчаквам прекалено дълго.

Госпожо Сондърс, казах ѝ, бихте ли ми се обадили, ако нещо стане със Сеньора, ако влезе в болница или, недай боже, нещо лошо? Бих могла да помоля и Алан, моето бившо гадже, но връзката ни охладня, пък и Алан е мъж, а мъжете не обръщат внимание на такива неща. Звъннете ми по телефона и аз ще пристигна. Не че мога да направя кой знае какво за него — не съм медицинска сестра, но не искам да си мисля как е останал сам и, нали разбирате, в очакване на края си. Той няма деца и, доколкото съм чувала, никакви други роднини, така че едва ли ще се намери човек, който да се погрижи за всички приготовления, а това не е хубаво, ако разбирате за какво говоря.

24. ЗА ДОСТОЕВСКИ

Снощи изчетох пета глава от втората част на „Братя Карамазови“, главата, в която Иван връща входния си билет за този свят, който Бог е създал, и се улових, че плача неутешимо.

Докато бях в Таунсвил, известно време работих като модел, почти на майтан. Ако искаш, влез в www.sunseasleep.com.au — това е каталог за поръчки по мрежата и там ще ме видиш в страниците за нощници, изглеждам страхотно, нищо че сама се хваля. Така че винаги бих могла да се върна към тази възможност, поне докато още ловя око, и това все пак е някаква утеха.

Не съм сигурна, че госпожа Сондърс разбра за какво намеквам, тя не е много на тоя свят, а и сеньор К. едва ли фигурира ясно в обхвата на нейния радар, но въпреки всичко си записа номера ми и обеща да се обади.

На него нищо не му казвайте, додадох. Обещайте ми. Не му казвайте, че съм се обаждала да питам за него. Не му казвайте, че съм разтревожена.

Тя обеща, доколкото можеше да се разчита на думите ѝ.

Безброй пъти съм изчитал тези страници и преди това, но вместо да свикна с тяхното въздействие, откривам, че стоя пред тях все по-уязвим и по-уязвим. Защо? След като аз не симпатизирам на Иван, тоест на неговите жадуващи мъст разбирания. Точно обратното, според мен именно Христос е направил най-големия принос към политическата етика, като е казал на онеправданите и оскърбените сред нас да обърнат и другата си страна, защото само така кръговратът от отмъщения и разплати може да бъде прекъснат. Тогава защо въпреки всичко Иван ме кара да плача?

Не съм се чувала с Алан от месеци. След като скъсахме, ми се обаждаше всеки ден и много настояваше да се върна при него. Но така и не се реши да дойде лично, а моят начин да изпитам любовта на един мъж се състои в това да видя дали е готов да падне на колене пред мен, да ми поднесе букет червени рози, да ме помоли за прошка и да ми обещае да се поправи. Доста романтично, нали? И доста нереалистично също така.

А разтревожена ли съм всъщност? Не толкова, не както е било друг път. Ние всички ще умрем, той е стар, приготвил се е да си отиде, доколкото това изобщо е възможно. Какъв е смисълът да се мотаем на тая земя ей така, колкото да сме тук? Хубаво е, разбира се, когато можеш сам да се грижиш за себе си, но още като напуснах Сидни, се виждаше, че състоянието му се влошава, ръцете му трепереха и приличаше на изкуфял. След време ще трябва да се прости с апартамента си и да се премести в старчески дом, а това ще го довърши. Така че не толкова смъртта му ме тревожи, колкото онова, което може да му се случи, докато се стигне до нея. Госпожа Сондърс може и да има добро сърце, но госпожа Сондърс е просто съседка, докато аз винаги съм била нещо повече.

Отговорът няма нищо общо с етиката, нито с политиката, но има много общо с реториката. В тирадата си срещу прошката и опрощаването Иван най-безсрамно използва емоцията (деца мъченици) и окарикатуряването (жестоки помещчици), за да постигне целта си. Далеч по-силни в сравнение със същността на доводите му, които не са никак убедителни, са акцентите, които поставя върху страданието и личната болка на душата, неспособна да понесе ужасите на този свят. Именно гласът на Иван, постигнат от Достоевски, а не неговите разсъждения, ме бяха разчувствали.

Както и да е, Алан така и не дойде и аз престанах да отговарям на обажданията му, а и той в крайна сметка спря да ми се обажда. Предполагам, че си е намерил някоя друга. Не искам да знам, така че не ми казвай. По-добре изобщо да не беше напускал жена си. Но за това и аз имам вина. По-добре да си я беше търпял.

Защото аз съм тази, в която беше влюбен, макар и по старчески, но аз нямах нищо против, стига да не си въобразеше, че може да отиде по-далеч от това. Аз бях неговата секретария, неговата секретна ария, така му казах (на шега, разбира се), но той не отрече. Ако в топла пролетна нощ си бях дала труда да се заслушам, сигурно щях да чуя тихата му любовна песен нагоре по шахтата на асансьора. Той и свраката. Господин Меланхолия и господин Сврака в един любовно печален дует.

Истински ли са тези изтерзани гласове? Иван „наистина“ ли чувства онова, което твърди, че чувства, и дали в резултат на това читателят „наистина“ му състрадава? Отговорът на последния въпрос е обезпокоителен. Отговорът е Да. Това читателят веднага разпознава, още докато думите на Иван звучат в ушите му, докато още се пита истински ли вярва в това, което казва, докато още се пита дали и той не иска да стане и да го последва и самият той да върне билета си за този свят, докато още се пита дали това, което чете, не е само реторика („само“ реторика), докато — още шокиран — се пита как е възможно един християнин, Достоевски, един ученик на Христа да сложи в устата на Иван толкова силни думи — но дори сред плътното му слово е оставено достатъчно място, за да си помисли и следното: *Слава тебе! Най-накрая я виждам пред себе си, решаващата битка във висините! И ако на някого (например на Альоша) бъде позволено да победи Иван с думи или с дела, тогава наистина словото Божие ще бъде завинаги защитено! Следователно, мисли си тогава човек, Слава, Фьодор Михайлович! Нека името ти звучи во веки веков в залите на славата!*

Един приятелски съвет, преди да забравя. Плати на професионалист да ти изчисти твърдия диск. Вероятно ще ти струва стотина долара, но така ще си спестиш куп други пари. Погледни в „Жълтите страници“, в отдел компютърни услуги.

Ще замина за Сидни. Ще го направя. Ще взема ръката му в своята. Не мога да дойда с теб, така ще му кажа, това е против правилата. Не мога да дойда с теб, но какво ще направя ли? Ще ти държа ръката чак до външната врата. Там ще ме пуснеш и ще ми се усмихнеш, за да ми покажеш, че си смело момче, и ще се качиш на кораба или на каквото там трябва да се качиш. До вратата обаче ще държа ръката ти и ще се чувствам горда. След това ще изчистя. Ще разтребя апартамента ти и всичко ще сложа в ред. Ще хвърля „Руски кукли“ и другите ти лични неща в боклукчийската кофа, за да не трябва да се притесняваш там, от другата страна, за това какво хората ще говорят за теб тук, от нашата страна. Ще занеса дрехите ти в някой от магазините за благотворителна дейност. Ще пиша на мъжа в Германия, господин Витвох, или както там се казва, за да го уведомя, че това е краят на твоите Мнения, че повече няма да има.

Човек е благодарен и на Русия, на Матушка Русия, задето с такава безспорна убеденост ни е дала образците, към които сериозният писател трябва да се стреми, дори и когато му липсва всяка възможност да ги достигне: образците на учителя Толстой, от една страна, и на учителя Достоевски, от друга. С помощта на тези техни образци човек става по-добър творец, като под по-добър не разбирам по-сръчен и по-умел, а по-етичен. Защото те пропъждат нечистите претенции, проясняват зрението и укрепват десницата.

Знам, че получаваши много писма от почитатели, които хвърляш, но се надявам това да стигне до теб.

Сбогом,

Аня (също почитателка)

Всичко това ще му го обещаая, ще държа ръката му, ще я стискам силно и ще го целуна по челото, истинска целувка, за да му напомня за това, което оставя след себе си. Лека нощ, сеньор К., ще пошепна в ухото му. Приятни сънища, пърхащи ангели и всичко останало.

Издание:

Автор: Дж. М. Кутси

Заглавие: Дневник на една лоша година

Преводач: Иглика Василева

Година на превод: 2011

Език, от който е преведено: Английски

Издание: Първо

Издател: Жанет 45 ООД

Град на издателя: Пловдив

Година на издаване: 2011

Печатница: Полиграфически комплекс Жанет 45

Редактор: Жени Божилова

Художник: Христо Гочев

Коректор: София Несторова

ISBN: 978-954-491-681-7

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/4603>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.